

B

B

187

198

71-
c
36.

g. Cat.

431ka

c

2

62

Timber

G. H. 252

A4

SC-D.2

Canticum Canticorū

SALOMONIS REGIS, CVM
COMMENTARIIS TRIVM RABBINO-
rum, Salomonis Iarhij, Abrahami Abben Ezrae,
& Innominati cuiusdā, G. Genebrardo Theo-
logo Parisiensi diuinarum & Hebraicarum li-
terarum professore regio interprete.

*Ad D. Carolum Lotharingum
Cardinalem & Principem.*

Quibus accesserunt Interpretis fusæ obseruationes è nostrorum
ferè Theologorum monumentis.

PARISIIS,

Apud Martinum Iuuenem, ad insigne Serpentis, via
S. Ioannis Lateranensis.

1570.

R. 507

THE UNIVERSITY OF CHICAGO
LIBRARY

THE UNIVERSITY OF CHICAGO
LIBRARY

PARIS

APR 19 1954

ILLVSTRISSIMO PRINCIPI
CARDINALI LOTHARINGO
Gilbertus Genebrardus.

VA auctoritate fretus, Princeps illustris-
sime, & Claudij Sanctij preceptoris mei,
Theologi tui, cōsilio vsus, quarto calendas
Septembris regiam cathedram conscendi,
meque studijs eorum, qui in Hebraicis & Theologicis
versari volent, planè deinceps consecraui. Faxit Deus
Opt. Max. ut voto atque expectationi tuæ & bono-
rum omnium satisfidem. Certè quem antea tuis nutibus
habebas addictissimum, partim quia nostrum Theolo-
gorum ordinem singulari favore prosequi nunquam de-
sinis, partim quòd publicis nominibus, omnes in eadem
Reip. nauis versantes, tuæ amplitudini sim^o obnoxij, nūc
dum me priuatim ornas hoc recenti munere, adeò arctè
constrinxisti, ut totum, tuo iure, tibi possis vendicare.
Deinceps igitur agnosce eum pro tuo, qui prius ducit
vita, quàm tui augusti nominis prædicatione cedere.
Utinam meum cor tuis luminibus esset fenestratum:
intelligeres profectò voluntatem & gratitudinem, a-
nimi mei viribus esse multò superiores, ac longissi-
mè ab eorum abesse ingenio, qui à te, ad summos etiam
honores, euecti, tuæ dignitatis, ut nihil dicam de Deo,
Religione, Rege, Patria, cum quorum causa tua om-
nino coniuncta est, primi proditores extiterunt. Quod
ut tabulis consignarem testatúmque facerem, apud eos
præsertim, qui charitate tum Religionis tum Reip. te-
nentur,

A 2

nentur, Canticum Canticorū Salomonis, nostris, itemq;
Hebræorum à nobis versorum cōmentarijs illustratum,
in tuo nomine prodire iustis de causis volui. Primum
cuīnam melius Salomon nobilissimus & sapientissi-
mus dicaretur, quàm Carolo Lotharingo, id est, Salo-
monis simillimo? Deinde hoc carmen tractat de arctissi-
ma Domini cum Ecclesia & Ecclesiæ viuis membris
coniunctione, quam distrahere aut abscindere nulla ca-
lamitas, nullum infortunium, nullus euentus possit. Eius
igitur nuncupatio tibi congruit, qui id unum moliris, id
unum satagis, ne ulla impiorū coniuratio Ecclesiæ con-
sensionē valeat perrumpere. Postremò, ut ut distinearis
negotijs longè grauissimis, quæ ad totius regni pondus
pertineant, tamen quia res literaria decet principem, ac
inter medias illas occupationes non dedignaris collegij
nostri Regij clauem gerere, atq; is esse, cui uni rationem
studiorum & actionum nostrarum Reges constare vo-
luerint, hoc paruum opusculum tuæ celsitudini sanè con-
secrandum fuit, quò eius ominibus in hominum vsum
perueniret, cuius potētia maxime, disciplina bonaq; ar-
tus cōtinentur, seseq; tuentur aduersus barbaros minan-
tium Martis & Bellonæ impetus. Quod ut æternūm
possint Princeps & Cardinalis maxime, & tibi & pa-
triæ charissimæ polliceor, me tuorum beneficiorū valdè
memorem, Deum omnibus modis, locis, temporibus ob-
secraturum obtestaturūq;, ut te tuosq; bene fortunet, ac
diutissimè regno nostro cōseruet. Vale & Dominum
habeto presentissimū. Datū Lutetia Parisiorū octauo
Calendas Iulij. 1570.

CANTICVM CANTICORVM.

CAP. I.

Anticum canticorū,^a quod est Salomonis.

² *Sponsa*. ^b Osculetur me (sponsus) osculis oris sui. Quia meliores sunt amores tui vino.

³ ^c Propter fragrantiam vnguentorum tuorum suauium, vnguentum effusum ^d nomen tuum. Ideo adolescentulæ dilexerunt te.

⁴ Trahe me, post te ^e curremus. Introduxit me Rex in cellaria sua, exultabim⁹ & letabimur ^f in te. Memores erimus amorum tuorum super vinum. Rectitudines diligunt te.

⁵ ^g Nigra sum, sed formosa (ô) filiæ Hierusalē: sicut ^h tabernacula Cedarenorum, sicut pelles Salomonis.

⁶ Ne despiciatis me, quòd ⁱ fusca sim, quia ^{lx} aspexit me sol: filij matris meæ incanduerunt in me, posuerunt me custodem vineis suis. Vineam meam, quæ inea (erat) non custodiui.

⁷ Indica mihi ô quem ^l diligit anima mea, ^m vbi pascas, vbi cubare facias in meridie? Cur enim

^a Quæ Salomonis.
^b Sermo sponsæ ad Deū sponsum.
^c Ad odorem.
^d Fama tua. in Heb. est elegans paronomasia in **דוד** et **דוד**
^e Curtem⁹ ego cū adolescētulis, ecclesia cum fidelibus.
^f Favore & familiaritate tua.
^g Sponsa ad filias Hierusalē.
^h Tentoria.
ⁱ subnigra.
^{lx} Deformavit, decoloravit.
^l Allusio ad mādātū, Diliges Dominum ex tota anima tua, &c.
^m vel, quomodo.

A 3 sim

- n* Diuertens, *sim* tanquam *n* vagans post greges sodalium
velata. i. mere
rix.
o Latine *vacat.*
p *Compãro te*
equitatui. Al-
luditur ad Sa-
lomonem, qui
educebat e-
quos ex Aegy-
pto 150. argẽ-
teis, 2. Par. 1.
q *Cũ punctis*
sive notis ar-
genteis.
r *In accuba-*
tione epulari,
gal. table ron-
de.
(pernoctabit.
t *Bacca ignoti*
fruticis.
v *Vernans.*
- 8 *Sponsus*. Si ignoras *o* tibi, *ô* pulcherrima in-
 ter mulieres, egredere per vestigia ouium &
 pasce capellas tuas, iuxta tabernacula pastorum.
- 9 *p* Equæ in curribus Pharaonis assimilauit te, *ô*
 amica mea.
- 10 Pulchræ sunt genæ tuæ murænulis, collum
 tuum monilibus.
- 11 Murænulas aureas faciemus tibi, *q* vermicu-
 latas argento.
- 12 *Sponsa*. intereà dum Rex in *r* accubitu suo,
 nardus mea dedit odorem suum.
- 13 Fasciculus myrrhæ dilectus meus mihi, inter
 vbera mea *s* commorabitur.
- 14 *t* Botrus cypri dilectus meus mihi, (qui nas-
 citur) in vineis hen gádi.
- 15 *Sponsus*. Ecce tu pulchra es amica mea, ecce
 tu pulchra. Oculi tui columbini.
- 16 *Sponsa*. Ecce tu pulcher dilecte mi, atq; sua-
 uis, lectulus etiam noster *v* floridus.
- 17 Trabes domorum nostrarum cedrinæ, la-
 quearia nostra cupressina.

Interpretis obseruationes.

Canticum canticorum, ut pulchrè scribit Origenes, est nuptiale carmen castos exprimens amores, iucundósq; complexus animorum, concordiam morum, & affectuum, cõsentaneamque spirans ad alterutrum charitatem, qua
Sponsa

sponsa fidelis ad perfectam aetatem & ad annos nubiles
 iam peruenit, annos dico bonorum operum, non temporū,
 ut ad caelestis sponsi complexus idonea iudicetur. Nec
 est strepitus oris, sed iubilus cordis, non sonus labiorum,
 sed motus gaudiorum, concordia voluntatum, non con-
 sonantia vocum. Conscriptum autem est in morem pa-
 storali eglogæ & amatorij dramatis, ac in eo omnia
 ferè sunt bucolica. Varias loquentes, præsentesve per-
 sonas habere fingitur, Christum sponsi nomine, Eccle-
 siam sponsæ titulo, Sponsæ sororculam, Socias & So-
 dales Sponsæ, quæ appellantur filia Hierusalem, Ami-
 cos sponsi, qui respondent Choris Euripidis & Ari-
 stophanis. Dubium autem est, quamnam ex sensu literæ
 hæc puella sit, quam Salomon loquētem facit. Nonnulli
 existimant esse filiam Pharaonis ægyptiam, alij ex ca-
 pite 7. Ierosolymitanā quandam .i. Sullamith, à Salem,
 quæ tandem Hierosolyma. Ego crediderī, cūm hæc scri-
 beret Salomon, multò altius spectasse, ac nullius puellæ
 externæ respectu, Sponsæ parabolam more suo atq; stylo
 usurpasse. Insignis enim erat parabolis, ut historia li-
 bri Regum indicat. Et sanè hunc stylum seruat in Pro-
 uerbiis & Ecclesiaste, quod & multis exemplis He-
 bræi docent in Midras. Hanc autē parabolā inter cete-
 ras delegit, primūm, quia amor cōiugum est arctissimus
 & coniunctissim⁹, ac illa sæpe scriptura utitur, ut Es.
 62. Ezech. 16. Os. 1. et 2. Deinde, quoniā legitima ma-
 ris et femina cōiunctio præfigurabat Christi & Eccle-
 siæ copulationē, ut B. Paulus disseruit ad Ephesios, Sa-
 cramentum enim hoc magnū est, in Christo inquam, &
 Eccle-

5. Personæ hu-
ius dramatis.

3. Reg. 4.

Mat. 22.

2. Cor. 11.

Apo. 19.

Eph. 5.

Psal. 44.

Ecclesia. Christus siquidē spōsus est, ac ita se ipse vocat
Mat. 9. & 25. ut & discipulos sponsi amicos Ioh. 3.
Ecclesia autem sponsa, ut infra cap. 4. & 5. nominatur.

Nota.

Quod causam dedit Paulo & Dauidi, ut utriusq; in-
diuiduam cōiunctionem & tanquam desponsationem
elegāter celebrarent. Ecclesia quippè Christo copulatur
tam interiori cōsensu & voluntate, quàm natura. Idem
enim uterque vult, & prætereà ipse formam hominis
assumpsit, qua cum sponsa sua conueniret, eamq; sibi
arctius naturæ similitudine deuinciret. Nam ut inter
coniuges coniugatio est secundum cōsensum animorum
& secundum commixtionem corporum, quorum ratio-
ne duo in carnem vnā coalescere dicuntur, oīsque vnus
fieri ex alterius ossibus & caro ex carne: ita Ecclesiæ
Christus conciliatus sociatusq; est spiritualiter & cor-
poraliter. Nempe dilectionis & naturæ necessitudine,
dum egrediens è sinu patris adhæsit uxori suæ, factus-
que est idem carne, cum Ecclesia, quam diligebat. Hæc
singularem unionem societatemq; indiuiduam tropis
& figuris pastoralibus, hoc poëmate canit Salomon,

De Ecclesiast.

Hierar. cap. 3.

De Genes. ad

lit. lib. 8. cap. 1

3. Modis Chri

stus & ecclā.

describuntur

in scrip.

ut propterea eius librum, scitè Magnus Dionysius ap-
pellarit *ἑκείνου ἐκείτων ἄσματα* & *τῆς ἐκείνου ἐκείνας*, & Augu-
stinus scripserit, narrationem in his libris genus locutio-
nis figuratarum rerum esse, non gestarum, sicut in Re-
gnorum libris & eiusmodi cæteris. Duobus quidem
aliis modis huius unionis mysterium à diuinis scriptori-
bus pingitur, sub parabola, primùm, agricolæ & horti,
sive vineæ, deinde pastoris & gregis, sed hic omniū lon-
gè

gè

gè accommodatissimus ob causas iam commemoratas. Etsi enim Hebræi non passim iuuenes admittunt ad lectionē trium tractatum .i. ad tria capita prima Geneseos, ad principium & finem Ezechielis, ad hoc Canticum, ad duo quidem prima propter obscuritatem, ad istud verò propter periculum salacis titillationis in ijs, in quibus affectus nondum deferbuerint: tamen quum etiam profani, ut est apud Platonem in Symposio, duplicem Cupidinem fecerint, unum filium Iouis & Dionis castum, alterum Iouis & Veneris impurum, non video cur aliqui hinc in cogitationem turpium amorum venire debeant aut possint, cum præsertim nulli sint, tam malè imbuti diuinis literis, ut illas nesciant castimoniam omnis magistras esse, & propterea si quæ impotētis animi speciem præ se ferant, ad spiritum esse transferendas. Scriptura enim figuratis locutionibus ad nostras dicendi formulas accommodatis, ut alia mysteria, ita & diuinos diuini amoris aculeos frequenter declarat. Quod ut melius intelligatur notandum est in diuinis libris triplex intelligentiæ genus observari. Primum, per quod quedam accipiuntur historicè, propriâq; oratione sepositis ænigmaticis, vel allegoricis figuris, ut legis Decalogus. Alterum, non tantum historiam fidemque rerum gestarum, sed figuram etiam allegoricorū sensuum complectitur. Huiusmodi est petra ex qua Moses latices elicuit, quæ iuxta historiam quidē cautis fuit, aquasq; reuera euomuit, iuxta verò allegoriam Christi figurā retulit, qui cum sit lapis in fundamento Sionis fundatus, suauis spiritalis vitæ poculo, credentium mentes satiat.

Nota triplicem modum intelligendarum scripturarum.

I. Cor. 10.

B Tertium

Hic liber est
parabola.

Tertium, quod tantum per allegoriam & secundum spiritum sumitur. Tale est Canticum canticorum & cetera parabola, in quibus nihil historicè accipitur, sed omnia ad spiritum perpetua quadam allegoria transferuntur. Quod autem nonnulli eleuant auctoritatè Ecclesiasticis, quia in eo non reperitur nomen tetragrammaton, huius verò quod ne Elohim quidem aut alterius nominis dei (sunt enim decem numero) mentionem faciat, id officere non debet, quoniã Salomon ab instituto suo nõ discedens, immoratur in proposita sponsi & sponse parabola, & externis inhaeret internorum declarandorum causa. Alioqui dubium non est, quin sponsi nomine Deum aut Dei filium Christum Dominum nostrum intellexerit. Deinde hoc multò magis debuissent obijcere de volumine Esteræ, in quo de Deo ne hilum quidè, quatenus apud Hebræos hodie extat. Ceterum Hebræi hoc Canticum ad Ecclesiã veterè, Nostri magna ex parte ad Ecclesiã nostrã, Nos ad utrãq; referri volumus, cum præsertim unica sit sponsa Christi, que ab Adamo per Abelè & Sethum ad nos derivata sit. Origenes autem refert primò ad Ecclesiã ex gentibus collectã, deinde ad unãquamq; animã, quæ ad Deum & fidem tendit. In eo interdum dominus collaudat sponsam suã, interdum Ecclesia sponsum suum, cõtrà quã fiat in reliquis scripturæ canticis. In quibus, ut annotant in Midras, citra dialogismum, aut Israël laudatur à domino, aut dominus ab Israël. Appellatur Canticum canticorũ, quia fœcundissimum est mysterijs, laudatissimumque inter Cantica, quæ composuisse dicitur Salomon 3. Reg.

4. tam ratione artificij quàm rei subiectæ, continet enim præcipua mysteria, Ecclesia veteris & nouæ. Sic vsitatum est dicere in script. Regem Regum pro Rege potentissimo, locustam locustarum in Sephonia pro locusta copiosissima. Constat carmine, sed huius ratio metrica excidit ut & Psalmorum, Iobi, Prouerbiorum. Quæ enim oratio hodie inter Hebræos coërceri pedibus dicitur, recens est & ab alijs linguis ducta, ut alibi scripsimus. Iam contextum delibemus.

2. Nostri hunc versiculum referunt ad veterem Ecclesiam, sat nobis dominus locutus est per Prophetas & Angelos, iam ipse nobiscum colloquatur, &c. Possunt etiam hæc esse verba noua, utraque enim feruētissimo gaudio & amore in hæc verba prorumpit, sic Paulus cupit esse cum Christo. Per oscula intelligit arctam conjunctionem & singularem, per vinum quamcunq; letitiam, per amores dilectionem illã sanctam, qua ecclesia Christum deperit. Noster interpretes legit וְיָרָךְ ubera tua, quæ solent ad amorem pertrahere. sed hoc non propriè conuenit sponso, unde & cap. quinto, ubi sponsi membra describuntur, nulla uberũ mentio. Intelligunt autem nostri uberum nomine dulcedinem euangelij, Vini verò legem veterem paulò duriores.

3. Loquitur de odore verbi domini & prodigiorum eius, quorum fama multi cervicem supposuerunt & legi veteri & euãgelio. Sic Eccl. 7. melius nomen bonũ. i. fama, quã unguentum. Sic nostri tradunt in sacro chrismate balsamum propter odorem, claritatem famæ designare. Per puellas intellige singulares animas aut etiã

gentes. Tanta est suauitas doctrinae tuae & uerbi tui, ut etiam gentes, quae te non nouerunt, amore tui capiantur teque perquirant. Dionysius Areopagita cap. 4. lib. de eccl. Hier. non aliene hunc locum tractat. Iesu, inquit, nomen oleum est effusum. Christus enim appellatur, quod ipse eximie fragrans repleat diuina uoluptate participes. est enim fons suaueolentiae, emittens diuinos halitus in pias animas. Adolescentulas autem dixit, ait Orig. non illas uetulas ac ueterem hominem indutas animas neque rugas habentes, sed eas quae augmento gratiae adolefcunt.

4 Trahe me. Initium iustificationis nostrae a solo deo est, qui nos ad sui cognitionem & amplexum uel aliud quiduis agentes trahit. Post te currem. Iam iustificata curram non ego, sed gratia Dei mecum. Ideo enim mutatio numeri facta est, nam alioqui dicendum fuerat, Post te curram. Introduxit me rex. Hic praeteritum pro futuro nonnulli esse aiunt: introducet me in penetralia sua. Intelligi rectius potest in praeterito, quasi Ecclesia gloriatur & praedicet se iam admissam esse in domini conclauia, referta opibus & thesauris scientiae & mysteriorum. Penetralia enim sunt loca secretiora, ubi thesauri multi sunt. Alij nimis restringunt ad cellaria seu ταμεία, ut Graeci uerterunt, ex eo quod sponsus dicatur induxisse sponsam in cellam uini, capite secundo. Vox enim Heb. generalior est. Rectitudines. Abstractum pro concreto, quicumque recti sunt amant te. Sic & septuaginta & Hieronymus. Hebraei exponunt in ablatiuo, repetito puellarum nomine e superioribus. Puella amant te rectitudinibus, & amore recto, in quo est sinceritas

Penetralia
thesauri cele-
stes.

ceritas & planicies, nihil fuci, &c. vel puellę amat (præ) rectitudinibus. i. magis quam vinum generosum, hoc enim nomē peculiariter dici volūt de vino, ex Cant. 7. & Pro. 23. Vinum ambulat in rectitudine, rectè & generosè, vide Abben Ezram. Obserua autē hīc fieri trās- situm à secunda persona ad tertiam & cōtrā, trahē me. Deinde, introduxit me. Mox, delectabimur te.

s Nigra quidem sum, verū formosa ut tentoria Ce- darenorum, qui nomades sunt & agunt vitam pastor- tiam in desertis Arabia, & ut tabernacula Salomonis, quorum etsi exposita pluuijs & aëris iniurijs nigrorem quendam contrahunt, insignis est interior elegantia & partium conformatio seu descriptio. sic enim is qui foris est noster homo corrumpitur externis incom- modis, & qui interior est renouatur in dies. Lege 2. Cor. 4. Hebræi hæc referūt ad synagogā, quæ iacebat afflicta in Aegypto, ut proinde appellata sit fornax fer rea. Nostri ad Ecclesiā collectā ex gentibus, quæ fæda erat olim Idololatriā & carnis operibus, postea verò vo catione, fide, pœnitētia, operibúsq; fidei secundū electio nē prædestinationēq; domini perelegans facta est. Re- ferri etiam potest ad omniū temporū Ecclesiā, quæ sem- per persequentium iniurijs opportuna fuit: cūm interea pietatem & fiduciam in dominū nūquā deposuerit. Per filias Ierusalē nonnulli intelligunt angelorū cater- uas. R. Selomo gentes, Abben Ezra cogitationes. No-

Filia Ierusalē
quæ.

B 3 inter-

internarum. Tu eos uniuersim intellige, qui nondum planè ad Christi cultum & fidem perducti sunt, aut certè singulos ex Ecclesia.

6 Non innatus est mihi nigror iste sed fortuitus, ex solis scilicet aestu, & ira atq; persecutionib⁹ meorum ex matre fratrum, quales sunt schismatici, heretici, falsi fratres, quos renatos externa ceremonia nobis pro fratribus Ecclesia præbuit: cùm interim Dominus eos in filiorũ numero nunquã duxerit, adeò ut ex patre fratres haberi nõ possint. Nã, ut Cyprianus rectè in lib. de simplicitate prælatorum inquit. Nõ habet deum patrẽ, qui non habet Ecclesiã matrem. Allegoricè, vis, inquit, persecutionum me eò adduxit, ut nigrorẽ contraherem.

7 Quia se tactam sole dixerat, interrogat cur hoc meridiano aestu, quem ferre cogitur, sponsæ suæ rationem sponsus nõ habeat. Cur enim committas, ut sim tãquam meretrix, quæ velo obducere se solet, ut de Thamar scribitur Gen. 28. aut ut scribit Kimhi in Radicibus, tanquam diuertens & vagans ad greges sociorum tuorum. Vagatricem vocant Hebræi scortum, siue meretricem. Sic Chaldei נִפְקָא בְּרָא, q. exeuntem foras, quòd talis esse soleat mulier, cui pudicitia nulla cura est, ut contra proba & casta domi residet, diligenterq; curat rem familiarẽ. Vnde D. Paulus iubet, ut mulieres sint οἰκουροὶ q. domus custodes, & Poëta,

Seruate uxores, caluus adulter adest.

Allegoricè, indica mihi, ubi tempore persecutionũ, possim captare consolationes. Quare enim adaçta vi & pondere afflictionum, atq; adeo tentationum, ad idola

&

Et Deos alienos seu peregrinos deficiam? aut etiam hæreticos, ut quidem August. epist. 48. ad Vincentium interpretatur, quos sodales Dei ait hîc appellari propter communionem sacramentorum. Porrò sodales Dei istos omnes facit non ad veritatē, sed ex opinione hominū. Sic enim sæpe loquitur scriptura.

8 Obserua, ut Christus antea pastor dicebatur, ita & hîc Ecclesiam tanquam pastricem dici. Nempe, ut in Bucolicis puellæ oues seruant, & in Genesi Rebeca, inq; Exodo Iethronis filia. Sequere vestigia ouium, patrum, ut Hebræis placet, & pasce quod tibi commissum fuerit ad tabernacula pastorū, & ad Ecclesias quasq; quas dominus in terris instituit, ô mulierum pulcherrima quæ ad Dei imaginem & similitudinem olim ab eo procreata, à Christo nunc recreata es.

Ecclesia pas-
trix.

9 Equæ Ægyptiæ (quæ adhibebatur curribus Pharaonis, de quib⁹ 3. Re. 10.) nomine generatim elegantiam sponsæ explicat, sequentibus verò versibus speciatim. Quidam exponunt, Ad equitatum meum (vox enim Hebræa & equam & equitatum significare potest) quo usus sum in currus Pharaonis, habui te pro amica. Habes historiam in Exodo. 14. & 15.

10 Per genas pudorem intellige. cætera nota sunt è cōmentarijs.

12 Accubitus Regis huius designat præsentiam Christi in Ecclesia, de qua simili tropo Ioannes Apo. 3. cenabo cum illo & ipse mecum: vide & nuptiarum cœnam Apoc. 19. & Mat. 22.

13 Nardus fidem, & seq. versiculo, duo ubera, duo testa-

testamenta, si nostros, ut debemus, sequimur.

14 Copher, quem cyprum vertimus, frutex est ignotus. Hen gadi autē vicus in tribu Iuda prope mare mortuum, inter cuius vineta, cyprus nascebatur, ut apud nos ficus aut malus Persica. Item & opobalsamum. Est etiam desertum huius nominis Ezech. 47. ubi David latuit. 1. Reg. 24. Hieron. de locis Hebr.

15 Oculi tui sunt oculi columbarum, nempe simplices, & casti. Columba enim simplex est, ut è quodā euangelij loco intelligitur. Item alteri, quā suo masculo, nunquam iungitur. vide Midras. Per oculos accipe Ecclesiae perspicacitatem in ijs, quae ad fidem, cultum dei, & mores pertinent sincere & absq; errore dijudicandis. Nam in his non hallucinatur.

16 Per lectum Hebraei intelligunt tabernaculū Mo-
sis & deinde templum Salomonis. Nos sedem Ecclesiae, quae rubet uernatque uerbo Domini, fide, timore, &c. Ducitur Metaphora ab arboribus uirētib; quae promittunt fructū. Pulcher autem dicitur Dominus, ex essentia. Nam illud unū est ex 45. diuinis nominibus, quae illi in scriptura tribui annotauit magnus Dionysius. Is enim cap. 4. ita de pulchro diuinè philosophatur.

Nota uerba
Diony. cap. 4.
lib. de Diui.

τὸ θεῖον καλὸν λέγεται ὡς πάγκαλον ἅμα καὶ ὑπερκαλον καὶ αἰὲ ὄν καὶ τὰ αὐτὰ, εἰς αὐτὸς καλὸν, καὶ οὕτε γιγνόμενον, οὐτε ἀπολλύμενον, οὐτε ἀυξανόμενον, οὐτε φθίνον. οὐδὲ, τῆ μέρ κάλῳ, τῆ δὲ αἰσχροῦ. οὐδὲ, τὸτὲ μέρ, τὸτὲ δὲ οὐ: οὐδὲ πρὸς μὲν τὸ, καλὸν, πρὸς δὲ τὸ, αἰσχροῦ. οὐτε, ἔνθα μὲν, ἔνθα δὲ οὐ, ὡς τισὶ μέρ ὄν καλὸν, τισὶ δὲ οὐ καλὸν, ἀλλ' ὡς αὐτὸ καθ' ἑαυτο μεθ' ἑαυτῶ μονοειδὲς αἰὲ ὄν καλὸν. καὶ ὡς παντὸς καλοῦ τῆρ πηγαίαν καλλοιῆν ὑπεροχικῶς ἐν ἑαυτῷ πρῶτον. τῆ γὰρ ἀπλή, καὶ ὑπερφυεῖ τῆ ὄλων καλῶν φύσει, πᾶσα καλλοιῆ, καὶ πᾶν καλὸν ἐνοειδῶς κατ' αἰτίαν πρῶτον φέσκειεν. Postema uerba

sic

sic libuit vertere. Deus dicitur Pulcher, ut qui ipse secundū se, apud sese unica simpliciq; ratione semper sit pulcher, ac uniuersæ pulchritudinis fontanam elegantiam excellenter in sese in primis habeat. Simplici enim & supernaturali uniuersarum pulchritudinum natura, omnis decor omnēq; pulchrum unice & singulariter secundum causam primum inest. Vide scholia Maximi pag. 168. & seq.

17 *Edificium Ecclesiæ firmum & stabile è trabibus cedrinis nunquam putrescentibus, unde ad Hebr. 11. Fundamenta habens ciuitas dicitur, cuius artifex opifexq; Deus. Cedrus enim arbor sublimis, non obnoxia putredini & sempiterna coma viret. Pli. cap. 21. lib. 16. nat. Hist. Quæ similitudo etsi ad Ecclesiā in terris militantem accommodari debeat, tamen in beata & triumphante Ecclesia completior absolutiorq; erit, quum cæna nuptialis agni celebrabitur & Ecclesia à morte exsuscitata ac penitus ab omni peccato & dolore liberata, in thalamum beatæ & æternæ vitæ, lætitiæ & gloriæ intromittetur.*

COMMENTARIVS R. SE-
lomonis Iarhij in primum
cap. Cantici Cant.

*Vnum pronunciauit Deus, duo hæc audiui. Scri- psal. 62.
ptura quidē una eademque trahitur in quamplurimos
sensus, sed nulla tibi est, quæ simplicis & historici sensus
rationem euadat. Quamquam enim propheta liben-*

C

ter

ter usurpant similitudines, necesse est tamen illas accommodare ad modos suos seu tropos & ad ordinem, qua ratione scripturae aliae post alias loco & ordine collocatae sunt. Vidi in librum hunc quamplurimas expositiones allegoricas, quasdam quidem, quae eum totum adaptabant uni perpetuae allegoriae, alias vero, quae distrahebant in varias & multiplices, atque seorsum tractabant locos Biblicos. Quoniam autem haec non sunt modificatae ad normam & seriem scripturarum, apud me constitui sensum literae, accommodando interpretationem eorum ad seriem seu contextum, allegoriasque doctorum nostrorum singulas singulis suis locis distincte collocando, persequi.

Loquendi con-
suetudinem
1105

Argumentum
libri.

Ut igitur meam sententiam explicem, vidit Salomon spiritu sancto fore, ut Israelitae abducerentur procul à suis finibus, aliquot sibi mutuo succedentibus exilijs & euersionibus, atque lamentarentur in hac (in qua hodie sunt) captiuitate gloriam suam pristinam, recordati dilectionis priscae, qua erant peculium Domini praereliquis omnibus populis, in hanc sententiam. Ibo & reuertar ad virum meum primum, quia tum mihi melius erat, quam nunc, & recordabuntur beneficiorum eius & preuaricationis suae, qua preuaricati sunt, & bonorum, quae illis pollicitus erat daturum se extremis temporibus. Argumentum autem libri spiritus sancti afflatu sumit ex persona mulieris, quae multam aetatem vidua vixerat, cursitantis ad maritum, salientis ad dilectum, recensentis suam erga eum dilectionem à puero conciliatam, & deprecantis thori perfidiam. Ex hac oratione inducitur

Of. 2.

Spon-

sponsus grauiter angustias eius ferre & commemorare quanta fuerint encomia pueritiæ, quanta venustas pulchritudinis, quanta rectitudo operum eius, quibus ad ardentissimum ipsius amorem pellectus sit, idq; ut intelligat se non ex animi sententia illam affligere, & quòd dimissio eius non sit repudium, cum præsertim adhuc ipsam habeat pro uxore, seq; nunc tandem mariti officio cum ea gesturus sit.

1 Canticum canticorū quod Salomonis. Commentati sunt doctores nostri nomen Salomonis, cuius mentio fit in Cantico cāticorum, omnibus locis designare Christum Regem illum sacrosanctum, cui tribuitur pax. Hic enim editur Canticum canticorum omnium excellentissimum, quòdq; habetur deo Opt. Max. ab Ecclesia & populo suo synagoga Israëlica. Nunquam inquit R. Akiba, talis dies illuxit atq; is, quo traditum Canticum canticorum Israëlitis. Omnia enim agiographa sancto quidem respondent, sed Canticorum canticum sancto sanctorum. Itaq; illud R. Eleazar filius Azariæ comparat regi, qui satum tritici ea lege pistori tradit, inde ut hoc vel illo modo similã talem tantãmq; farinam popularem pariter & furfur hoc vel illo pacto eliciat, atq; sibi è medio eius libum eximium & celsum efferat. Sic enim omnia agiographa referunt sanctum, at hoc Canticum augustissimam templi partem. Totum enim est in timore Domini & de recipiendo regni eius iugo.

Furfur nõ ita crassum.

2 Osculetur me osculis oris sui. Hoc Canticum habetur à sponsa longo exilio & viduitate exercita.

C 2

Vtinam

Vtinam, inquit, osculetur me Rex Selomó osculis oris sui. Hec enim erat illius tempeſtatis conſuetudo. Cùm plerisq; aliis locis osculum admoueat manu aut humero. Ego verò, inquit, expecto, immo verò efflagito ut tete geras erga pòpulum meum priſtina conſuetudine, ſicut ſpòſus erga ſponſam ore ori adhibito. Quia meliores ſunt, mihi, amores tui vino, quãuis com-
 potatione vini, quouis delicio & voluptate. Phraſi Hebraica conuiuium omne vtut delicioſum & voluptarium vini nomine appellatur, vt in Heſter, præfectus ſuper domo conuiuij vini. In Cantico nulla eſt vini potio, ſed fiſtula, nablũ, cythara, tympanũ ſunt ſpectantibus vinum epulare. Hactenus ſimplex literæ expoſitio.

Allegoria attingit legem, quam illis in proſpectu habito colloquio, dedit. Illi, inquit, amores etiãnum dulciores ſunt quouis oblectatione & ab eo ſperamus, vt adhuc nobis affulgeat, declaretq; arcanos ſenſus & occulta myſteria eius, eòq; adoram⁹ vultũ ipſius, vt confirmet verbum ſuum, hoc eſt, osculetur osculis oris ſui.

3 Ad odorem vnguentorum tuorũ bonorum. Nomẽ enim טוב .i. boni ſeu ſuauiſ dicitur de vnguentis. Ad odorem vnguentorum tuorum ſuauium, quem, audita fama tua, cùm ſtupẽda edidiſti in Agypto, olfecerunt extremae nationes. Vnguentum effuſum vocatur nomen tuum. Vulgò enim iactatur, te vnguentum eſſe, quod iugiter funditur, cuiusque ſuaueolentia in longinquum manat. Hæc enim eſt ſuauiſ vnguenti affectio. Nam quo tempore in vaſe xiphonculo concluditur, odorem nullum foras mittit. Illo autem re-

Fragrat.

recto

tecto, maximè si unguentum in vas aliud fundas, odor late spargitur. Ideo adolescentula Dilexerunt te. *Exod. 18. Ios. 2.* Venit Iethro rumore rerum tuarum adductus & profelytus factus est. Rabab etiã meretrix professa est. *Hospita.* Quia audiimus quod arefecit, &c. & ob hanc causam, Quia Dominus deus eorum est dominus in celo, &c. Puellas vocat virgines, comparat enim sponsum inueni qui habeat amicam se depereuntem. Allegoricè verò puellae sunt exteræ nationes.

4 Trahe me, post te curremus. Accepi à nunciis tuis sacramentum, quo tracturum me pollicitus es. *signum.* Mox confirmata apud me dixi. Post te curremus, ut tibi sim uxor. Induxit me rex in penetralia sua, &c. etiãnum hodie mihi exultatio est & gaudium, quòd tibi adhaerim. Memores erimus amorum tuorum. Etiãnum hodie in mea vitæ viduitate assiduè potius commemorabo amores tuos pristinos, quàm ullum epulum aut conuiuium sumptuosum. *Dilectio recta non fucata.* In rectitudinibus dilexerunt te. Dilectio vehemens erat, dilectio rectitudinis absq; fraude & fuco, qua ego & olim patres mei dilexerunt te. Habes simplicem loci intelligētiam. Allegoricè autem Israëlitæ enumeratione coram domino recensent pietatem pueritiæ, amores quibus in desponsatione flagrabāt, præterea ut dominum in desertum sequuti sint, terram squallentem & simillimam umbræ mortis, nec tamen id molestè tulerint credentes ei & nuncio eius, nec questi hec aut similia dixerint, quo pacto exhibimus in solitudinem, ubi locus non est sementi aut cibo? ipse verò introduxit eos in media penetralia

circumpositis nubibus suis. In quo etiã num hodie exultant & gestiunt, etiamsi sint in medijs afflictionibus & calamitatibus, atque sese oblectant in lege eius, ac ibi amorum ipsius potius meminerunt, quã vini, non dissimulata suã erga eum dilectionis rectitudine,

5 Nigra sum sed speciosa, ne queso sociã vilescam oculis vestris. etsi enim reliquerit me vir, nigroris, quo offundor, causa, (nam nigra sum æstu & ardore solis) at tamen elegans admodum mihi est membrorum conformatio. Vt nigra sim sicut tentoria Cædarenorum, quæ propter imbres atrore consperguntur, in desertis enim perpetuo tensa sunt, facile tamen eluere me possum & similis fieri pellibus Salomonis. Sensu allegorico Ecclesia Israëlica externis gentibus, Nigra equidem, inquit, sum operibus meis, sed actionibus patrum meorum speciosa. Quin etiam operum meorum quedam honesta sunt. Vt in me insit impietas vituli conflatilis, est tamen in me è contrario traditionum legis puritas. Vocat autem exterarum nationes filias Ierusalem, quòd ipsa futura sit metropolis omnium populorũ. Hoc prædixit Ezechiel, dabo, inquit, eos tibi in filias: quo sensu in Iosue scribitur, Accharon & filia eius.

6 Ne despiciate me, ne inspiciate me contemptim, quòd sim nigra. Non enim hunc nigrorem & deformitatem traxi ex matris meæ visceribus, sed solis adustione, cuiusmodi umbram nactus remittitur & albescit. Filij matris meæ. nempe Ægyptij, inter quos educata sum, quique conscenderunt mecum turbã promiscuã, exarserunt in me & sollicitatione atq; illecebris posue-
runt

runt custodem vinearum, ubi adussit me sol & nigram reddidit. q. d. adegerunt me ad cultum Deorum alienorum, & vineam meam, quam à maioribus acceperam, non seruaui. Pastores interdum in scriptura censentur vinearum nomine, ut in Ezechiele, assignabo illi vineas suas, hoc est interprete Chaldeo Paraphraste, præficiam illi pastores suos. sic alibi, respiciet viam vinearum.

Exec. 34.

7 Indica mihi ò quem diligit anima mea. Iam Spiritus. denuo eam cõparat oui, quæ pastori grata est.

Ait igitur coram eo Ecclesia Israëlica velut marito coniux, Indica mihi ò quem deperit anima mea, quæ sit ut pascas oues tuas inter lupos hos, qui sunt in medio, &

Quomodo pascis oues, &c.

stabules eas in meridie, in hoc exilio, quod illis est tẽpus afflictionis, sicut meridies ouibus? Nam quare ero tanquam עוֹטוּיָהּ, inuoluta vel errans. Quid tua refert, inquires? at non id tibi gloriæ vertitur, ut sim tãquam lugens inuolutis labijs atque fleam propter oues meas.

Ad greges sodaliũ tuorũ. Iuxta greges reliquorum pastorum, qui æquè, ac tu, pascunt oues. q. d. inter profanarũ gentium turmas, quæ addictæ sunt dijs alienis, habentque reges & principes, qui eas regant.

8 Si ignoras hæc est pastoris responsio, si nescis, quò proficisci debeas, ut pascas oues tuas ò mulierum pulcherrima, quòd illas pastor ducere desierit, Exi tibi per vestigia ouium. Inspice & observa vestigia ouium, quoque itinere perrexerint. Dignoscuntur enim facile vestigia, vernaculè les traces. Et sic plerisque locis scriptura עֲקֵבוֹתַיךָ .i. vestigia tua non sunt nota, & ablata sunt עֲקֵבֶיךָ .i. vestigia tua. Et, ipse turmatim cinget

Psal. 77.
Ier. 13.
Gen. 49.

עֲקֵבֶיךָ

עקביו *plātam. & redibit ad vestigia sua.* Illā ergo
 viam tene. Et pasce agnos tuos ad tabernacula
 pastorū. Inter tabernacula reliquorum pastorū, iuxta
 quos versaris. Allegoricè verò, si ignoras ô Ecclesia, cō-
 cioque mea, mulierum. i. reliquarum nationum pulcher-
 rima, quo pacto pascas & libereris è manu angustan-
 tium, ut inter eos viuas & non interficiant filios tuos,
 attēde ad vias patrum tuorum veterum, qui leges meas
 susceperunt & seruarunt cautiones, præceptaq; mea, &
 illorū viuis insiste atq; ita eam ob rem pasces agnos tuos
 apud principes populorum. Vide Ieremiam hæc cōcio-
 nantem, statue tibi tumulos, pone cor tuum in semitam.

Illorū viuendi
 rationem se-
 quere.

Ita accommo-
 datè ad expo-
 sitionē huius
 Rab. vertim?
 cæterum alte-
 ra versio præ-
 stat.

Ab. 31

9 Ad equitatum meū in curru Pharaonis, silen-
 tiū imposui tibi socia mea. לסוסתי. particula ל hoc loco
 non est index datiuī casus, sed præpositio, ut sæpe aliàs.
 לקול. ad sonitum, quem edidit abundantia aquarum.
 & paulò suprā לריח ad odorem unguentorum tuorum,
 hoc sensu. Ad congregationē equorum multorū (Collegi
 enim exercitus meos, ut in occursum tuum exirem in
 curru Pharaonis, ad seruandum te, sicut scriptum est,
 ambulasti in mari cum equis tuis, equis plurimis) ibi
 silere feci te ô socia mea, ibi conticescere feci clamorem
 tuum, iuxta illud, dominus pugnabit & vos filebitis.
 Hanc interpretationem reperi in siphre agadā. Et cer-
 tè סוסה. equitatus, significat multitudinem equorū ver-
 naculè chavallerie. דמותי verò hoc etiā sensu accipi
 potest, ibi, inquit, ostēdi omnibus te meā sociam esse, aut
 isto, paravi te, &c. ut alibi, me רימו pararūt seu cogita-
 runt interficere. Illic enim habitu specioso exornavi te.

10 Pulchrę sunt genę tuę muręnulis. תורים sunt ordines monilium aureorum, quę auribus & frontibus adhibentur, Collum tuum monilibus. חרויים sunt torques aurei & margaritę filo aureo colligatę, quę sibi ex spolijs Ægyptiorum, quos obrutos mare rubrum euomuerat, comparauerant.

11 Muręnulas aureas faciemus tibi, deliberauimus apud nos ego curiãque mea de Pharaone, ante ipsius aduentum, decipiendo, eoque ita obdurando, ut te persequeretur cum omni gloria & gazis thesaurorum suorum, ex quibus tibi conficeremus muręnulas ornatu aureo. Cum punctis argenti, quod iam præ manibus erat, quodq; ex Ægypto comportaueras. Fuit enim amplior præda maris quàm Ægypti. Per puncta autem intelligit vasa argentea punctim signata & picta maculis atq; coloribus.

12 Quandiu rex in accubitu suo. respondet Ecclesia Israël & quę sequuntur omnia inquit, de me quidem optimè meritus es, ego verò de te pessimè. quandiu enim rex in mensa, accubitu thalami sui erat, Nardus mea dedit odorem suum, hoc est, putruit, per contrarium scilicet sensum veluti significans illam, tãtisper dum diuina maiestas erat in Sinai, corruptã in vitulo. Antiphrasi autem scriptura utitur, quòd delectetur genere dicendi puro alienoque ab obscœnitate.

13 Fasciculus myrrhę dilectus meus. Dilectus meus factus est mihi quasi is in cuius sinu, myrrhę fasciculus reponitur his verbis, hic tibi fasciculus odorem multò suauiore primo, quem amisisti, spiraturus est.

D Ita

Ita enim Deus Opt. Max. Israëlitis placatus est, condonauitq; culpam conflatu vituli, & noxam remittens sponte, inquit, vestro offerte ad tabernaculum. Item, offerat aurum tabernaculi & expiabitur super auro vituli. Inter vbera pernoctabit, etsi preuaricata sum in eum, tamen pollicetur se ibi habitaturum inter vbera mea inter duos arca vectes.

Cant. 4.

Liber est Hebraeorum.

14 Botrus cypri dilectus meus. cyprus seu Kópher nomen est aromatis, ut cypri cum nardis, & c. speciemq; botrorum præfert. In vineis hengadí. nomen loci ubi reperitur cyprus. porro hæ vites fructus suos ferre dicuntur in Agadá quater quinquiesve annis singulis. Allegoria pertinet ad quamplurimas expiationes & propitiationes, cum dominus multas tentationes, quibus eum in deserto exercuerunt, remisit.

15 Ecce tu pulchra amica mea. pudebat me corruptionum mearum, ipse vero confirmavit me verbis placidis & dixit, peperi ut postulabas, en te igitur pulchram, quia oculi tui columbini. Significatur sponsa, cuius oculi sordidi sunt, corpus uniuersum egere explorationis, contra quæ oculis nitet & illustris est, ipsam se facile explorare. Mystice, quia condonavi tibi iniquitatem tuam, es profecto pulchra facto iuxta ac auditu, pulchra operibus patrum, pulchra operibus tuis. Oculi enim tui columbini, hoc est, iusti apud te sunt, qui cohaeserunt mihi, sicut columba, quæ marem suum nunquam ut alteri iungatur deserit. Hoc expresserunt Leuitæ, qui omnes conuenerunt ad eum, nec errore vituli capti sunt. Prætereà pulchra es opificio tabernaculi. Scribitur enim

Exod. 39.

enim

enim, Ecce absoluerunt illud, &c. & benedixit eis Moses, &c. Ideò scilicet collaudabat eos.

16 Ecce tu pulcher dilecte mi atq; etiam suavis. non hæc est mea pulchritudo, sed tua o tu qui pulcher (natura) es. Atq; etiam suavis. dissimulasti enim prævaricationes meas & diuinã maiestatem tuam collocasti in medio mei. Quæ est commendatio descensus ignis, vidit, inquit, uniuersus populus & conclamauit, &c. Etiam lectus noster floridus, beneficio suauitatis tuæ lectus sanè noster filijs & filiabus nostris, qui omnes huc ad te conueniunt, floret, iuxta illud & congregata est multitudo, &c. Porrò tabernaculum vocatur lectus ut infra. Ecce lectus eius qui Selomonis, Similiter sanctuarium lecti nomine intelligitur, ut in historia Ioas, In conclauis, inquit, lectorum, qui erant in æde domini. Vtrumque enim erat incrementum & amplificatio Israëlitarum.

17 Trabes ædium nostrarum cedrinæ. commendatio tabernaculi. Tigna nostra. Heb. רהיט utrum significet asserem an vectem equidẽ nescio. Mihi quidem perspectum est legi in Misna רהיט Trabes seu vectes seu postes hominis testificantur in eum.

COMMENTARIUM. ABRAHAM AB BEN EZRÆ IN I. CAP.
Cant. Cant.

Hic liber insignis est admodum & planè omnium approbatione comendandus. Ex omnibus Canticis Sa-

D 2   lomonis,

lomonis, quæ quinque supra mille fuerunt, nullum est quod cum hoc conferri possit, & proinde inscribitur Canticum Canticorum Salomonis. hoc enim siue carmen siue Canticum dignius excellentiusque est cæteris quæ ipse edidit, ac in eo mysterium abstrusum & reconditum est, repetitum à temporibus Abrahamæ parentis nostri ad tempora usque Christi, imitatione Mosis, qui in Cantico, Auribus percipite, quando diuidebat altissimus gētes, cepit ab ætate qua diuisa sunt gentium linguæ, & progressus est ad Israëlicum de exilio reditum, quem speramus post prælium Gog & Magog. Porro ne mireris, quod compararit Ecclesiam Israëlis sponsæ & dominum amanti. Is enim est scripturarum mos. Canticum dilecti mei, inquit Esaias, ad vineam suam. Et prætereà, sicut gaudium sponsi super sponsa. Vbera aptata sunt, ait Ezechiel, & pilus tuus germinauit, tu verò nuda & spoliata. Item, & operiam nuditatem tuam, & ornabo te ornatu, cū tota sectione. Sic Oseas, despōsabo te mihi in perpetuum, vade, ama mulierem. Et in libro Psalmorū, Maschil Canticum dilectionum in quo etiam scribitur, Audi filia & vide & inclina aurem tuam. Nefas enim est credere Canticum Canticorum esse de rebus venerēis. Nā certè allegoricum est, & nisi magna fuisset dignitas præstantiæque eius, nunquam ascriptū esset arcanis sacrarum literarum libris. Prætereà nullus unquam ipsum existimauit contaminare manus. Itaque cum sit suis numeris perfectum, illud exposui tribus modis. Primo voces difficiliore & obscuriores, altero rationem dramatis simplicem & historicam,

cam,

Deut. 32.

Esa. 5.

Esa. 62.

Ezech. 16.

Ose. 2.

Psalm. 45.

Mores.

cam, tertio sensus allegoricos declaraturus sum.

VOCVM PRIMICA-
pitis explicatio.

Hæc ait Abraham filius R. Meir Hispani huius Homines con-
templationib⁹
dediti. commentarij author. Scioli quidam exponere hunc li-
brum cæperunt de mundi arcanis & modo cõiunctionis
animæ supremæ cum corpore gradu infimo. Alij autem Cælestis.
illum explicant de temperamentis & crasibus. Sed hos vel de cõstel-
lationibus, &
sýderibus. nã
vox ambigua. omnes tollet ventus, quia futiles sunt, nec verum est a-
liud, quàm quod tradiderunt doctores nostri, quorum
nomen faustum fœlixq; sit, hunc librum compositum de
Ecclesia Israëlica, sicque exponam eum tertio loco, ra-
tione allegoriæ, quæ in verbis voluptarijs latet. Præter-
eà obseruatu dignum est, nomen Salomonis toto hoc
libro dici de Salomone Rege. Quia autem in hoc libro
plurima sunt vocabula difficilia, ea in initio cæpi expone-
re, postea verò sensus mysticos & quicquid illis signi-
ficatur, persequar.

2 Osculetur me. Osculandi verbum constructum
(ut hoc loco) sine ל significat admouere ori osculū, ex-
empli causa וישקו & osculatus est eum, at cum ל, ma-
nui vel humero vel maxillis pro varia gentium & po- Gen. 33.
pulorum consuetudine, ut וישקו לי osculare mihi (manū
scilicet aut humerum) וישקו לי osculatusq; ei est (manū
sup.) & sic Jacob וישקו לרחל osculatus est Racheli
(manum aut, &c.) Amores tui. Amores tui plus ex-
hilarāt quàm vinum. Haggæon nomine Hebræo ווריק
existimat significari humorem saliualem, qui sub lingua

D 3 est

Pro. 7.

est, adducens probationem ex versiculo, Age inebriemur יורים saluâ ad mane vsq;.

Amoribus.

3 Ad odorem vnguentorum tuorum. Id est si credimus nonnullis interpretibus, narium tuarum. Equidem huiusmodi interpretes propemodum dixerim nunquã unguento delibutos, aut cogitasse Salomonem locutum de oleo oliuarum. Effusum. Hebraeum תורק pleriq; aiunt nomen esse loci, cum tamen rectius sit epithetum olei, hoc sensu, nomen tuum est sicut oleum quod יורק effunditur, cuiusq; odor eximiè fragrat. Nec verò mire ris nomē שמן, unguentum, hic esse fœminini generis. Ita enim saepe inuenies nomina עמל labor, בית, domus, מקום locus & similia modò masculinè, modò fœmininè accipi. Puellæ, עלמות sunt parua puellæ.

Pro. 23.

Cant. 7.

Generosum vi sum.

4 Commemorabimus. Hebraeum נוכירה nonnulli exponunt odorabimus, ex אוכרתה ליוו odor eius domino. Leu. 6. Et וברו odor eius sicut vinum Libani. Os. 14. Rectitudinibus. מישרים includit affectionem vini, ut, ne aspicias vinum cum ambulat in rectitudinibus, recta & generosè. Item, ambulat ad amicum meum in rectitudinibus. Porro ἀπὸ τοῦ νοίμου è superiore mēbro repetenda est prepositio (præ) ut hec efficiatur sententia, præ rectitudinib⁹, aut magis quàm rectitudines dilexerunt te puellæ, quas iam diximus. Simile ecclipsim habes cap. 6. Exodi. Apparui Abrahamo, Isaaco & Iacobo in Deo omnipotente & nomine meo Adonai, pro, in nomine meo Adonai, aliq; id genus. Alij rectitudinem accipiunt pro æquitate: æquitates dilexerunt te, ut, indicans מישרים rectitudines seu æquitatem. Prior interpre-

terpretatio mihi magis placet.

5 Nigra sum. Nonnullorū sententia pulchra & elegans, sic in Numeris, mulier æthiopissa, ut cū mater filiā cuius pulchritudini metuit, neue eam oculus nequā comprimat, æthiopissam seu nigram vocitat. Ceterū nihil nobis hac expositione opus est, neque illud significatur dictione aut æthiopissæ aut nigra. Testificatur enim animæ suæ apud se loquens, ne se despiciant quòd subnigra sit. Sed speciosa. Heb. נאווה q. optata & expetita ab אורה cōcupiuit. Nun autem est Symbolum coniug. niphāl ut his locis, omne נעשה quod fit in sartagine, & non est lapis נראה spectatus. Num. 12.

6 Subnigra. שחרחרה propter reduplicationem diminutiuum est, ירקרק subuiridis ארמרם subruffus. Aspexit me. Vidit atq; intuitus est me & detexit, sic in Iob, non aspexit eum oculus noctuæ, שופחו. Excauderunt in me. Heb. נחרו בי pugnarūt mecum, in eo autem Nun est caracteristicon cōiugat. Niphāl à themate ויחר & pugnavit seu exarsit ira eius. Custodem. יוב. 19. נותרה est nomen adiectiuum sonans custodem. Iob. 28.

7 Quem diligit anima mea, vocandi particula suppressa est, hoc sensu, indica mihi o tu quem deperit anima mea, seu quem ardeo. Quomodo pascis oues. Quomodo stabulas eas. Hic sunt qui vocem Hebraëa איכה existimēt loci interrogatiuā esse ut איכה הם? ubi sūt? Quare enim. Heb. אשר ש, posito ש pro יאשר quia. Sicut עוטיה mixta, est enim participium actiuum sumptum è Samuēle ויעט & immiscuit se populus ad spolia. Non desunt qui exponant, sicut inuoluens se, sed id. I. Sa. 14.

Ibid. 15.

id alienius est. Alij, sicut increpita, ex alio Samuëlis loco
 ויעט בהם inuectus est in eos.

8 In vestigiis ouiu. עקבותיך accipitur ut. Ps. 77
 עקבותיך vestigia tua cognita sunt. Sunt enim indicia eius, qui
 plantam imprimit & deinde incedit. Hædos tuos,
 quoduis animal, si modò paruum sit, appellatur גרי, ut
 constat ex adiunctis, גרי עוים Hædus caprarum, & id
 genus.

Alijs equita-
tuis.

9 Equæ. In Hebræa voce לסוסתי iud vacat, quod a-
 libi accidit: ut, impleui iudicium אהבתי dilectione ad
 triturandum. Murænulis. חורים figura sunt præ se fe-
 rentes turturum speciem.

Melius ligna
cedrina.

10 חרונים autem lapilli præciosi inter se colligati, alibi
 autē hæc vox in tota scriptura nõ occurrit, nisi, ut nõn ul-
 lis placet, וארונים & monilia in negotiatione tua, apud
 Ezech. 27. huic sit simile, comutato א in ח. hoc verò ab-
 surdum est, quoniam nõ nisi literæ יהוה apud linguam
 sanctam permutabiles sunt.

11 Cum punctis argenti. Nempe ut in figuris mu-
 rænarum puncta argenti, quod candidum est, insint.

12 In accubitu suo, loco veluti eleuato & honesto,
 ut in accubitibus Ierusalem: quãquam opinor significa-
 ri potius locum, ubi est rotunda accubatio potandi cau-
 sa, qualis est epulantium consuetudo. Nardus mea.
 aroma simile croco.

13 Fasciculus myrrhæ. צרור res est colligata, à radi-
 ce וצרת & ligabis argentũ in manu tua. Alijs est frag-
 mentum, sed alienius. מור autem muscus, ut in Exodo
 מור ררור myrrha seu muscus liber & purus. Quod etiã

Deut. 14.

Exod. 30.

absur-

absurdum est. Nam paulò post legitur, Messui מורו. i. myrrham meam, quod non nisi accipi potest de aromatica specie, genere quodam germinum quæ carpuntur. Præterea legitur, Manus meæ stillat myrrham, myrrha Can. 5. igitur stillat, quod non conuenit musco. Quibusdam מור seu myrrha in duplici significatione usurpatur.

14 Botrus cypri. quidam per copher intelligunt dactylum. Probabilius est ut idem, quod vernaculè & lingua Ismaëlica sonet. refert enim botrum. En gadi locus in terra Israëlis, ubi frequens est botrus capparitis.

15 Oculi tui columbini. sicut oculi columbarum, quæ cum nullo altero quàm cum pari iunguntur.

16 Floridus, רעננה id significat, ut arbor רענן. i. florida seu viridis.

17 Tigna nostra. רהיט ita explicari debet è cōmentarijs doctorum nostrorum. Abietes, ברותים non alibi inuenias in tota scriptura: sunt qui scribant significare ברושים abietes. Præterea nō desunt qui tradant רהיטנו (quod explicauimus tigna nostra) sumi, ut in Genesi ברהטים in canalibus, in aquæ ductibus, atque ita ברותים erunt veluti lapides marmorei.

INTERPRETATIO ALTERA

historiæ seu dramatis.

I Apud omnes non eadem est in re amatoria consuetudo, alijs aliud spectantibus. Hic autem hypothesis est. Puella parua admodum, cui nondum extabant ubera, custos vineæ, contemplata Pastorem transeuntem, ipsum deperire & deinde amore sui sauciare cœpit.

E 2 Oscu.

2 Osculetur me. verba puella, quæ secum veluti colloquitur, & tota in eo est, ut à sponso frequenter repetita oscula recipiat. Nō enim uno aut altero satiatur. Deinde quasi persensisset pastor, pedem, collocutura cum eo, refert. Quia meliores sunt amores tui. Magis quàm vinum inebriant, & exhilarant amores tui, aut salua tua, iuxta interpretationē R. Saadie, Haggāōnis.

3 Ad odorem vnguentorū tuorū, ab vnguentis enim, etiam procul distitis, manat odor fragrantissimus. Porro coram ea, quæ recordatur nominis tui, veluti odor myrrhæ efflat, proptereaque, Puellæ dilexerunt te. Si igitur vnguenta tua procul posita tanti sunt precij, quantò magis oris tui oscula.

4 Trahe me, singulæ puellæ quæ dilexerūt te, Trahe me, inquiunt, post te curremus. Introduxit me rex in conclauia sua, magis te delectamur, quàm quia induxit me rex in conclauia sua.

5 Nigra sum, quia puellæ dicebāt, Trahe me, conuertit se ad eas sponsa & ait. Nulla re sum vobis inferior. Etsi enim in me parum nigroris insit, instar tentoriorū Cedaris, quæ perpetuo soli opposita sunt. Pulchra tamen sum, sicut Salomonis tabernacula.

6 Ne despiciate me. ne inspiciate neve intueamini me ignominiosis & despiciabilibus oculis, is enim nigror (quo suffusa sum) mihi innatus nō est, sed accidens, quod remoueri facile possit. Causa huius accidentis est, quòd indignati fratres mei constituerint me custodem vinearum, cū tamē antea ne vineam quidam meam seruarem. Deinde ad pastorem conuersa.

7 Indica

7 Indica mihi, quo loco pascas & recubare facias. *Nā rursus pascere cupio & te insequi.* 8. Cui ille, sequere vestigia ouium & paruulos hædos pasce, ut & tu paruula es, supra tabernacula pastorum. *Nam illic est locus meus.*

9 Equæ meæ. *הוֹסֵם est fæmineum equi.* In curribus Pharaonis, curruum alius est ligneus, alius est ferreus. *Inter puellas, inquit, quæ dilexerunt te, similis es equæ inter currum.* Comparat peplum, quo figurato mala eius tegitur, freno ad similitudinem turturum deliniato, quod adhibetur equorum maxillis. *Monilia aurea, quæ alligantur, respondent chamis, quibus vinciuntur equorum colla.* *Nec verò, inquit, decet ut murenulæ tuæ aliud sint, quàm aureæ cum punctis argenteis.*

12 Respondet ipsa & ait, etiam si odor meus fragrat & rex quoq; cum est in accubitu suo, expetit nardum meam olfacere. 13 tamen multò suauior & fragrantior est odoratus dilecti mei. *Est enim myrrhæ fasciculus, ut eum concupiam pernoctare inter ubera mea & cogitem amplecti botrum cappareum.*

15 Ecce tu, verba sponsi speciem sponsæ commendantis. 16 Cui sponsa, en pulcher dilectè mi, cui habeo in urbe lectum viridem & domum egregiam. hoc enim significat quod sequitur,

17 Trabes ædium nostrarum Cedrinæ.

TERTIA INTERPRETATIO nempe allegorica & mystica.

1 Non est quidem expositio allegorica eâ præstâtior,
E 2 quam

quam attulerunt doctores nostri, sed tamen quia video primæ classis homines ad illam adijecisse & detraxisse plurima, etiam ipse insistam eorum vestigijs atq; hinc ordiar. Nomen Salomonis ubiq; dicit Salomonem Regem, præter, Mille tibi Salomon, illic enim sic vocatur CHRISTVS, quod sit filius eius, uti nominatur apud alium vatem, David, his verbis. Et David servus meus princeps eorum, atque appellantur eam ob causam filij Israëlis, servus meus Iacob, quem elegi, &c. Huic simile esse potest, Oratio Mosi viro Dei, ex sententia R. Saadiæ Gaonis, qui putat orationem illam cõditam à Davide & decantatam à filijs Mosi. Quanquã re-ctius Psalmus ille dicitur esse Mosi. Porro scito In filiabus Ierusalem, hæere multos. Nam si Ecclesia Israëlica loquitur, quænam hæ sunt filia Ierusalem? sunt qui respondeant duas esse Ecclesias, unam in cælis, alterã in imis terris superiori oppositam, ut filia Ierusalem significant angelos cælestes. Alij tradunt designari exterâs nationes, in eãmq; sententiã legi, Et dabo eos tibi in filias. Mihi videtur allegoriam esse mulieris colloquentis cum sua ipsius anima & verba sua ad ipsam referentis atq; veluti congregientis cum cogitationibus suis, id est, filiabus Ierusalem. Quoniam autem testificatur contextus scripturæ dominum Salomoni bis apparuisse, quid eum mirum est vaticinatum de re futura, cum præsertim afflatu spiritus sancti hunc librum fuderit. Sic inuenias Asaphum cantorẽ atq; Hemanem composuisse Cantica eiusdem spiritus numine, appellatosque esse & Prophetas & videntes, ac rationi consentaneum

Infr. 8.

Ier. 30.

Psal. 90.

Ecclesia duplex.

Ezech..

taneum est, nō posse quenquam, nisi sit vaser & peruersus, mentiri, sed iam interpretationem aggredior, ut ingenij mei modulus feret, ac primū totis viribus Deū oro, cui consilia mea sunt planè cognita, ut ad sapientiam inducat grauitatem tarditatemque meam, mihiq; præsto paratúsq; sit.

2 Osculetur me. Oreditur ab Abrahamo, qui fuit radix & primus author generis. Oscula oris sunt lex ^{Abraham.} & præcepta, ut scriptum est, propterea quòd audiuit Abraham voci meæ & seruauit custodiam meam, præcepta, statuta, & leges meas, &c. Nec mireris, quòd dixerit, Osculetur me, de re præterita, is enim est scripture mos. Tunc canet Moses, cecinit. facient vitulum ^{Exod. 16.} in Horeb, fecerunt & cōtra, Deus venerūt gentes, ve- ^{Psal.} nient, multa que similia. Quia meliores sunt amores ^{Es. 41.} tui vino. Diligentes te, quemadmodū testatur scriptura de dilectione eius, semen Abrahæ diligentis me. est enim discrimen inter diligentem me & dilectū meum.

3 In odorem. docebat (Abraham) opera immensi Dei, instituebatq; homines suæ ætatis, & quocumque proficiscebatur, ibi inuocabat nomē domini. Hinc illud, Vnguentum effusum nomen tuum. Propterea puellæ. Puella sunt adolescentula, quæ carent viro. Sic viros, qui carebant Deo, induxit in confessionem unitatis Dei. ut significatur loco Genes. Et animas, quas ^{Gen. 12.} fecerant in Haran.

4 Trahe me. attractus enim est ad Deum, exiitque de terra cognationis suæ. Introduxit me rex. Introduxit enim eum in terram Chanaan. Præterea consen-

taneum est, quod ipsum sapientem fecerit, adeo ut in rerum occultarum mysterijs perstaret. Odorabimus amores tuos. innuit altare omnibus in stationibus edificatum & plantationem Luci in Bersabea.

Captivitas ægyptiaca.

5 Nigra sum. attingit servitutem Ægyptiacam. Etiam si nigra sum nonnullis meis operibus, tamen venusta sum observatione fœderis & unitatis Dei.

Exe. 20.

6 Ne despiciate me. Sol adumbrat exilium Ægyptiacum, quis verò causam præbuit ut percuteret me sol? homines matre mea orti, qui cōstituerunt me custodē, ut leges extraneas mea relicta servarem. Hoc explicatū reperies apud Ezechiēlem, ubi eos admonet resipiscētia, quod nonnulli eorum colerent Idola & ait, ut effundam furorem mentis super eos & perficiam iram meam in eis in medio terræ Ægyptiaca, &c.

7 Indica mihi. Pœnitentia enim conuersi sunt peccōtantes. Quo pacto pascebāt patres, ut complectamur vias eorum, nec immisceamur dijs alienis, quos tui similes esse prædicant. is est sensus τὸν ad greges sociorum tuorum.

Exod. 4.

8 Si nescis. hæc & similia respondebat vates, qui illis in Ægypto vaticinabatur, quemq; nonnulli Aaronem fuisse dicunt, dicente scriptura, Mitte quæso per manū (quem) mittis, mitte quæso per manum illius, quem quouis tempore mittere soles. Hædos tuos. paruulos fide, quibus non est cognitio idonea.

Vocatio synagogæ.

9 Equæ. Incipit Propheta Israëlitas alloqui ex Dei omnipotētis oraculo, Equæ in curribus. Item, pulchre sunt genæ tuæ murænulis, hoc sensu. Egredieris ex Ægypto onusta

onusta vasis argenteis & aureis atq; vestibus. 12. Cui Ecclesia Israëlica, Interea dum, Rex in accubitu suo, cum deducebat me ad Dei motem, tunc suum nardus mea spiravit odorem, nempe fumum incensi. Inter vbera mea pernoctabit, inter Cherubim aut etiam in medio castrorum Israëlis.

14 Botrus cypri. Hæc allegoria de diuina maiestate debet intelligi, quæ superiorem Ecclesiæ sermonem intercipiens, quia id cogitasti, inquit, pulchra es, ubi Ecclesia, adhuc consternam lectum, nempe ædem, cum me introduxeris in terram Israëli promissam.

COMMENTARIUS IN- nominati cuiusdam.

Canticum Canticorum, hoc est, excellentissimum omnium Canticorū, quæ confecit Salomon. Scrip-^{3R.eg.4.} tum enim, Et locutus est Salomon mille parabolas & Cantica quinq; & mille. Istud autē omnium fuit præstatißimum. Quod Salomoni. q.d. quod cōfecit Salomon Rex. Obserua verò Salomonis nomen, quod nominatim extat toto hoc libello esse profanum (nec Deū connotare). Et quidē illud, Et est Salomon Rex, quem-^{Infra. cap. 3.} admodum suo loco exponam. Osculetur me osculis oris sui. Audite quæso, & pax sit rebus. Non spectabat Salomon ad res venereas & amores uxorios. Sed amor summi opificis erga Israëlem est amor dilecti erga dilectam similis. Nam non habes amorem isto vehementiorem, ut declarauit David de Ionathan, mirabilis est dilectio

dilectio tua mihi præ dilectione mulierum. Totus autem liber loquitur usurpata similitudine, vel potius parabola dilecti & dilectæ, quemadmodum & Ezechiel (ואעבור) & transibo super te & cernam te, & ecce tempus tuum tempus uberū (amorum) & expandam fimbrias meas super te & tegam nuditatem tuam, &c. & induam te phrygionico & calceus tuus, &c. & adornabo te ornamento & imponam armillas manibus tuis & torquem collo tuo, &c. Nā illis in metaphoris multum perseuerat. Ac sic quidem loquitur hoc loco, quæ gerit speciem dilectæ, Ecclesia Israëlica. Quis perficiet, ut osculetur me dilectus meus osculis oris sui. Nam meliores sunt amores eius vino. Latitia nempe nulla omnino celebrior est quàm epularis, & in epulo vinum præcipuam conciliat voluptatem. Et proinde nominat vinum, atque tangit presentiam mutuam. De absentia autem sponsi sequitur.

Eccl. 7.

3 In odorem vnguentorum tuorum, talis metaphora qualis in Eccles. melius est nomen, quàm vnguentum bonum. Nam præclara existimatio & fama similis est vnguento suavi. Cùm ergo ait. Vnguentorum tuorum, perinde est atque si diceret, fama tuæ præclara.

Vnguentū effusum nomen tum שמן, vnguentum, masculini est generis. תורם autē (effusum) est adiectiuum epithetum ad formā תושב incola, etiā si hoc signetur holem, istud scirec. Ita censuit R. David kimhi faustæ recordationis. Sententia autem huius scripturæ talis est. Propter odorem fama tuæ præclara. (Existimatio

matio

matio enim & nominis celebritas consimilis est unguento effuso) propter odorem inquam fame tuæ adolescentula & virgines dilexerunt te, ac una earum quæq; tibi inquit, Trahe me post te, & omnes nos curremus post te. Unaquæq; etiam earum dicit, quod sequitur. Etiam si introduxerit me Rex in conclavia sua, plus tamen Exultabimus & lætabimur in te si simul versemur, & commemorabimus amores tuos, qui meliores vino existunt.

4 Commemorabimus נוכירה, odorabimus, olfaciemus. אוכרתה טו odor, q.d. odorabimus odorem tuum suauem. In rectitudinibus dilexerunt te. ait dilecta dilecto suo sponso, amore rectitudinum, absq; furo & fraude, dilexerunt te virgines.

5 Nigra sum. dilecta laudat sese apud filias Hierusalem socias suas, atq; ait. Quamuis ego videar vobis nigra admodum, ipsa tamen speciosa sum: siquidem me exornem. Quamuis ego appaream velut tabernacula Cedarenorum, quæ atrore perfusa sunt, si velim tamen, me pulchram efficiam, meque candore afficiam instar Salomonis cortinarum, quæ sunt candidæ.

אתקטט
lego non
אתקטש
me inquiram.

6 Subnigra, nigra sum & non nigra. vocabulum enim Heb. שחרחרת hoc significat. Quia conspexit me sol. vox Hebræa exponenda, ut in Iob, & non שופחו conspexit eum oculus Pice, de significatione prospectus, & visionis. Exarserunt in me. נחרו rixati, altercati sunt mecum incendendo contentionem. Totius versiculi sensus est. Ne spectetis me, neque despiciamini, quod sim nigricans, dum percussit me Sol, meque nigrore

F tinxit

tinxit. Nam filij matris meae, id est fratres mei incensi sunt rixa & cōtentione aduersum me, & posuerunt me custodem vinearum, etiamsi huiusmodi custodia nō essem assueta. cūm præsertim ne meam quidem vineam unquam seruauerim.

* vbi.

7 Indica mihi, in votis habeo id unum, ut sciam * quo modo pascas oves tuas, loquitur autē metaphoricē atq; si dilectus esset pastor, & dilecta pastrix. Et quomodo stabules in meridie oves tuas, in aestu & vehementia diei. Nam quare ero velut errans, & circuens iuxta greges sociorum tuorum, & laborabo fatigaborq; inueniendo te. שלמה quasi שלמה, nam cur, cui par est ער שקמהי donec surgerē. Errans. עוטיה de significatione circumeūdi, ut ועמד עמה.

Iud. 5.

8 Si nescis tibi ô pulcherrima mulierum, ubi ego pascam, Egredere tibi & incede in vestigiis ouium & pascce agnos tuos, & inuenies me, super habitacula pastorum. q. d. Tabernaculum meum stat superius sublimiúsq; uniuersis tabernaculis pastorum. Comparat autem dilectam pastrici, quæ pascit agniculos: quòd soleāt mulieres pascere paruos agnos, qui non opus habent labore & fatigatione.

9 Equitatu meo in curribus Pharaonis. לסוסתי equæ, iod enim vocis illius superfluit. Sic autem dilectus alloquitur dilectā, ô socia mea ego assimulaui te equæ præstanti, quæ ducitur in curribus Pharaonis. Ac apud me dixi,

10 Quàm decoræ sunt genæ tuæ in murænullis, nulla est tibi similis, חורים debēt exponi pro sententiæ exigētia, ut sint tintinnabula annexa frenis equinis no-

ווגים

uorum

uorum equitum. Et collum tuum est decorum monilibus, lapillis preciosis coruscantibus.

11 Murænulas aureas faciemus tibi, q. d. propterea quod vidi hæc te decere, dixi me ea tibi confecturum ex auro: in auro autem ipso spargentur punctula argentea.

12 Vsq; quo Rex in accubitu suo. hæc ait dilecta se ipsam laudans & dicens, Nardus meus misit odorem suum. Vsq; adeo autem vehemens est odor nardi mei, ut peruenerit ad Regem, qui sedet in suo accubitu una cum sociis suis. 13. quamuis odor dilecti mei sit vehementior, q̄ sit similis fasciculo myrrhæ, cuius odor maior est nardi odore. Ecquis verò perficiet, ut inter mea vbera pernoctet delectus meus?

14 Botrus cypri dilectus meus mihi. Copher vocatur vernaculè Serihho, & suauiter fragrat. In vineis Engaddi. Nam ista cyparis crescit in vineis Engaddi, quo nomine vocatur urbs Sippori.

15 Ecce tu pulchra amica mea. Redit dilectus ad laudationē ipsius. Oculi tui columbini. oculi tui similes sunt oculis columbarum, quæ non conuertunt oculos, nisi ad suos coniuges. Sic tu non nisi coniicis oculos tuos in me.

16 Ecce tu pulcher. Reuertitur dilecta ad laudandum dilectum. Etiam lectus noster virens, etiam decet ut lectus noster sit vernans ut ambo pariter oblectemus nos uno in cubili. 17. Sunt autem trabes ædium nostrorum cedri & contignationes domus nostræ abietes, *per ת ברותים* ut *per ש ברושים*, abietes.

1 *Sponsa.* Ego sum rosa Saronitidis, lili-
um vallium.

2 *Sponsus.* Vt lili-um inter spinas, sic
amica mea inter filias.

3 *Sponsa.* Qualis est malus inter arbores sylua-
nas, Talis est dilectus meus inter filios: umbram
eius desideravi & confedi, fructusq; eius dulcis
est palato meo.

4 Adduxit me in cellam vinariã & vexillum
eius ^a super me amor.

5 Fulcite me lagænis, cõsternite me malis, nam
ægra sum amore.

6 Sinistra eius subter caput meum, & dextra
eius amplectitur me.

^a Venatorum
iuramentum. 7 *Sponsus.* Adiuro vos (ô) filiæ Ierusalem, ^b per
capreas aut per ceruas campi, ne excitetis, & ne
expergefaciatis ^c amorem, donec cupiat.

^c Delicias
meas. i. amicã. 8 *Sponsa.* Vox dilecti mei, ecce hic venit, saliens
super montes, saltitans super colles.

^d Velocitate
scilicet 9 Similis ^d est dilectus meus capreæ, aut hin-
nulo ceruorum, ecce hic stat post parietem no-
strũ. prospicit è fenestris, ^e prominet è cancellis.

^e Progermi-
nat propriè et
enascitur mo-
re fruticum. 10 Respõdit dilectus meus & dixit mihi, surge
tibi amica mea, pulchra mea & abi tibi (rus).

^f Veris ele-
gans descrip-
tio. 11 Quia ^f ecce hyems præterijt, pluuia trásiijt,
abijtq; sibi.

12 Flores visi sunt in terra, tempus cantillatio-
nis

nis appetijt, & vox turturis audita est in terra nostra.

13 Ficus produxit grossos suos & vites (produxerunt) gemmam, dederunt (que) odorem: surge tibi amica mea, pulchra mea & discede tibi (rus).

14 O colūba mea (quæ agis) in rimis rupis, in latibulo gradus, ostende mihi aspectus tuos, fac me audire vocem tuā. Nam vox tua suavis (est) & aspectus tuus optatus.

15 Prehēdite nobis vulpes, vulpes paruas, quæ demoliuntur vineas, dum vineæ nostræ sunt g flos.

16 Dilectus meus est & ego illius, qui pascit in liliis.

*g. Vna minuta
gemma.*

17 Donec aspiret dies & fugiant vmbrae, conuertete te, (assimila te dilectemî capreae aut hinnulo ceruorum) ^h ad montes Bather.

*h Ad montes
sectos & rup
tos refrigerij
causa. Nā Ba
ther sectionē
significat.*

INTERPRETIS obseruationes.

1 Ego sum rosa quæ in planicie Saronia crescit. Est autem Saronitis planicies à Casarea ad Ioppem vsq; , ut scribit Hieronymus. de hoc mētio fit Esa. 33. & Actorū nono. Videntur autem hæc sponsæ verba, etiam si alij magna ex parte hîc sponsum loqui velint.

2 Vt liliū. Susanná Hebraicè quibusdam rosam significat, contrà חבצלה, quod vertimus rosam, liliū.

Nam Susanná, inquit, oriri inter spinas híc dicitur. Hac de re sic Elias in tisbi, Quidá, inquit, aiút, susanná florem esse candidũ, qui vulgo liliũ dicitur atq; ita vocari, quòd perpetuò habeat sex folia. Habat se leth verò esse rosam. Atqui id mihi videtur alienum, cùm præsertim legamus, vt susanná inter spinas, & lilium non sit inter spinas. His opponim⁹ D. Hieronymũ & veteres Græcos, qui scribunt susanná linguâ punicâ esse lilium, & à lilijs Susas, urbem de qua in Ester, vocatam esse, vt & oleum Susinum, quod confectum est ex lilijs. Cæterum his similibus significatur suauitas ecclesiæ. quantum præcellit lilium spinas, tantum Ecclesia cæteros hominum cætus & concilia.

3 Quantũ malus præstat arboribus syluestribus & odore & gustu, tantũ Christus reliquis omnibus. Hinc illud, speciosus forma præ filijs hominũ. Ps. 45. Vmbrã eius expetiui. persistit in mali arboris metaphora, umbra virtus altissimi. Luc. 1. Fructus verbũ Dei. Quàm dulcia sunt, inquit, eloquia tua faucibus meis.

4 Per cellam vinariam Hebræi sanctuarium, vbi libabatur domino accipiunt. Nos arcana domini, quæ animos hominum inebriant. Vexillum eius super me amor. vexillum quo congregat & attrahit Ecclesiam, amor est. Non enim dedit nobis spiritum timoris, sed amoris & dilectionis. vt Paulus inquit. Metu & timore olim magis homines ad suæ legis obseruantia pertraherat. vide Epistolam ad Hebræos. cap. 12.

5 Fulcite me lagænis. מַשְׁכָּנִים sunt lagenæ, Chaldaicè verò fundamenta, vnde Chaldeus interpres híc

ita

ita accepit. Pro ignibus, qui fessum fouent, Midras. fulcite me lagenis vinarijs, sternite mihi veluti strati loco mala, quorum odore ipsa recreer. vino enim aut odoribus defectæ vires refici solent, ut indicat Salomon Proverb. 31. Consolationes autem quæ petuntur è verbo domini & fide his duobus significantur.

6 Gestus amplexantis per dextram & sinistram innuitur. significat igitur signa cõiunctionis Christi cum Ecclesia, ut verbum, sacramenta & cætera externa, quibus tanquam pietatis retinaculis suos in quadam vitæ communionem continet.

7 Hæc dicuntur more pastorali. Septuaginta autem verterunt. Per exercitus & robora campi, quasi legerint אֲרָמִים. ut Ps. 22. Et sanè nõnullis capreæ & hinnuli sunt hic caelestes exercitus & virtutes.

8 Hic versus intelligitur de ope, quam dominus cùm tẽpus est suis offert. Magna est celeritas, inquit, Christi ad opem ferendam Ecclesiæ, eamq; visendam.

9 Post parietem Ecclesiæ siue sponsæ stans inducitur, ut de improviso nobis opem ferre, & quasi inscijs hostibus præsto ad esse intelligatur.

11 Veris elegans descriptio. Affertur autem ad hunc sensum, quo Christus Ioh. 4. cùm significare vellet aduenisse tempus promouendi Euangelij ait, regiones albas iam esse ad messem, Ait verò hyemem trāsijisse, pluuiam abijisse, ut ostendat omnia vetera præterijisse, & nouis succedentibus abire in melius.

12 Iam, inquit, tempus Veris apparuit, iam apparuere signa salutis vestræ, imò verò iam allata sunt. Per flores
initia

initia bonorum operum & fidei intelligit. Tempus cantillationis auium. Aues enim verno tempore garrere solent. Nostri & Greci צוֹר non cantillationem, sed putationem interpretantur. Atqui arbores alio quouis tempore potius putantur, quàm verno. Itaq; prior conuersio est longè potior, nisi cum nostro Epiphanio contra Catharos heresi 59. tempus sectionis putationisue intelligas, quo veteres vites amputatae sunt. Alioqui צוֹר utrumq; significat. Caterùm garritus auium plurimum facit ad veris commédationem. Peregrè quippe proficiscentibus, camporumq; virore captantibus gratus & iucundus esse solet, præcipuè autem turturis in terra Israëlica. Sicq; describitur prædicatio verbi Domini, in quo denuntiando vel ad laqueos usq; laborant pij Ecclesiastæ. Alij per cantillationem laudem Domini & confessionem accipiunt.

13 Gemmam סַמָּר proprie racemũ significat, qui primùm exuto flore dignosci incipit. Paulo enim grandior & tamen acerbus, quem Græci vocant omphacen vocatur בּוֹסֶר, ut iam maturus, עֵנֵב.

14 Hic sponsam comparat columba, propter simplicitatem & fidem coniugij, de qua Aristoteles lib. 9. de histor. animalium cap. 7. O columba mea quæ agis in latibulo gradus siue in scalis & quasi gradibus, seu in rupibus præruptis, ostende mihi faciem tuã. Quod pertinet ad Ecclesiam, quatenus quærit latebras, ut fugiat persecutiones. Facies autem siue aspectus Ecclesiæ, ut scriptum reliquit Carolus magnus quodam loco, cognitio virtutum eius est, cuius pulchritudinis venusta-

te ab Sponso diligitur, cui per prophetam dictum est. Quoniam concupiuit rex speciem tuam. Hortatur ergo Christus Ecclesiam, ut faciem suam ei ostendat, id est, ut semper eum contempletur fide & operibus, ut cum Elia dicere possit. *Viuit Dominus in cuius conspectu sto, ne sit de illis, quos per Prophetã denotat dicens, Verterunt terga ad me & non faciem.* Hortatur etiam, ut vox eius sonet in auribus illius: quia paratus est ad exaudiendum sanctos suos. Psalmista attestante, *Clamauerunt iusti & Dominus exaudiuit eos & ex omnibus tribulationibus liberauit eos. Vocem eius dulcem. Quia orationes sanctorum semper Deo acceptæ sunt. Atque hæc quidem ille.*

15 Per vulpes Hebræi intelligunt *Aegyptios.* Nos eos omnes qui interea dum vinea nostræ gemmam profertur, i. Ecclesie aliquam bonorum operum frugem pollicentur, gregem domini sectis & factionibus infestant, aut etiam persecutionibus à recto auertere moliuntur.

16 Dominus pascit gregem suum in lilijs hoc est, suauissimo & comodissimo pasculo, aut ut alij volunt per loca florida & amena, de quo vide Esa. 30. & Psal. 23. *Dominus pascit me.* Alij passiuè interpretantur. *Dominus pascitur inter lilia & loca amœna.* Posset traduci ad futuram vitam, de qua scriptum *Apocalyp. 7. Non esuriēt ultra neq; sitient, non cadet super eos sol aut ullus æstus, quia agnus qui est in medio throni pascet eos, deducetq; illos ad viuos aquarum fontes, abstergens omnem lachrymã ab oculis ipsorum.*

17 Donec aspiret dies, & fugiant umbra, conuertere te

G

ad

ad montes Bather, dum aestus vigebit capta umbras montium. sub auroram enim hæc videntur dicta. R. Selomon & Chaldaeus hæc in malam partem accipiunt, quasi sponsa sponsum à se paulisper dimittere abireque velit. Deinde nonnulli וַיִּפְּרוּ pro וַיִּפְּרוּ explicant, hoc sensu, interea dum spirat dies, &c, ut superiore capite, interea dum rex in accubitu suo. Sed nihil est necesse. allusit autem ad ceruam, quæ hinnulos suos ad saxa uno aditu rupta identidem ducit, ut quo refugere debeant, agitati à canibus habeant exploratum, de quo Arist. 5. cap. libri noni de historia animalium. Montes Bather. i. diuisionis, adumbrant loca Ecclesiæ, quòd populum Domini à cæteris diuidant. Sic autem vocat antra & abruptas multifidasq; cõcauitates montium, in quas sese pastores recipiunt aestu meridiano, dum viget dièi ardor & fugiunt umbræ. Fugiunt autem umbræ, quia lux, quæ tum multa est, fugat tenebras & umbras nullas aut exiguas iactari sinit. Ita fingitur huius eclogæ argumentum verno tempore iam progresso, cum ad captandum frigus aestumq; depellendum sub montium antris recubare homines cupiunt. Idem tempus supra indicabatur turturum & columbarum gemitu. Plinius. Palumbum utiq; exaudi gemitus, transisse solstitium caueto putes. nisi cum incubantem videris palumbem.

R. SELOMO' IN CAP. II.

Ego rosa Saronitidis. רֹזָה est rosa. Liliū val-
lium, quod pulchrius est lilio in motibus crescente. per-
petuo

petuo enim humidum & viride est, nam illic vis solis non admodum viget.

2 Vt liliū inter spinas, spinæ hoc floris genus transfigunt, ipso interea durante in pulchritudine & vigore suo. Sic amica mea inter filias, quæ eam, ut se sequatur, & similiter post Deos alienos scortetur, pelliciunt, atqui ipsa perstat in fide sua.

3 Qualis est malus, arbor pomifera cū est inter arbores steriles, cæteris omnibus est gratior. fructus enim eius & gustu & odore suavis est, Talis dilectus meus inter filios, inter iuuenes. Allegoria sic habet. Deus Opt. Max. supra cūctos Deos eximius est, proinde umbram eius expetiui, in eaq; consedi. In Midras agadā, ab hac malo omnes refugiunt, quòd vix faciat umbrā. Similiter reliqui omnes populi à Deo in legis suæ promulgatione aufugerunt, ego verò summo desiderio in umbra eius sedi.

4 Ad domum vini. ad tabernaculum conuentus. Ibi enim speciatim præcepta multa legis cum suis explanationibus tradita sunt. Et vexillum eius super me charitas. congregatio eius, qua veluti ad vexillum attraxit me ad sese, amor est super me. Recordor adhuc amoris & vexilli eius. attrahet, vernaculè.

5 Fulcite me. ut infirmam & imbecillam lagænis, cadis vinaceis & modijs similæ purissimæ. Consternite me. consternite pauimentum circum me malis odoris causa, ut fieri solet ægrotis, siquidem ægra sum amore eius. Illum enim hic in exilio meo sitio. רפירה qua voce utitur Salomō, sonat sternere, ut in Iob, רפר. strauit

lectum suum super luto.

6 Sinistra eius subter caput meum. in deserto. Et dextra eius amplectitur me. cum itinere tridui contendit ad explorandam illis requiem, & in quieto loco demisit manna atq; coturnicem. Horum omnium recordor nunc in exilio meo, agra illius dilectione.

7 Adiuro vos filiæ, ô vos populi. Per capreas & ceruas. omnibus enim obijcimini & præda estis velut caprea & cerua. Ne excitetis amorem, qui mihi cum ea intercedit mutando aut inuertendo illum, atque quæredo pellicere me post vos. Donec placeat, quandiu ipsa in corde meo defixa est, mihiq; est desiderio. Donec placeat, quandiu placebit ut supra, donec rex in accubitu suo, interea dum rex in accubitu suo. Ne excitetis. Hebraea aliter explicari possunt, ut sit **אם תעירו** ne odio prosequamini amorem. Veluti in **Samuele**, fuit **עריך** inimicus tuus, & in **Daniele**, interpretatio **לערך** in inimicũ tuũ. Et ne euigilate faciatis, **Heb. תעורר על טרה** sumi potest, ut alio loco, **תעורר על טרה** inclinatur super agrum, cliner vernacule. Extãt quidẽ in **Midras agadã** allegoria plurima, verũm nõ satis accommodatã ad verborũ seriem. vaticinatur enim, mea quidem sententia, **Salomon** & loquitur de egressu ex **Ægypto**, deq; legis promulgatione, tabernaculo, ingressu in **terram Israëlicam**, ade altera, atq; eius excidio.

8 Vox dilecti mei, ad inceptum reuertitur cantor noster, veluti is qui suppressis primis rem ab origine repetit. Equidem, inquit, vobis rei principium non expressi. cœperat enim dicere, induxit me rex in conclauia

sua,

2. sam. 28.

Dan. 3.

sua, neq; tamen commemorat, quo pacto visitasset se in Aegypto, quámque amanter & beneuolè. Iam ergo rem alius referens ait. Illecebra hæc, qua à dilecto tracta, uti dixi, post illum cucurri, sic contigit: desperabam de redemptione, molestè ferens nondum expleri quadringentos illos annos, qui in Abrahamicá iuuenta trimulæ partitione declarati sunt, cum vox dilecti mei paulò ante terminum meas aures vellicauit, veluti saliens super montes, & saltitans per valles. Gen. 15.

9 Similis est dilectus meus capræ. celeritate cursus, festinanter enim veniebat quasi caprea & tanquam hinnulus ceruorū. Hinnulus cerui egregij. Ecce hic stat. cogitabam me diu in viduitate victuram, cum iterum stare se declarauit & prodire fecit è fenestris caelestibus id, quod mihi contigit, vidēdo, inquiring, Exod. 3.
 vidi afflictionem populi mei.

10 Respōdit. *נני* significat respōdere & voce clara atque edita conclamare, atq; hæc * significatio est omnium princeps, *ונו* & clamantur Leuitæ. Et dixit mihi. per Mosem Surge tibi. subducam te ex iniquitatibus Aegyptiorum. * Lego enim ענין non בנין

11 Quia ecce hyems præterijt. non iam labor hyemis in via. hyems in Chaldæa paraphrasi passim appellatur *אחד*.

12 Flores visi sunt in terra. aduenerunt dies solares, quibus arbores quæq; funduntur è terra, flores proferunt & suo aspectu viatores impensè oblectant. Tempus cantillationis appetijt, quo aues emittunt cantum, garritúmque viatorib⁹ dulcem. Vox turturis. *תור* enim

in communi significatu debet accipi, ut תורים turtures
& columbi. Solent autem aues mense Martio canere
atque garrere.

13 Ficus produxit grossos suos. verba Hebraea
hoc sonant. Gemmam. גממה appellatur vna, cum flore
excidente vna à se inuicem discernuntur & dignoscun-
tur. Porrò tota hæc sententia iuxta sensum literæ dile-
ctionem persuasionis & illectamenta, quibus iuuenis
sibi desponsatam pertrahere post se cupit, continet. Sic
enim, erga me se gessit dilectus meus. Nã 10 Respõ-
dit dilectus meus, ministerio Mosis. Et dixit mihi
per Aaronem. surge tibi, diligentem te te exhibe, sin-
guliq; proximũ suum rogent. 11 Quia ecce hyems
præterijt, illos quadringentos annos præterire feci, du-
cto numerationis initio ab ortu Isaac. Pluuia, quæ est in-
commoditas hyemis, pertransijt & abijt sibi, hoc est,
octoginta sex anni, qui acerba seruituti vestre destinati
erant, excesserunt. Ex quo nata est Maria auxerunt Æ-
gyptij seruitutem Israëlis, unde id ei nomen ab amarore
fuit. 12 Flores in terra visi sunt, Moses & Aaron
vobis præsto fuerunt ad omnia necessaria. Tempus
cantillationis appetijt, quo haberetis Canticum,
iuxta mare. Et vox החור, ductoris magni, aut* ordi-
nis. appetijt enim tempus exitus vestri ab Ægypto ve-
luti in orbem.

Exod. 15.

* Gal. le tour

13 Ficus produxit grossos suos. appetijt ingressu-
ris terram tempus offerendi primitias. Et vites, propin-
quauit tempus libandi vinum. Expositione alia signifi-
cantur p̄ij, qui inter vos protulerunt produxeruntq; in con-
spectu

15 Prehendite nobis vulpes, vulpeculas. exaudita voce eorum Dominus indixit mari, ut demergeret Ægyptios hac oratione. Prehendite nobis vulpes tam minores quàm maiores, quoniã vel parvæ demoliebãtur vineas, interea dum vites nostræ gemmis abundarent. Nam non nisi racemi erant tenues, cùm filia Israëlica pariebat marem & recondebat, Ægyptijs in domos nostrorum irrumpentibus, & masculos, qui vix dum annum aut biennium nati abditu erant, quærantibus. Cui rei & hanc technam adhibebant. adductos infantes ex ædibus suis ad loquendũ prouocabant & respondẽtem paruulum Israëlicum è loco ubi abditus seruabatur, corripiebant demergebantq; in fluuium. Vocat autem illos vulpes, quoniam quemadmodum vulpes conuerso vultu retrospicit ut fugiat: ita Ægyptij terga vertere cupiebãt, dicente scriptura. Fugiam à cõspectu filiorũ Israël. Aut **וילפ** hic non vulpes, sed pugnos significabit, ut propterea scribatur absque van, quippe vindictam de illis sumebat in aqua, quæ Dei pugno dimensa est.

Exod. 14.

16 Dilectus meus mihi. Ipse à me cuncta sibi necessaria requisivit, nihil aliud precipiens quàm quod legitur, celebrate Pascha, consecrate primogenita, edificate tabernaculum, offerte holocausta, nec quicquàm aliud quæsivit. Et ego illius. Omnia mihi necessaria ab eo quæsui, nõ à dijs alienis. Qui pascit oues in lilijs, pascuo commodissimo, quieto, & specioso.

17 Donec aspiret dies. Hoc refertur ad proximẽ præcedẽtem versiculum, Dilectus meus, meus est, & ego
illius

illius ad tempus vsque, quò excedendi causam præbuit iniquitas, quoq; aspexit me sol ardente die & aestu inualescente. Et fugiant vmbrae, peccauimus in vitulo, peccauimus in exploratoribus. Et fugiant vmbrae innocentiae, quæ nobis erat clypei loco. Rupi iugum eius. Conuertete, similis esto dilecte mi, causam illi dedi ut à me abriperetur ad montes disiunctissimos, Bather enim significat partitionem & diremptionem.

COMMENTARIJ ABBEN

Ezræ in 2. Cap. Cant.

1 Ego rosa. חבצלת. quorumdam sententia rosam significat. Alijs est flos eximius odore fragrantissimo, specie nigricante. Liliū. שושנה, ut quibusdam placet, flos est candidus, cuius odor suavis & interea calidissimus, adeò ut capiti officiat, quod est vero cõsentaneum, deducitur autem à שש. sex, perpetuò enim sex sunt illi folia alba. Prætereà in medio illi veluti ramus est, longa habens folia, eaque etiam sex. Sensus ergo est, labia mea rosæ sunt odore, non autem specie.

3 Qualis est malus, de genere arborum pomiferarũ.

4 Vexillum eius super me amor. רגל est vexillũ, Num. 2. ut in numeris רגל, vexillum castrorum Iuda.

5 Lagænis. אשישות. sunt vasa vitrea vino plena.

Consternite me. רפרוני nonnullorum quidem opinione, ponite in pauimento mala, וט, רפירהו pauimentum Cant. 3. eius aurum, ירפר, instrauit aurum super luto. hæc enim Iob. 41. significant consternere. sed quia id hoc loco est paulò a-

H lienius,

lienijs, sēsūm mutuo ex lingua Ismaëlica, roborate me.

7 Per capreas. צבוי, caprea, pluralia duo habet, masculinum, צבאים capreae super montes. fem. צבאות.

8 Saliens. מקבץ ex Chaldaea paraphrasi hoc significare deprehenditur. locus enim Levitici, ad saliendum illis, transfertur לקבצא בהון

Leu. 11.

9 Hinnulo ceruorum. ceruulo. Post parietem nostrum. כותל parietem significat, ut Ezra 5. lignū positum est בכתלתא in parietibus. & sic חרכים Chaldaice fenestras, unde locum illū scripturae, ex fenestra, Chaldaeus reddit מן חרכא: similiter סחו, hyemem. hinc fit ut Chaldaica huius loci, estas & hyems, sint estus & סיתוא.

10 Pertransijt. Heb. חלף excisa est, ut, Idola funditus וחלף excindet.

Esa. 2.

12 Flores. נצניו flores significant, ut ascendit נצן flos, nun autem posterius paragogicum est. Cantillationis. ומיר sic accipitur ut, ומיר cātillatio praedonum respondebit, significat scilicet, cantus auium. sunt etiam qui sumant pro putatione, ut in lege, vineam tuam לא תומר non putabis. Sed putatio non hoc, quod describit, tempore, accidit. Turturis. חור communi significatione accipitur ex plurali, תורים turtures & columbi.

13 Produxit. חנטה dulces protulit. aut ut alij exponunt, instar pulueris procreauit ex Genesi ויחנטו puluere aromatico condierunt medici, &c. Grossos suos fructus adhuc immaturos. פנים enim hoc etiam significat lingua Ismaëlica. Gemmam, cum erumpit flos vineae.

Gen. 50.

14 In circuitibus rupis. חוג sumitur, ut in Iob, חוג
 circinnatio terræ. Hæc enim vox significat sphaeram & ambitum, qui terram cingit, etiam si habeat
 literas transpositas, aut duo sunt themata eiusdem si-
 gnificationis. Gradus מדרגה significat gradum, ut &
 ceciderunt המדרגות gradus, & ita Onkelos locum illū
 ubi legitur, non ascendes gradus, reddit, non ascendes
 inquit, בררגין per gradus. Eadem quoque graduum
 appellatio apud Ismaëlitas. Dulcis, ערב sic explicatur,
 ut hoc loco, וערבה & dulcis domino, hoc est bona &
 optata. Optatus, expetendus oculis. In rimis.
Iob. 22.
Eze. 38.
Pro. 3.

15 Prehendite אחוה imperatiuus est, quali notatione
 Psal. 31. אהבו diligite dominum, & alibi שחרו, donate
 mihi. Demolientes, מחבלים perdentes, ut in Eccle-
 siaste, וחבל & perdat opus manuum tuarum. Ezech. 5.
Eccl. 5.

17 Donec aspiret dies, ventus diei. Montes Ba-
 ther mōtes partitionis, à themate ויבחר & dispersit
 est ea per medium. q. d. ut separetur à nobis ventus. Separationis;
Gen. 15.

INTERPRETATIO AL- tera, nempe dramatis.

1 Ego. propterea equidem nunc sum foris sicut rosa
 Saronitidis, cum tamen nemo sit qui olfaciat.

2 Ut lilium. verba sponsi, non compararis flori vallis,
 qui facile carpi potest, sed rosæ quæ est inter spinas.

3 Qualis malus. verba sponsæ, versiculis his cohæ-
 rētibus cum voce desideravi. optavi sedere in umbra
 eius & ut introducat me in conclaue vini & ponat

H 2 vexillum

Prou. 8.

vexillum suum super me & loquatur in prospectu omnium ac ostēdat amorem suum, admouens sinistrā suam capiti meo & adiurans filias Ierusalem, ne excitent me, quousq; peruenerit tempus desiderati amoris. Hæc autem adiuratio sumpta ex eo est, quòd desiderium comparatur capræ, ut in Prouerbijs, cerua amorum & Caprea gratiæ, ob pulchritudinem, mūdiciem & nigrorem oculorum, veluti inquit. Adiuro vos per vestri similes pulchritudine. Absoluta hac sectione domum suam, ut his verbis intelligi potest, Trabes domus nostræ cedrinæ, petit, ipso eam cōsequente, quo tempore foras procedimus oblectādi animi & flores spectādi gratia.

8 Vox dilecti mei. significat se ex præstanti saltatione & celeritate deprehendere strepitum pedum eius.

9 Similis est dilectus meus capræ celeritate.

10 Respondit dilectus meus & ait, quæ tota hac sectione consequuntur.

14 Præterea Columba mea, inquit, In rimis rupis. Latitas domi, ut prospectare te nequeam, sicut columba quæ in rimis petræ se condit. Ostende mihi vultum tuum. è fenestrarum una, aut Audire fac me vocem tuam & indicato mihi quid agere debeam. Respondens sponsa ait puellis suis,

15 Prehendite nobis vulpes, hoc sensu, agite, custodite vineam à vulpeculis. Illic enim pernoctare volo cum dilecto meo qui pascit in lilijs ductus suauis odore floris huius. 16 Tu verò ô dilecte mi donec Aspiret ventus diei & crescant dies (hoc enim significat Et fugiant vmbre) proficiscere ad montes Bather.

Tacite

Tacitè indicat sponsa iam non posse se egredi foras, ut inde intelligamus sponsum iter suum cōtinuasse, quem admodum & pramonuerat. Hactenus sectio.

EXPLICATIO TERTIA, quæ allegorica.

- 1 Propterea, inquit sponsa, nunc rosæ similis sum, quæ est in Saronitide loco plano & campestri, quam quilibet carpit, Item ut liliū, quod calcatur pedibus, paueo.
- 2 Hic Deus, dabo operam ne malum te afflicteret, uti lilio spinæ nihil afferunt incōmodi. cui Ecclesia Israēlica.
- 3 Si serues me, assidebo assiduè ad umbram tuam. Fructus eius, cū audio omnia præcepta tua.
- 4 Domum vini. ædem domini, locum ubi libatur domino. porrò lagænæ & mala adumbrant cantores. Solent enim verba prophetica cōparari Lacti & vino, ut sibi edificauit domum sapiens fœmina, miscuit vinum suum & insuper mala aurea. Pro. 8.
- 6 Sinistra eius subter caput meum. holocaustum vespertinum & matutinum.
- 7 Adiuro vos. Illud est quod scripserunt doctores nostri filios Ephraïm egressos ex Ægypto antequam aduenisset præstitutus annorū terminus, ut hoc τὸ donec velit, indicet. Occisos autem eos, quòd scriptū sit, luxit Ephraïm pater eorum. Per capreas. quemadmodū sanguis Ephraimidum permissus est fundi, ita sanguis vester fundetur, si quidem excitaueritis ante terminum.
- 8 Vox dilecti mei. Id cū apparuit Dominus in

Sinai factum est. Saliens super montes. super montem Sinai.

Exod. 3.

9 E fenestris. è sede habitationis suæ, prospicit è fenestris firmamenti, iuxta illud, videndo vidi afflictionem populi mei.

10 Respondit dilectus meus. dixit enim Israëlitis, subducam vos, &c.

Nah. 1.

11 Quia ecce hyems præterijt, allegoria de exilio. pluuia autē significatur dies nubilus, videlicet angustia & afflictio in qua erant. Simili metaphora dicitur dies nubis & caliginis.

Exod. 15.

12 Flores, sic appellatur qui inter Israëlitas iusti sunt. Tempus cantillationis. quo habeas Canticum. Vox turturis. Heb. תור etiā ordinem significat gal. le tour. quum aduenit, inquit, ordo Israëlitarum.

13 Ficus produxit grossos suos. in terra Israël, tempusq; est offerendi ex ea primitias. Et vites, vini libandi gratiā. Aut comparat eam ficui, quæ produxit grossos suos & viti quæ in gemmis est, quia scriptū est, Tanquam racemos in deserto inueni Israëlitas, sicut primitias in primitiuis suis.

14 Vocat autē eam columbam suam, propterea quòd exijt ab Ægypto, cum verò ait, In latibulo gradus, significat Israëlitas absconditos fuisse in nubibus. Ostēde mihi vultum tuum, id scilicet est quod scribitur. Crediderūt in dominū. Audire fac me vocem tuā. hoc etiam completum. scriptum enim, Tum cecinit Moses & filij Israël. aut alluditur ad, id quod profitebatur Israëlita, faciemus & audiemus, quod est verisimilius.

Exod. 15.

15 Pre-

15 Prehēdite nobis vulpes. cultores vituli, qui per-
diderunt vineam domini, nempe Israēlitas, cū vinea
illa adhuc esset in flore.

16 Dilectus meus mihi est & ego illius. quia in-
terfecti sunt cultores vituli, quiq; inquirebant in verba
diuinæ maiestatis. in lilijs, designantur iusti.

17 Donec aspiret dies & fugiant vmbrae con-
uerte te. proficiscere. Ad montes Bather. Sentētiā
horum verborū hanc esse puto. Non ascendam, ait Do-
minus, in medium tui, Moses autem prehendet tento-
rium ac sibi extra castra tendet.

COMMENT. R. INNOMINATI.

Ego liliū campi. Dilecta glorians apud se
inquit, Ego similis sum lilio campi, qui flos crescit in pla-
nis locis & campestribus. Et rosa, quæ nascitur in val-
libus. Habaseleth vernacula lingua liliū, Susannā au-
tem rosa. Tamē R. David Kimhi cōtrā interpretatur.

2 Sicut liliū, dilectus dilectam affatur. Ne com-
pares tete lilio camporum, & rosæ conuallium, quæ si-
mul magno numero illic pariuntur, sed tu consimilis es
rosæ quæ inter spinas gignitur, quæ est singularis, nec
habet parem pulchritudine & forma.

3 Sicut malus inter ligna sylvarum. Iterum hoc
dilecta pronuntiat de dilecto. Cæterū narrat socijs
suis & ait. 4 Semel introduxit me dilectus meus
in cellam vinariam, ad conuiuium, & nos ipsos oble-
tauimus unā. Et vexillū eius super me dilectio
fuit, & hanc quidem dilectionem nunc recolo.

s Sum

5 Sum autem infirma & animi deliquio consternor, at vos, obsecro, fulcite & roborate me cadis, amphorisue vini. Vinum enim homines solet confirmare. Conficite etiam ante me pauimentum pomorum, ut solet fieri agrotantibus.

6 Læua eius sub capite meo, tunc (in illo cōuiuio) fuit. Quam dilectionem ego dum recordor, planè agra sum animo.

7 Adiuro vos filiæ Hierusalem. Dilecta affatur socias. Ego adiuro vos per vitam uestram, quæ estis similes capreis ceruisue camporum. Si excitetis, id est, ne suscitetis, neque euigilare faciatis dilectionem, quæ inter nos ambos mutua existit. Quoadusq; velit ipsa dilectio, ut euigilet ipsa dilectio per sese. Nam statim cùm memoria repeto huiusmodi amores, animi patior deliquium.

8 Vox dilecti mei, ecce iste venit. Hæc narrat socijs suis dilecta. Semet occupabat in meo negotio, & audiui vocem dilecti mei, qui veniebat ad me saliens & cursitans.

9 Erat autem similis dilectus meus caprææ currenti, & ecce illum venientem post parietem nostrum & respicientem è fenestris, ut me cerneret & prospicientem è cancellis. מַטְנִיחַ & מַצִּיחַ significant intueri & prospicere. חַרְכִּים autè & חַלּוֹנוֹת ex Chaldaea paraphrasi idem quoque pollent, notantq; fenestras.

10 Et respondit dilectus meus & dixit mihi, surge tibi socia mea, & me comitare. 11 Quoniam hyems, siue bruma trāsijt (hoc enim sonat סתיו) & tem-
pus

pus pluuia præterijt, trasiliijtq;. 12 Et flores, atq; germina arborum apparuerunt in terra & tempus cantillationis appetijt, quo aues in aruis cantillat, & turturum atq; columbarum garritus auditus est in terra. 13 Et ficus eduxit grossos suos & maturauit fructum suum immaturum. Et vinea produxerunt gemmas suas & redderunt suauem odorem. Dixitq; mihi, Surge tibi socia mea, pulchra mea & veni & comitare me, & simul delectabimur in vineis & hortis preciosis, ut principes solent cum suis amasijs. 14 Columba mea in fissuris petrae, o socia mea, quae cõsimilis est columbae stanti in rimis cauitum & in latebra graduum, ostende mihi vultum tuum & pulchritudinem tuam, & proficiscendo unã oblectabimur intra ipsas vineas. 15 Apprehedite nobis vulpes. Et ego, inquit sponsa, cum vidi dilectum meum cupere mecum letari in vineis, iussi seruis meis & dixi. Prehendite nobis vulpes illas, quae labefactant vineas. 16 Dilectus meus mihi. Amatus meus stat propter me. Nam nullos amores habet præter meos. Sed & ego illi, quoniam præter eum nullum amo. Qui pascit inter rosas. perinde odoratus est & fragrat ipse atq; si stetit in medio rosarum. 17 Donec aspiret dies & flet ventus aquilonaris, qui flat deinceps à meridie. Et fugiant vmbrae. à sex horis & supra, quibus incipit occidere (dies vel sol) Tumque egrediar post te. Neq; enim tempestiuum est exire foras in ipso diei aestu. Interea autem, Reuertar, similis esto dilecte mi, q. d. Egreditor & fruere delicijs

licijs atq; otio ad illam vsq; horam. Super montes Ba-
ther. Montes hi erant noti in terra Israël, sicq; appella-
bantur.

CAP. III.

1 *Ponsa* Super lectum meum in nocti-
bus, quæsiui quæ amat anima mea,
quæsiui & non inueni illum.

2 Surgam nūc & circumam urbem, per
vicos & per plateas quæram, quem amat anima
mea: quæsiui eum & non inueni.

3 Inuenerunt me custodes, qui circumeunt
urbem, quem diligit anima mea vidistis?

4 Propemodum transieram ab illis, donec in-
ueni quem amat anima mea: prehendi eum &
non missum illum faciam, donec eum induxe-
ro domum matris meæ, & in conclaue genitri-
cis meæ.

5 Adiuro vos filiæ Ierusalem, per capreas aut
per ceruas agri, ne excitetis, neq; euigilare facia-
tis ^a amorem, donec cupiat.

^a Dilectum
meum.

^b Columna.

^c Delibuta.

6 *Sponsus*. Quæ est hæc ascendens è deserto,
tāquam ^b palmæ fumi ^c suffita myrrhâ, & thu-
re, omni (deniq;) puluere aromatarij.

7 Ecce lectus Salomonis sexaginta fortes (ha-
bet) in circuitu suo, è potentioribus Israëlis.

^d cincti ensi-
bus.

8 Omnes ^d prehensi gladio, edocti prælium,
cuiusq; gladius super femur suum ob timorem
nocturnum.

9 Lecti-

9 Leticam fecit sibi Rex Salomō ē Libani arboribus.

10 Columnas eius fecit argenteas, stratum eius aureum, e ascēsum eius purpureum. f Intimum eius cōstratum amore (amore, inquam,) g de filiabus Ierusalem. e Operimentum.
f Mediū interius.

11 Egredimini & cōtemplamini filiæ Sion regem Salomonem, cum corona, qua coronauit illum mater sua, in die h sponsaliorū eius & in die lætitiæ cordis eius. g Amore filiæ rū Ierusalem.
h Quo despo. sauit Ecclesiā.

INTERPRETIS OBSERUATIONES.

1 2 3 *Vis amoris in trāsuersum sponsam abripit, ut non vereatur noctu vagari. ut enim superiores sermones interdiu habiti sunt, ita & hi vespere. Per noctes intellige afflictiones, per lectum sedem Ecclesiæ, per urbem, vicos, plateas, loca in quibus agere solet Christus, per custodes pastores cæcos & indoctos aut etiam pestilēti ingenio & doctrina.*

4 *Dominum inuenire est eius gratiam & spiritum, qui testimonium conscientijs nostris perhibeat, quòd filij Dei simus, consequi. Illum tenet qui ab eo eiúsque fide & cōfessione separari non vult. Mater mea & omniū nostrum est Ecclesia uniuersalis, ut est apud Aug. cap. 11. lib. 1. confes.*

5 *Hic versus cum septimo superioris capituli idem planè est, nisi quòd hic loquatur spōsa ne interturbetur somnus sponsi: ut ex præcedentibus & sequentibus intelli-*

I 2   gigitur.

gitur. Illic Sponsus de Sponsa.

6 Hæc sunt verba Christi, aut certe gentium mirantium speciem Ecclesie & formam. Kimbi putat esse verba sponsæ narrantis quæ de se sponsus, ubi eam primùm vidisset, dixerat. Porro fragrantia, quæ tribuit Ecclesie, ipsius dotes, charismata & gratias adumbrat, fumus odorem bonorū operum, thus suauitatem orationis. Quia sponsus non videbatur probare, quòd sponsa sola aude- ret per deserta versari, iam subiicit argumentum à ma- iori. Salomō adhibuit custodes multos ad lecti sui custo- diam, veritus ne quis sibi sponsam eriperet, & tu inter- eà sola audes per solitudines vagari, Ita ferè Hebræi. Nostri, quibus assentior, non putant reprehendi spon- sam, sed eam, quæ inuenta erat in desertis inuitari ad lectum, siue ad sedem Ecclesie Christi, in qua excubias agunt sexaginta fortes, p̄i scilicet pastores. Item & an- geli, à quibus quasi externis nulla est p̄ditionis suspitio, quiq; norunt pugnare, cum satana & reliquis omni- bus periculis vt ignorantia, cæcitat̄is. i. noctis.

II Corona mater redimuit sponsum, id est, omnia illi detulit Ecclesia, quæ vt annotant in Midras pro sponsi affectu nunc dicitur sp̄sa, nūc filia, modò mater, modò soror. Sic in euangelio, qui egerit voluntatē patris mei is meus est frater, soror, mater. Kimbi annotat in Rad. ma- trem Salomonis hīc nationē ipsius dici. Ita per matrem Christi intelligetur Ecclesia tota, quæ Christū sibi de- nunciatū, à singulis Regē haberi voluit. וְאֵת, pro וְאֵת. Sic Hiere. s. introduxi super matrem, Chaldæus ver- tit תַּיִם cætum.

Mat. 12.

Com-

COMMENTARIUS R. SE-
lomonis in 3. Cap. Cant.

1 Super lectum meum noctibus. In afflictione mea cum sedi obscura totis triginta annis, quibus Israëlitæ corruptis erant moribus, Quæsiui eum, & non inueni. Iuxta illud. Non sum in medio vestri & non ascendam in medium tui.

2 Surgam nunc & circuam. orauit Moses. Item ascendit ad Dominum.

3 Inuenerunt me custodes. Moses & Aaron. Quem diligit anima mea vidistis. quid inuenistis in oraculis eius.

4 Propemodum transieram ab illis. prope eorum à me separationem sub finem quadraginta annorum. Cum inueni quem diligit anima mea. adfuit enim mihi temporibus Iosue in subiiciendis triginta uno ^{Iosue.} regibus. Prehendi eum & non sinam eum. non missum eum feci quousq; induxerim eum in tabernaculum Silo, ob ea omnia quæ mihi præstiterat.

5 Adiuro vos ô gentes dum inter vos exulo, ne euigilare faciatis, amorem dilecti mei, quem de eo concepi, persuadendo aut ita seducendo, ut relinquam eum & me ab eo auertam. Donec cupiat, quandiu dilectione me prosequetur.

6 Quæ est ista ascendens ex deserto. cum ambularem per solitudines, columna ignea & nubes me præcederent atq; interimerent angues & scorpiones, exurent quoq; spinas & tribulos ut mihi via plana muni-

retur, nubibus & exhalationibus in sublime conscen-
dentibus, exteræ nationes, quæ hæc omnia spectabāt &
magnitudinem eorum mirabantur, Quæ est ista, in-
quiebant. quàm hæc insignis, quæ ascendit è deserto!
Tanquam palmæ fumi. alta & sublimis, ut palma.
suffita myrrhâ. alludit ad nubem suffitus, quæ se eri-
gebat in modum palmæ supra altare interius. Instito-
ris. **לבוש** est aromatarius, apud quem omnia unguento-
rum genera uaneunt. Pulverem autem dicit, quia aro-
mata tunduntur & conteruntur, ut in pulueris spe-
ciem comminuantur.

7. Ecce lectus ipsius. tabernaculū fæderis & arca,
quæ in deserto gestabantur. Sexaginta fortes sunt in
circuitu eius. sexaginta myriades circum illud sunt.
Ex fortibus Israël. ex ijs qui pcedunt in præliū, præ-
ter minores viginti annis & maiores sexaginta. Docti
prælium, prælium ipsius legis. Quales sunt sacerdotes,
qui eam lustrāt, castra metantes circum tabernaculum,
edocti ordinem ministerij sui. Cuiusq; gladius super
fæmur suum. Instrumenta armorum eius sunt Maso-
reth & symbola illa, quæ in promptu constituunt, ut à
pueris discantur, item ne Masora obliuioni detur. Ob-
timorem nocturnū. ne forte obliuiscantur eius & su-
perueniant eis afflictiones. hinc Psalmus. Osculamini
filium ne forte irascatur & pereatis de via.

9 Lecticam fecit sibi. tentorium fæderis, quod
fixum erat in tabernaculo Siló. Fecit ergo sibi lecticam,
thalamum secretum ad gloriam.

10 Stratum eius aureum. lectus & tabernaculum
eius

Traditio ma-
iorum.

Psalm. 20.

eius ad propitiatorium quod erat aureum. Operimē-
tum eius purpureum. purpura enim suspensa comple-
tebatur perticas è colūna in columnam. Interius eius
ignitū, dispositum carbone dilectionis. Arca, propitia-
torium & cherubi atq; tabula. De filiabus Ierusalem.
Israëlitis Deum timentibus & integris.

Constratum
alijs.

II Filia Sion. Filij, qui ei cōsignati sunt circumcisio-
ne, phylacterijs & simbrijs. Coronā qua coronauit
eum mater sua. tentorium fœderis, quod coronatū est
hyacinthi & purpuræ coloribus, item vermiculo cocci-
neo. R. Nehemias scribit quendam Rabbinum, Si-
meonem nomine, olim percontatum R. Eleazarum fi-
lium R. Iosæ, num à patre intellexisset quæ esset sen-
tentia תוּ, Qua coronauit eum mater sua. Respon-
disse verò R. Eleazarum his verbis. parabola est Re-
gis, cui unica est filia, quamq; unice diligit & tanto af-
fectu prosequitur, ut suam vocet filiam. quemadmodū
dictū est. Audi filia & vide. Sape etiā inter oscula &
plexus sororem, ut scriptū est, aperi mi soror mea, a-
mica mea, aliquando etiā eam matris dignatur nomine
ut in Esaia legitur, attendite ad me popule mī & mater
mea auscultate me. Illic enim non אִמִּי .ō gens mea,
sed אִמִּי mater mea scribitur. His, admoto capiti eius
osculo, assentiri se significauit R. Simeon filius Iohaí.
In die sponsaliorum suorū, die promulgatę legis, quo
sibi coronarunt eum Regem iugo eius recepto. In die
lætitię cordis sui. die octauo dedicationum, quo in
deserto facta est tabernaculi Dedicatio.

Psal. 45.

Esa. 51.

ut h̄ vacet,
legitur tamen
illic אִמִּי
gens mea.

Com-

COMMENTARIJ R. ABRAHAM
in 3. Cap. Cant.

6 Tanquam palmæ, tãquam columnæ, ut Ioëlis. 3. sicut palmæ fumi. sunt qui dicant similes esse palmæ arbori. Puluere אבקת ut alibi, puluis terræ pedum eius. Institoris. רוכל est negotiator, ut in Ezechiele. Isti sunt רוכליך negotiatores tui.

Iere. 31.

8 Docti prælium. exercitati in prælio, ut apud Ieremiam, sicut vitulus non doctus, non exercitatus.

9 Lecticam. Heb. אפריון non habet simile in scriptura: itaq; exponi debet è commoditate sententiæ pro æde egregia & sumptuosa.

10 Stratum eius, cameram eius. Operimentum eius, peristroma seu aulaum, quod intrinsecus tegit trabes. sic enim ornari solent Regum palatia. Cōstratum. Heb. רצוף dupliciter accipi potest. primò nonnullorum quidem sententia ex libro Esteræ, רצפת pavimentum smaragdi & marmoris, vocabulo significante lapidum in pavimento constrationem. Deinde ex aliorum opinione ignitum, incensum, ex loco Esaïæ, in manu eius רצפה carbo ignitus, quod mihi admodũ placet, ut suo loco declaraturus sum.

Est. 1.

Esa. 6.

INTERPRETATIO FA-
bulæ siue Dramatis.

1 Hæc videbat in somnio. unde ait super lectum meũ noctibus. Quæsiit enim dilectum suum, quousq; eum nacta sit & induxerit in domum matris suæ, adiu-

rans

rans filias Sionias, ne eum excitent. cū verò mane illucescente sequuta illum esset puella, is ea conspecta mirabūdus, 6 Quæ est hæc, inquit, quæ ascēdit è deserto.

7 Ecce lectus ipsius, sensus est, Salomon rex opus habet multis viris strenuis & fortibus, qui lectum ipsius custodiant. Ob timorem nocturnum, ne forte illius pulchritudine capti latrones rapiant eam, quo igitur pacto sola è deserto ascendit? Præterea Salomon rex cum duxit dilectam suam, necesse ei habuit ædificare palatium & in medio eius versari, & hæc foras vagari non dubitat?

10 Ignitum amore, inflāmatum amore in unā ex filiabus Ierosolimitanis, posito in capite eius diademate. Hæc verò omnia Salomon rex egit, ubi suum amorem persensisset.

INTERPRETATIO TERTIA, quæ est allegoriæ.

3 Quousq; inuenerunt me custodes, Moses & Aaron, aliquantulum enim transgressa sum & deflexi ab eis, cū ascendens Moses orauit pro nobis.

4 Donec induxero eum, ad arcam.

5 Adiuro vos. etiam si vos comitetur Dominus, nō poteritis tamen adire possessionem terræ, donec aduenierit annorum terminus. Cū ergo dicerent, ecce ascendimus, quid scriptum sequitur? percusserunt eos & contuderunt. Nu. 12.

6 Quæ est hæc, Ecclesia Israëlica, quæ ascendit è deserto & cuius fama per prouincias propagatur. Id

K enim

enim significat suffita myrrha.

7 Ecce lectus eius. terra Israël, quæ hodie lectus est Salomonis. sexaginta fortes. sexaginta myriades, quæ venerunt in terram Israël, cum visitauit eos Moses & Eleazar sacerdos.

8 Ob timorem nocturnum. instructissimi erant ad bellum & necabant omnes, ne si illos in exilium expulissent, sibi ab eis superstibus metuerent.

9 Lecticam. postea edificauit Rex Salomon lecticam, templum Domini.

10 Columnas eius stratum eius, indicat abundantiam auri & argenti, scriptum enim est quod illud induxerit auro & argento. Operimentum eius purpureum, instar purpuræ, aut certè extrinsecus superinduxit illud purpurâ.

11 Egredimini & videte. alludit ad id quod legitur in historia Salomonis, Congregati sunt ad Regem Salomonem, &c.

COMMENT. R. INNOMINATI.

1 In lectulo meo per noctem, Narratio altera, quæ commemorat dilecta socijs. Semel alias iacebam in lectulo meo, eoque modo expetiui frui conspectu dilecti mei, & quæsiui eum, cogitabam enim quod mecum esset, sed non inueni. Et surrexi supra lectum meum, circuiui urbem, & cætera omnia, prout litera sonat.

4 Adiuro vos filiæ Hierusalem. per caput vestrum, inquit dilecta, quæ estis similes capreis ceruisve camporum, si suscitatis, id est, ne excitetis neque euigilare faciatis

ciatis dilectionem, quæ inter nos duos intercedit, donec velit, ipsa dilectio suapte sponte. Nam quacumq; hora recordor illius dilectionis, faucia sum animo.

5 Quæ est ista quæ ascendit è deserto, uniuersa hæc verba sunt sponsæ dicentis socijs. Cùm item tidem reuertebat & querebam dilectum meum, abij in deserta. Protinus autẽ cùm vidit me admirãs, Quæ, inquit, est ista quæ ascēdit è deserto & sola deambulat non metuens iniurias & raptũ, sicut palmulæ fumi, sicut fumus excitatus è strue lignorum palmæ, qui recta in sublime ascendit, neq; in hanc aut illam partem inclinat.

6 Ecce lectulum Salomonis. Sic dixit mihi dilectus meus. Ecce lectulum Salomonis sexaginta fortes ambiunt, &c.

7 Propter timores nocturnos, quibus timet, ne aliqui forte veniant affectũ ignominia dilectam suam, nocte concubia, & intempesta. Pleriq; enim mortaliũ obijciunt sese periculis ob amores venereos. Porro Ruth sic iter sola faciebat in desertis.

8 Ferculum fecit sibi Rex Salomon, vt in eo oblectaret sese cum amasia sua. Vsque adeo homo alligatur mulieris amoribus. Et tu obambulas sola, neque aliquid pertimescis! Pauimentum eius constravit in medio ferculi siue palatij aulaeis aureis. Currũ eius purpuram. Obtendit eis tentorium purpureum. Cortinas & papiliones, qui illis erant pro tecto & tentorio appellat Currum siue ascēsum (vt noster interpres reddidit), Mediũ eius accensum. Quicquid erat intra ipsum. Agite ergo Salomon est inflammatus & accensus

Noster interpres cōstratũ.

K₂ amore

amore vnus è filiabus Hierusalem (adeo homo astrictus est mulieris amoribus), Et tu quo pacto non extimescis solā te dare itineri: Accensum אצור combustum significat & ardentem, è loco Esaia, in manu eius erat אצור carbo ignitus, idem scilicet quod אצור

10 Egredimini, nunc o vos filia Syon, & videte regem Salomonem cum diademate, quo coronauit eū mater sua die desponsationis illius, quo coniugatus est cum sua amica. q. d. Egredimini & videte, quāta fecerit homo mortalis ob uxorios amores. Et amica mea solitaria incedit, neq; veretur ne forte eam aliquis cōprimat!

CAP. IIII.

a Intra cincin-
nos tuos, qui
propendēre so-
lēt mulieribus
& per quos
trāsparent o-
culi.

b Quæ spectā-
tur, alij quæ
depilate sūt,
alij quæ pexæ
sunt et deter-
sis pilis.

c Tonsarū o-
uium.

d sterilis.

e Discendi cau-
sa, Kimhi in
rad. ad pro-
pugnacula,
Hierony. alij
ad aceruū o-
rum Gal. à
creneaux, a-

I Ponsus Ecce tu pulchra focia mea, ecce tu pulchra oculi tui columbini, a intra comam tuam: pilus tuus vt grex caprarum, quæ b prominēt

è monte Galaad.

2 Dentes tui tanquam grex c præcisarum, quæ ascenderunt ex lauacro, quæ omnes gemellos pariunt, & d abortiens non est inter illas.

3 Tanquam filium coccini labia tua, & sermo tuus decorus est: tāquam fragmen mali punici, tempus tuum intra comam tuam.

4 Vt turris Dauidis collum tuum, constructa e ad disciplinas. Mille clypei suspensi sunt super eam, omnes pharetræ fortium.

5 Duæ mammæ tuæ, vt duo hinnuli, gemelli capræ, qui pascunt in lilijs.

6 Donec

- 6 Donec aspiret dies & fugiant vmbrae: Ibo mihi, ad montem myrrhæ & ad colles thuris.
- 7 Tota tu pulchra famica mea, nec macula est in te.
- 8 Mecum à g Libano spōsa, mecū à Libano venies, aspicies (subiecta loca) è vertice Amanæ', è cacumine Seniris & Hermonis, ex habitaculis leonum, ex montibus pardorum.
- 9 ^h Excordasti me soror mea sponsa: excordasti me vno oculorum tuorum, vna torque colli tui.
- 10 Quàm pulchri sunt amores tui soror mea spōsa: quanto meliores sunt amores tui vino, & odor vnguentorum tuorum aromatibus.
- 11 Fauum stillant labia tua ô sponsa: mel & lac sub lingua tua, & odor vestium tuarum, tanquam odor Libani.
- 12 Hortus clausus soror mea sponsa, scaturigo clausa, fons ob signatus.
- 13 ⁱ Plantæ tuæ ^k Paradisus malogranatorum cum fructu ^l deliciarum, cypri cum nardis.
- 14 Nardus & crocus, calamus & cinnamomū, cum omnibus arboribus thuriferis, & aloë cum ^m omnibus capitibus aromatum,
- 15 Fons hortorum, puteus aquarum viuētium: & ⁿ fluentia ex Libano.
- 16 Excitare aquilo, & veni auster, perfla hortū meum, ^o fluant aromata eius: veniat dilectus in hortum suum & comedat ^p fructus deliciarum suarum.

lij aliter. Hebraei ferè à doctrina, ad indicandā viā trāseuntibus, vel vt sit exemplar oibus, qui aliquid e-gregij ædificare volunt.

f socia.

g A colle thuris, ad quē iturū se dixerat. λιβανός heb. et græcè thus & mons thurifer.

h Cepisti mihi cor, tu mas faisile cueur

i Propagines.

lx Viridariū

l Exquisito.

m Cum omnibus præcipuis aromatibus.

n Aqua profluentes.

o Late manet eorum odor et

spargatur.

p Fructus suos deliciosos & suaves.

K₃

Inter-

INTERPRETIS OB-
seruationes.

1 Quia sponsus & sponsa inter pecora agebāt querit hoc toto cap. similitudines pastoritias. Quæ pminēt, quæ spectātur, emicant, & eminus prospiciūtur è monte Galaad nobili pascuis, quem propterea delegit tribus Gad. Harum conspectus iucundissimus erat. Ita describit oculos Ecclesiæ simplices & puros absq; labe & lipitudine, capillos nitidos, & elegantissime dispositos: Oculi autem Ecclesiæ, doctores sunt per quos cernit.

2 Significat dentes sponsi esse candidissimos, alludens ad ordinem dentium qui pulchro ordine sese consequuntur. Nostri referūt ad eos, qui firmiore sunt animo & fide, quos Paulus vocat spiritales, vos inquit, qui, spiritales estis talem in spiritu lenitatis corripite, & quorum nullus est, qui fructum in Ecclesiam non reponat.

3 Hebræi allusum putant ad filum coccineum, cuius conspectu seruata fides ipsi Raab meretrici scribit Iosua. Per genas autem & tēpora intellige pudicitiam & pudorē Ecclesiæ, qui in illis maximè apparet, cuiusq; decor similis est non malo punico, sed eius fragmini, quod altera parte tuberositatem, altera ruborem granorum ostendit.

4 Turris David ea est quæ dicitur turris exiens è domo Regis Neb. 3. & turris Regis Mich. 4. Huic comparatur collum sponsæ, quia rotundum, erectum, & forma eleganti, Monilia verò & torques è collo pendent, clipeis de turri illa pendentibus. Per collum in Mi-

dras

dras sanctuariū intelligunt. Nostri preconēs verbi Domini, per quos transmittitur cibus in corda fidelium, ut per clypeos verbum ipsum, Ephes. 6. & Pro. 30.

5 Mammis, quæ æquales ut gemelli esse solent, Hebræi dicunt adumbrari Mosē & Aaronem, aut legem scriptam & non scriptam. i. Cabalam, aut duas decalogi tabulas. Nostri duo testamenta, à quibus exugimus lac seu doctrinam salutarem, tãquam gemellos ab uno eodemq; deo prodeuntes.

8 Alludit ad ingressum terræ Israëlis, per illa enim loca Israëlitæ eò ingressi sunt, ut habes Deut. 3. ubi dicitur Senir & Hermon nomina esse eiusdem montis. Amanã autem mons est in finibus terræ Israël ad septentrionē, ubi initia Iordanis, de quo Plinius lib. 5. de nat. Hist. cap. 22. aliqui putant esse Amanum montem qui Ciliciam & Syriam diuidit. Ascende, inquit, & ex his montibus subiecta loca atq; totam terram Israëlis aspicias, ut iucundū est è verticibus montium inferiora cerere. Hac adhortatione intellige dominum ostendere omnes diuitias & mysteria regni celorū ipsi Ecclesiæ, è montibus illis horridis & incultis, ubi potentissimi tyranni Seon & Oggus imperitabāt. Quasi dicat fore, ut Ecclesia è medijs tyrannorū persecutionibus perueniat ad cæleste regnum, terram ut pote promissam. Obserua autem ut hîc Dominus Ecclesiam in sublimi cõstituat. Est enim candelabrum in monte positum, è quo lumen, in omnes qui oculos mentis habent redundare possit.

9 Per oculum Ecclesiæ intellige persp̄icitatem & vigilantiam eius. per torques virtutes, quibus abunde

&

Et opulentè dotata est. harum vel minima Christum pellicit & amore vulnerat. Ipsius enim deliciae, esse cum filijs hominum Prou. 8. Ad hos cordis oculos Hieronymus principio in Esaiam multa alia scripturae loca aptat, eum consule.

10 Odor, fama Ecclesiae quae late longèq; diffunditur.

11 Suaue est domino audire confessionem & inuocationem Ecclesiae. Eius vestes sunt virtutes, quibus decorata est, 2. Cor. 5. Itaq; odor vestiũ famam virtutum eius indicat.

12 Hebraei referunt ad pudicitiam Ecclesiae, quae ita undiq; clausa est & septa atq; veluti obsignata, ut non pateat cuiusquam iniurijs, sed nec externos & Chanaeos admittat. Es. 51. Zac. 14. Porro quidã eam notant decies sponsam in scriptura nominari, quinquies hoc capite, semel sequenti, quater alijs libris.

13 Hic amplificat horti huius laudes, cui Ecclesiam comparat.

14 Illa autem omnia adumbrat dona atq; dotes, quibus beata est. nihil est, inquit, eximiũ quod non crescat in hortis tuis. Nam etiam myrrham & aloem, quae duo adhibentur ne res putrescant proferunt. sic appellantur electi, quos plantat pater Mat. 15. quique sunt Domini bonus odor 2. Cor. 2. De nardo quae in unguetis principem locum tenet & cuius cacumina in aristas se spargunt, vide Pliniũ lib. 12. cap. 12. Eundẽ de croco cap. 14. & 15. lib. 12. Quam cyprum vertimus, ea fortasse est planta, nardi odorem spirans, quae in Phœnice nascitur & vocatur cypirus apud Plinium cap. 18. libri. 21. nat.

Hist.

Hist. Calamus & iuncus odoratus inter Libanum & alium mōticulum nascitur apud eundem lib. 12. cap. 23. & Theophrastum lib. 9. de *Hist. plantarum* cap. 7. Cinnamomum frutex, cuius cortex odoratissimus in Syria, Iudæa & Arabia nascitur. Theoph. lib. 4. de *Hist. plan.* cap. 6. Plinius Cinnamum appellari ait, cap. 20. lib. 12. unde Heb. יִדְבָּר.

15 Secundò fonti & scaturigini comparat Ecclesiam. Hic igitur qualis sit fons traditur, nempe à quo petendæ sint aquæ viuæ salietes in vitam æternam, vide Zac. 13. cum verò vocat fluenta è Libano, alludit ad Or & Dan seu Paneaden, qui fontes è monte Libano scaturiunt, Iordanemq; efficiunt: lege Iosephum cap. 18. lib. 3. de bell. Iud. & Plin. lib. 5. cap. 15. nat. *Hist.*

16 Prosopopeia elegãs vi amoris à spōsa elicitæ, precatur autem ut odor, fumus & bona fama suarũ virtutum ad sponsum assiduè perueniat. His enim duobus ventis intelligit perpetuam expirationem. hi enim omnibus anni temporibus flant, ceteri non item, ut docet Arist. 2. *Meteo.* cap. 4.

COMMENTARIUS R. SELOMONIS in 4. Cap. Cant.

1 Ecce tu pulchra. Laudat eos, illis bene vult acceptasq; habet eorum oblationes, donec aspiret dies. peccarunt enim in cōspectu meo tēporibus Ophni & Phineæ. Oculi tui columbini, color tuus, aspectus tuus, species tua similis columbæ, quæ coheret cum pari suo, quam cum iugulant non se motitat, sed opponit cervicem.

L cem.

cem. Similiter & tu obijecisti humerum tuum ferendo iugo & timori meo. Intra comam tuam. Pilus tuus sicut grex caprarum. collaudatio hæc ponitur pro exēplo laudis eius que in sponsa requiritur. Intra vittas tuas, inquit, pilus tuus pulcher est & splendet ut fulgor atq; candicat ut pilus caprarum albicantium, quæ è mōtib; descendunt, quarumq; pilus è longinquo promicat. Allegoria, qua sic adumbrat ecclesiã Israëlicam est hæc. Intra castra tua & tabernacula tua, vel homines scelerati quos apud te cōtines, mihi perinde accepti sunt atque Iacob, filijq; eius qui prospecti sunt descendere è monte Galaad, cūm ibi eos Laban affecutus est, aut etiam atq; illi qui conflixerunt cum Madianeīs trans Iordanē, quæ est terra Galaad. hoc enim glossema extat in Midras Cantici Canticorū. Intra Heb. **מבער** sonat intrinsecus. Magna enim ex parte **בער**, quod occurrit in scriptura, de re dicitur, quæ obumbrat & obtegit aliã, ut **בער** super stellas obsignavit. Item **בער** super me, & **הבער** an supra nebulã. **מבער** autem preposita **מ**, de te quæ intra illam est, quam ponebamus **בער** super. unde & illa voce usus hīc est Salomon.

Alijs comam. Vittam tuam. **צמה** id significat, quod pilos ne foras promineãt, inuoluit. estq; veluti reticulum & vitta. nec debet exponi ex **צומת** .i. coniunctio, quia **ת**, in voce **צמת**, radicale esset, atq; ita afficiendū daghes, subiecto **ה** pronomine fæmineo aut **ו** masculino, ut cūm à **שבת** sabbato, dicimus **שבתה** sabbatū eius, & **בשבתו**, in sabbato eius, **ת** affecto daghes. Atqui **ת** vocis **צמת**, quia habet raphen, necessario subit vicem **ה** fæminei, ut in absoluto

Ion. 3.

Alijs comam.

Num. 28.

absoluto sit צַמָּה, quod postea subiunctis affixis siue masculinis siue fœmineis, הַּ vertat in ת. ut enim à שִׁפְחָה ancilla, dicitur שִׁפְחָתוֹ שִׁפְחָה, & ab אַמָּה, cubitus אַמְתוֹ אַמָּה à עֲרוּחַ turpitude, עֲרוּחַ: ita à צַמָּה vitæ, צַמְתְּךָ צַמְתִּי צַמְתָּה צַמְתוֹ, vitæ ei⁹, mea, tua. Quæ pilo rasæ sunt. גִּלְוֹ hoc significat, גִּבְחָה enim, caluus, Quæ p̄minet, transfertur à Chaldaeo גִּלְוֹ. Cum hæ animantes descendunt è monte, inuenitur mons decaluatus & depilatus ab eis. Quæ eminus prospiciuntur.

2 Dentes tui sicut grex præcisarum. hoc etiam encomium pertinet ad venustatem mulieris. Dentes tui minuti, candidi & ordine collocati similes sunt lanæ & gregi agnarum rectè disposito, qui habito ouium delectu certo numero traditur sapienti pastori. Curandum autem ei est ut lana fulgeat, quòd inde operètur lanificia, & seruet eas diligenter à partus tēpore illasq; singulas quotidie abluat, ne contaminetur lana. Quæ omnes integræ sunt. Heb. מַתְאִיִּמוֹת trahit significatiōnē à מַתְוֹ, perfectio, integritas, ut, nō est מַתְוֹ, integritas in carne mea. significat igitur absolutas & integras, vernaculè entieres. Et Abortiens non est inter illas. Nulla orbitas & labes est in illis. Allegoria de fortibus Israëlicis, qui excindebant & deuorabant hostes suos dentibus suis per circuitū, cū intereà summopere cauerent à direptione Israëlitarum & ab incestibus, ne transgressione contaminarentur. Quod præconium relatum est de duodecim virorum millibus, qui decertarunt cum Madianitis præscripto numero, ut ne unus quidem fuerit suspectus incesti, quia scriptum est,

Geminos pariunt.

psal. 38.

L 2

Non

Non defecit ex nobis quisquam. Quin etiã cogitationum cordis veniam retulere. Porro caruerunt rapti suspicionem, quoniam de illis testatur scriptura, Acceperunt omnia spolia & comportarunt ad Mosem & ad Eleazarum. Nec ullus eorum vel vaccam vel asinum interuertit. 3 Tanquã filium coccini labia tua, pulchra pollicendo & pollicita seruãdo, ut fecerunt exploratores Raabæ meretrici, cui dixerunt, funem fili coccinei suspēde, steteruntq; promissis. Et sermo tuus. nam מרברר deriuatur à הנרברים, qui loquuntur tibi iuxta parietes. Et tunc נרברו locuti sunt timentes Domini. vernaculè, parler. Tempus tuum. Heb. רקח tumorē vultus significat, gallicè pomelet, prope oculos. lingua talmudica vocatur ראפי דאפי elatio faciei. Tempora autem similia dicit fragmini dimidiati mali punici quod extrinsecus rubicundum est & rotundū, q̄ hæc commendatio sit mulieris pulchræ. Allegoricè doctores nostri intelligunt homines vaniores in Ecclesia, hi pleni sunt preceptis sicut malogranatum. Intra * vittam tuam, intra colligamenta tua.

4 Ut turris David collum tuum, statura erecta pertinet ad mulieris elegantiam. Allegoricè, ut turris David est munitio Sionia, locus roboris, propugnaculū & arx, ita collum tuum. Hæc camera ex quadris lapidibus, robur & munitio Israëliitarum atq; turris ædificata erat לתלפיות ad disciplinas, eò eximia pulchritudine extructa, ut eam omnes contemplantur ad comprehendendum formam eius & superbiam operis, exemplaris loco. Deriuatur enim vox hæc ex, מלפנו do-

cens

Ios. 2.

Mala. 3.

* Comam.

Iob. 35.

cens nos ex bestijs terræ, atq; afficitur ה aduentitio, in-
 star תרמית dolus, חבניות exemplar, similitudo. Mille
 clypei suspensi super eam. is est mos principum, ut
 suspendant clypeos & pharetras suas de muris arcium.
 Pharetra, שלטי sunt theca, in quibus recodunt iacula,
 ut in Jeremia. emundate iacula, implete ה שלטים pha- 1er. 51.
 retras. Huic respōdet sella iudiciaria quadrato lapide,
 unde sibi homines metuunt. Lex verò clypeo, est enim
 clypeus Israëlitis. Cæterum licet per submutationē ex-
 plicare Mille clypei, pro clypei mille (hominum), ut
 aliquo Psalmore loco, Verbum mandavit in mille
 generationes, אַרְבֵּי תוֹ, in generationes mille hominum.
 Pharetris autem intelliguntur discipuli. constat enim
 ex Psalmis illos comparari pharetris & iaculis. sicut sa- Psal. 145.
 gitta, in manu potentis, ita filij iuuentutum. Beatus
 vir qui impleuerit pharetram suam ex illis.

5 Duæ mammae tuæ. que lactant te. Moses & Aa-
 ron. Ut duo hinnuli gemelli, solet caprea gemellos,
 quorum alter alteri hominum existimatione æqualis est,
 parere. Glossemate alio duæ mammae sunt duæ tabulae,
 quæ quia ad mensuram unam comparatæ sunt, haben-
 tur pro gemellis capreae. una enim complectuntur
 præcepta quinque, alterâ totidem eaq; sibi altera ex par-
 te respondentia. Exempli causa. Ego Dominus, qui
 eduxi te אַרְבֵּי עֵפֶר תוֹ, Non occides. Nam homicida
 labefactat similitudinē Dei. Non erūt tibi dij alie-
 ni, huic, Non scortaberis. Qui enim post Idola scorta- Elegans cōpa-
 tur, similis est mulieri, quæ mariti thorum adulterio com- rario duarum
 maculat & externis nubet. Non sumes nomen Dei tabularū de-
 calogi.

frustrà, ponitur ex aduerso huius, Non furaberis. furantis enim finis pejerare. Recordare diēi sabbati, è regione alterius, Nō dices falsum testimonium. Nam qui polluit sabbatum falsum creatori suo affingit & veluti affirmat Deum non quēuuisse sabbato orbis conditi. Honore prosequere patrem, huic obijcitur, Non concupisces. concupiscentis enim propositum est, ut procreet filium qui sibi sit dedecori & eum qui non est genitor honore afficiat. Qui pascunt oves suas In lilijs & traducunt eas per viam quietam, rectam & equabilem.

6 Donec aspiret dies. donec diffundatur sol. Et fugiāt vmbrae, tēpus aestus & caloris significatur. hodie, inquit, eripiam te, erisq; mihi accepta. Dies significat solem, ut in Genesi, ad ventū diēi, & in Malachia, Ecce dies venit ardēs sicut clibanus. Ex quo aspirauerit dies, ibo mihi in montem Moriá in domum seculorum. Hæc in Berechith Rabbá hoc sensu. Quoniam peccarunt in conspectu meo polluentes nomen sanctum meum & execrati sacrificiū meum tēporibus Ophni & Phineæ, subducam me ab eis & deserto hoc habitaculo, deligam mihi in monte Moriá ædem perennem, ubi tota sis pulchra, absq; vlla macula, ubi & omnes tuas oblationes acceptas habeam.

8 Mecum à Libano sponsa. cū extorres ab hoc Libano abducemini, mecū exulabitis. Ego enim in exilium vobiscū proficiscar. Mecum à Libano venies. cū reuerteris ab exilio ipse reuertar tecū: prætereà toto exilij tui tempore afficiar tuarū afflictionum sensu,

Gen. 3.
Mal. 4.

& proinde à Libano venies, cùm migrabis ab hoc Li-
 bano venies mecum. porro nõ scribitur, Mecum ad Li-
 banum venies, ut sit sensus, ab exitu vestro ad arti-
 culum usq; reditus vestri vobiscum sum, quocumq; tan-
 dem exhibitis & ingrediemini. Aspicias è vertice A-
 maná. cùm congregauero expulsos tuos, contemplaberis
 & intelliges quænam sit actionum tuarum merces ab
 eo tempore quo in me credere cepisti, sequens me per de-
 serta, atq; animo versabis profectioes & mãsiones tuas
 oraculo meo cõfirmatas, aduentumq; tuum in verticem
 Senir & Hermon, quæ erãt latibula Leonum Seonis &
 Oggi regum. Amaná autem si historiam spectes, mons
 est in termino Septentrionali terræ Israëlicæ, qui Talmu-
 dicè mons Amnon & mōs Ahar, de quo in Numeris. A Num. 34.
 magno mari circũscribitis vobis montē Ahar. Inde, cùm
 eò exules cõgregabantur & appellebant, prospectabãt
 terminum terræ Israël & aërem eius, atq; delectati gra-
 tiarum precem fundebant, ut propterea dictum sit è
 vertice Amaná.

9 Excordasti me. cor meũ ad te pertraxisti. Vno
 oculorũ tuorũ. plurimæ in te sunt species, quàm ex-
 cellentissimæ, quarum vel una me in tui amorem per-
 traheret, quantò igitur magis cunctæ. Vno torque colli
 tui, sic vno monili torquium ornatus tui cepisti me. si-
 gnificantur ornamenta præcepti, quibus Israëlitæ insi-
 gniti sunt. Glossemate alio vnum monile vnum ex
 patribus refert, iuxta illud Malachiæ, ipse vnus erat, Mal. 1.
 tumq; פֶּרַי proprie nõ significaret monile, sed Anacheum
 & quasi heroam, id est, Abrahamum, qui vocatur A- Ios. 14
 nacheus,

nacheus, homo magnus inter Anacheos.

10 Quam pulchri sunt amores tui. quilibet locus, in quo tuum amorē declarasti mihi, pulcher est admodum & acceptus, Galgal, Siló, Nob, Gabaon & ædes perennitatis, de qua carmen condidit Babylonius quidã, Quies Menohæ, & reliqui conuentus, &c. per Menoham intelligens Ierusalem, per reliquos conuētus loca, in quibus congregiebatur diuinitas cum Israëlitis. Et odor vnguentorum tuorum, nominis celebritas & fama.

11 Fauum dulcedinem, stillant labia tua gustus legis & sententia. Et odor vestium tuarum. præcepta conuenientia, quæ de more seruare soles in vestibus, simbrijs, & hyacintho, vestibus pontificijs & indumēto, quod lex vetat ex lino & lana mixtim confici.

12 Hortus clausus. alludit ad verecundiam & pudorem filiarum Sioniarum, quæ neminem ad nefandos coitus sollicitant. Scaturigo clausa. בַּיַּם fontem significare potest, ut in Iosua גַּיַּם עליון fontes superi. potest & significare portam & id ex lingua Syriaca in Talmud טְרוּקוּ גַּיַּם clauserunt portas.

13 Plantæ tuæ. שְׁלַחִים significant areas. terra enim arida appellatur domus הַשְּׁלַחִים arearum, quas cōtinuò irrigare oportet. hinc ager patrisfamilias pulcher est quem hīc ita commendat. Area tuæ sicca profectò omni bono plenæ sunt, ut paradisus malorum punicarum. Id verò dicitur propter paruulos, qui in Israële vernant bonis operibus, sicut hoc viridarium malis punicis. Cypri cum nardis, &c. genera aromatum.

15 Fons hortorum, omnia hæc referuntur ad Plantæ tuæ, seu aræ tuæ. eas commendat à fonte, qui illas rigat. Allegoricè id dicit propter oblationes mundas, quibus Israeliticæ puellæ se diluunt. Et fluentia ex Libano, è loco purissimo abhorrente à luto turbido.

16 Excitare aquilo & veni auster. quoniam mihi suavis est odor tuus & habitaculi tui species, impero ventis septentrionalibus & austrinis, ut persfent hortum tuum: ut fragrantia odoris tui longè manet & spargatur. Mysteriũ pertinet ad exules, qui certatim congregabuntur, gentibus undiq; munus comportantibus Ierosolymam, cum prætereà Israeliticæ restorationis temporibus eò conuenturi sint & festa atq; statas ferias celebrantes responsuri, Veniat dilectus meus in hortum suum. omnia enim illic reposuisti.

COMMENTARI I

Abben Ezra.

1 Intra comam tuã. intra pilum copiosum, ut, בער, intra fenestrã. Quæ prominent. וּשְׂגִילִים. quæ prospiciuntur & apparent aut subsiliunt oculo. sunt qui vertant, quæ depilatæ sunt, quòd Chaldaea paraphrasis caluitiei sit וּשְׂגִילִים. sed hoc à sensu remotum.

2 Sicut grex præcisarum, sup. agnarũ, ut in Abacuc, Ab. 1. Cibum eius obesa, sup. ouis. sententia refertur ad agnas, quarum eadem perinde est magnitudo, atq; si altera excisa esset ad alteram. Ita enim verbum קצב alijs locis accipitur, ut וּקצב, & excidit vnus. Item וּקצב & præcidit ligna. Gemellos pariunt, quæ ante se sigilla-

M tim

tim gemellos ducunt. alijs מתיכות non sunt quæ gemellos pariunt, sed quæ ipsæ gemellæ sunt.

3 Sermo tuus, hoc sonat מברך. Tāquā fragmē mali punici. כפלה multis modis exponitur, quidā explicant tanquam dimidium. probabilius est, ut significet florem malogranati rubore perfusum. Nonnullis est fragmentum, ut פלה, fragmentum carica, ubi sumitur pro fissura & fragmine. Tempus tuum inter frontem & oculum. Comam tuam צמה est pilus copiosus & frequens, ut retege צמתך comam tuam.

4 Ad disciplinas. לחלפות ut nonnullis placet לחלות, ad suspēdēda ora seu aciem, hoc est, enses. ut alijs, תפיות, accidentarium est, & א suppressum est ex loco simili apud Iobum. מלפני, docens nos ex bestijs terræ. Grammatici negant aliud huic esse simile. Pharetræ. שלטי genera sunt armorum ut והשלטים, & scuta. Idem enim quod מננים. clypei, scuta.

8 Aspicias. sic enim חשוריו sumenda est, ut in Iobo, אשורנו, aspiciam eum, sed non nunc.

9 Excordasti me. cepisti mihi cor. Vno Torque. ענק genus est monilis, quod alligatur collo, de quo in proverbijis, וענקים, & torques in collo tuo.

12 Scaturigo clausa. גל amnis fluens, sed exiguus: habes simile in Iosua, עליות scaturigines superæ & inferæ. 13 Plantæ tuæ. שלחים rami. significatio ducitur ab his & similibus locis, חשלח, emittet messes tuas ad mare usq; & quasi propagabit. & שלוחותיה, propagines eius seu plantæ relictæ sunt. Paradisus. viridarium unius modi, & generis simile horto lingua Ismaëli-

ca.

Iob. 35.

Pro. 1.

Esa. 80.

ca. Cypri כפרים plurale est à singulari כפר, de quo antea, botrus cypri.

Cap. 1.

14 Aloe. genus aromatis, de quo, tanquã aloas plantavit Dominus.

INTERPRETATIO dramatis.

1 Ecce tu. tu verò pulchrior es dilectâ Salomonis, & conspiciere te possum absq; eo, ut opus habeam palatium construere. Pilus tuus sicut grex caprarum. quæ solent se in editis montibus suspendere & in pedes consistere, ut hic illic folia carpant. His similẽ dicit capillum capitis eius, quod alter in alterum recumbat.

2 Ex lauacro. candorem indicat sponsæ. Abortiens. שכלה quasi fracta.

4 Ut turris. comparat torques, qui collum sponsæ cõstringunt, clypeis qui pendent de arce Davidica.

5 Duæ mammæ tuæ. redit ad parabolam seu drama. Ut duo hinnuli, quorum odoratus suavis est quòd pascant in lilijs. Tu, ô sponsa, monuisti ut contenderem ad montes Bather, donec aspiraret dies. atqui nusquam aliò me contuli, quàm ad montem myrrhæ.

7 Tota tu pulchra. sensus est. quæcunque aïs grata sunt meis oculis, nec aliqua est in te labe.

8 Itaq; mecum à Libano ô sponsa venies, mecum aspicias è vertice Amaná, quod receptaculum est Leonum & pardorum: hoc est. fugè è deserto & ab ijs locis, quæ non carent periculo & me comitare.

9 Neq; enim separari à te possum, quia ita cor meum

M 2 illexisti

illexisti, ut nullū amplius relictum in me esse videatur.
 12 Hortus clausus. similis es o sponsa horto clauso, qui foras fragrantiam odoris mittit & in quem nemo ingredi potest. Vbi eam prætereà comparauit fonti consignato, tu es, inquiens, similis fonti hortorum, qui ideò videntur puteus aquarum viuentium, respondet Ecclesia & ait, quandiu exurget ventus Aquilo & excitabitur Auster atq; uterq; hortum meū perflabit, fluentibus eius aromatibus, pergat dilectus meus in hortum suum, & postea reuertatur.

INTERPRETATIO TERTIA, quæ allegorica.

1 Ecce tu pulchra amica mea, oculi tui columbini. Religiosè enim colebant Dominum, ut iam prima interpretatione docui. Per oculos intelligit Prophetas, qui eandem ob causam appellantur videntes & inspectores seu speculatores. Per pilum Nazaræos, per dentes heroas & strenuos, per labia cantores, per tempora sacerdotes. 4 Per collum regem, per clypeos principes eius. 5 Duo vbera tua. duæ leges, una quæ cōsignata est scripturis, altera * quæ traditionibus. vbera enim emittunt lac, sic lex, iuxta illud, agite frumentum emptum edite, & quæ sequuntur apud Esaiam. hīc indicat Dominus se fuisse profecturum in montem Moriam, ubi ædes ipsi sacra. quod sic explicatur in libris Paralipomenon. Ædificauit Salomon ædem in monte Moriá, qui patefactus fuerat Dauidi patri. significat igitur se habitaturum fuisse in illo monte.

* Quæ per os
 verb.
 Es. 55.

6 Donec

6 Donec aspiret dies. donec mutetur ventus, hoc sensu, quandiu Israëlita seruant præcepta mea, sedeo in medio illorum. & proinde tota pulchra es. 7 Israëlita enim diebus Salomonis iusti erant.

8 Mecum à Libano. quò veniebāt pedibus ex quo-uis loco, etiã ex vltiore Iordanis ripa, vbi Senir. prætereà ij qui erant in profanorũ terris & regionibus, qui cõferuntur Leonibus & pardis, omnes illò veniebant.

9 Excordasti me. cùm dixisset, tu tota es pulchra, nunc excordasti me, inquit, vno torque colli tui, videlicet tribu Iuda, quæ secũdũ Deũ ambulauit. Maxima enim ex parte Reges Iuda fuere pij. adumbrat autẽ per vnũ oculorũ Eliam vatem, qui ad pœnitẽtiã reduxit Israëlitas, vt & adhaerint Deo. hoc nimirũ intelligit per, 10 Quam pulchri sunt amores tui. 11 Labia tua. ob pacifica vota & spontaneas oblationes. Vestibus verò designantur duces.

12 Hortus clausus: virgines eorum verecundæ. Paradisum malorum punicarum & aromaticarum arborum composuit ex duodecim generibus, respiciens ad 12. tribus Israëlitas. Fontem hortorum refero ad mulieres, quæ lotionibus & purificationibus vacant.

16 Excitare Aquilo & veni Auster. Irruit vêtus Septentrionalis (de quo illud, donec aspiret dies) & perflauit hortum, nempe Israëlitas & deiecit aromata eius in terram. Fugit dilectus in hortum suum. diuina enim maiestas sese subduxit in calũ. hinc illud, ibo & ascendam in locum meum. Et comedat fructus deliciarum suarum. q. d. non offeram amplius holocausta. vi-

de hunc locum scriptura, qui adipem sacrificiorum suorum comedunt. &c.

COMMENT. R. INNOMINATI.

Cap. 5. Inf.

Heb. Colli-
gamētis inno-
lucris.

1 Ecce tu pulchra amica mea, verba sunt dilectæ, laude me exornauit dilectus meus, cum reperit me, sic dicens mihi. Ecce tu pulchra es socia mea. Oculi tui columbarum. hec omnia pertinent ad laudem sponsæ usq; ad illum locum, Ego dormio & cor meum vigilat. comparat autem oculos dilectæ oculis columbarum, quod columbæ non nisi ad coniuges suos oculos conuertant. Intra vittam tuam. intra colligamenta tua. Redimētam enim habes* fascijs faciem, ne vultus tuus appareat. Intra autem illa redimicula oculi tui extant similes oculis columbinis. Capilli tui sunt candidi & nitent, sicut Greges caprarum, quæ promicurrunt, & ירדו, descenderunt, de monte Galaad. גלגל signficat trahi & descendere de alto. Chaldæa enim paraphrasis טוּ בנבחתו est בגלושותיה.

2 Dentes tui sunt candidi, tanquam Grex caprarum, quæ sunt קצובות limitata & velut connexæ, quæ non sunt dispersæ huc illuc. Quæ omnes gemellis sunt fœtibus. Vniuersi dentes tui geminos pariunt, in quibus nullus orbatur & deficit.

3 Sicut filum coccineum, quod rubet, sic labia tua rubore suffunduntur. Genæ tuæ, sunt verecundæ.

4 Sicut turris David, quæ porrecta est in rectum, sic collum tuum. Illa enim turris, ædificata est in monimēta. תלפיות mutilatã habet literã, debuitq;

scribi

scribi תאלפיח. sententia autem est. Turris illa pulcherrima est, adeo ut quilibet opifex ex ea possit discere, & qui vult insignem ædificare turrim, eam visat atq; in ædificando eius exemplum sequatur. Mille clypei pendent ex ea, turri. Omnis armatura fortium, וכלו
sunt arma bellica.

5 Hinnuli capreæ Gemelli, qui pariter æquales sunt. Nam si ubera mulieris essent imparia, ac unum altero maius, vitium esset. Qui pascunt in lilijs. quorum odor in longinquum promittitur.

6 Donec aspiret dies. Sic tum affatus est me dilectus meus, cum me reperit. Donec aspiret dies ut flet ventus Aquilonis à meridie & supra, & fugiant umbræ, & incipiat vespescere, vadã mihi ad montem Myrrha, interea ut otio perfruar. Neq; enim est commodum, ut unã nos ambo oblectemus in ipso diei æstu.

7 Tota tu pulchra es socia mea. Cum me laudaret dilectus meus, speciatim recensuit omnem meam pulchritudinem. Deinde verò uniuersè complectens eam, dixit, Tota es pulchra socia mea, & macula nõ est in te.

8 Mecũ de Libano, Sic quoq; dixit mihi dilectus. Si tu es sponsa mea, veni mecum de Libano & profisciscere mecum de vertice Senir & Hermon. Omnia enim hæc loca sunt periculosa. תשורי amisit א, debuitq; scribi תאשורי de significatu incedendi.

9 Tunc vulnerasti cor meum soror mea sponsa. perinde ac si ambulassem cum mille hominibus. In vno oculorum tuorum. cum in unũ oculorum tuorum conijeci aspectũ, aut cum unũ monile colli tui perspexi,

spexi, vulnerasti mihi protinus animum.

10 Odor vnguentorum tuorum super omnia aromata. nomen & existimatio tua.

11 Fauus distillans labia tua. נופת appellatur massa mellis.

12 Hortus cōclusus soror mea sponsa. Sicq; laudabat me. Soror mea tu es similis, horto sera concluso. Fons conclusus. הַיַּדְּעוּ מִלִּיּוֹת עֲלֵיוֹת, id est fons & scaturigo.

13 Emissiones tuæ, plantationes tuæ, cui affine est illud Psalmorum, קציריה שלח emisit palmites suos usq; ad mare. Cypri cum nardis. Cephariim appellatur vernaculè Camphara. Neradim autem spicæ dubiæ & incertæ genus est.

16 Surge, Aquilo, Cùm vidi (inquit dilecta) quod amicus meus comparasset & assimilasset me horto sera clauso, ipsa quoq; sic mecum sum locuta, proinde atq; si hortus essem, atq; dixi. Excitare vete Aquilo in medium horti mei & ingredi ventem Auſter, qui es feruidus, & nocet hortis, & perfla ventum Aquilonem in hortum meum, & fluant aromata illius, &c.

CAP. V.

a Ita verten- I
dū existima-
mus è 7. cap.
Prouerb. age
inebriemur a-
moribus. alij
nō tam rectè,
(ô) amici.

Sponsus Veni in hortum meum ô soror spōsa, collegi myrrham meam, cum aromate meo, comedi fauum meum cum melle meo, bibi vinum meum cum lacte meo: comedite ô socij, bibite & inebriamini amoribus.

2 spon-

- 2 *Sponsa.* Ego dormio & cor meū vigilat: vox dilecti mei pulsantis, aperi mihi soror mea, amica mea, columba mea, ^b integra mea, quia caput meū plenū est rore, cincinni mei guttis noctis. *Apoc. 2. b Immaculata.*
- 3 Exui tunicam meam, quomodo induā eam: abluī pedes meos, quomodo inquinabo eos. *c Mihi. In emē datis editioni b^o super eum. i. propter eum dilectū meum, sic & noster & Græci.*
- 4 Dilectus meus misit manum suam ex foramine, & viscera mea infremuerunt e super me. *d Manantem. e Manubria & ansas. f Abierat. g Pene extra me eram loquente eo.*
- 5 Surrexi ego, vt aperirem dilecto meo, & manus meæ stillarunt myrrham, & digiti mei myrrham ^d transeuntem per ^e cardines pessuli.
- 6 Aperueram ego, sed dilectus meus ^f verterat sese, (et) transierat, ^g anima mea exierat, cū ille loqueretur, quæsiui eū neq; inueni, vocaui eum, nec respondit mihi.
- 7 Inuenerūt me custodes, qui circuunt urbem, percusserunt me, vulnerarūt me, tulerūt peplum meum à me, custodes mœniorum.
- 8 Adiuro vos filiæ Ierusalem, si inueneritis ^h dilectum meum, quid indicabitis illi? (nonne) ^h quòd ægra sim amore. *h Delicias meas.*
- 9 *Puella.* Quid excellentius dilecto tuo, quàm cæteris ô mulierum pulcherrima? quid dilectus tuus præ cæteris, quia sic adiuras nos.
- 10 *Sponsa suum spōsum describens.* Dilectus meus nitidus & rubicūdus, vexillatus de myriadib⁹.
- 11 Caput eius aurum obrizum, cincinni eius ⁱ densi, nigri, vt coruus. *i Acerui, proprie.*
- 12 Oculi eius tāquam columbi ad riuos aquarum,
- N rum,

lx In inclusio-
ne sua et tan-
quã palla seu
concauitate.

rum, loti lacte, siti & super plenitudinem.
13 Malæ eius tanquam area aromatis, turre
pigmentorum: labia eius lilia, stillãtia myrrham

l diffundetem
odorem suum.
m Ornati.

l transeuntem.
14 Manus eius orbes aurei m Impleti hyacin-
this, viscera eius nitor eboris tecti sapphyris.

n Eximius.

15 Crura eius columnæ marmoris, fundatæ
super bases auri. Aspectus eius vt Libanus, n ele-
ctus vt cedri,

o Dulcissimũ.
p Expetendus
omnibus mo-
dis.

16 Palatũ eius o dulcedines, & totus ipse p de-
sideria. Ille est dilectus meus, & ille socius meus
o filiæ Ierusalem.

Interpretis obseruationes.

1 Veni in hortum meũ, collegi myrrham, vidi, inquit,
& probavi fructũ operum tuorũ, & comedi summa aui-
ditate, accepi tua opera o Ecclesia. Lac verbũ Domi-
ni dulce, hinc cætera intelligentur. Caput Christi Deus
pater qui plenus est rore fœcunditatis. ab eo enim omnis
manat paternitas siue quæ in celis siue quæ in terris.
Cincinnati eius qui è capite prodeũt, spiritus sanctus, qui
à patre procedit, hi pleni sunt guttis nocturnis. Mul-
tiplices enim & varia sunt gratiæ spiritus sancti.

3 Sponsa hïc nuda loquitur detrectans aperire pulsanti
sponso. Hæc autem dicuntur in persona segnescentis
populi Domini, iam exui tunicam .i. iugum Domini,
vt illud iterum subibo? Iam nouo cultu aut noua vi-
uendi ratione abstersi * pristinam, quo pacto illa missa
facta, quæ mihi placet admodum, hæc iterum repetam?

* Pedes.

sic

sic Israëlitæ fastidiunt iugum Domini & alienum atq; vitiosum laudant, Ierem. 44. Interea dum coluimus militiam, cæli, omnia nobis erant prospera: cum autē, &c.

4 Pergit narrare sponsa, quid sibi acciderit, Cùm ego renuissem aperire sponso meo, ille instabat & misit manum per foramen ostij, quasi volens pessulum reserare. Hoc conspecto tota commota sum. Sgnificat Dominũ multis rationibus, ut sibi aperiamus, instare.

5 Cùm surrexi ad aperiendum, manus mea stillarunt myrrham eaq; perfusa sunt. hoc est, intellexi me nouo agi spiritu atq; antea improbè fecisse, quæ sponsum tam suauem foras exclusim. Myrrha enim pœnitentiam significat, de qua Plinius lib. 12. cap. 16. & 17.

7 Per custodes accipe pseudoprophetas & hereticos.

10 Dilectus meus candidus miserationibus, rubicundus irâ, dum probos bonis & malis improbos afficit, vexillatus de myriadibus seu decem hominũ millibus: vel quia vexillũ gerit, quod decem hominũ millia sequantur, vel quia insignis est maximè inter decem millia. Hebraei huc pertinere volunt illud Dan. 7. millies centena millia ministrabãt ei, est enim Dominus exercituum.

11 Per caput Christi nostri intelligunt diuinitatem eius, per capillos multitudinem Ecclesiæ.

12 Per oculos perspicaciam & iudicium Domini, aut eius quoq; prouidentiam. Capillos cõmendat à nigrore, ut illius temporis iudicium erat. Sic Flaccus laudat,

Spectatum nigris oculis, nigroq; capillo.

Oculos autem à candore, nempe quia cùm oculi duæ sint partes, ut docet Aristot. lib. 1. de Historia anima-

lium, una candida, altera nigra, ille est longè pulcher-
 rimus, qui quamq; partem suo colore insigniter tinctam
 habet. Nam pupilla glauca aut hircina, & candor ocu-
 li obscurus vel mixtus, pulchritudini plurimùm detra-
 hunt. Quod fiat mentio columbarum respicitur ad sim-
 plicitatem. Oculi hi loti sunt lacte, quia sunt candidissi-
 mi & maximè synceri, collocati in inclusione sua, quo-
 niam nec nimium extant, nec nimis depressi sunt. Ver-
 bum enim implendi apud Hebræos dici solet de inclu-
 sione gemmarum & pallâ, in quam gemma immititur.
 R. Selomo refert ad plenitudinẽ orbis, quam perlustrat
 Dominus. Quod hîc dicitur, loti lacte, Hebræi refe-
 runt ad oculos. Nostri non tam rectè ad columbas can-
 didissimas.

13 Genæ eius sunt tabula Dei, iuxta Hebræos, aut
 iuxta nostros, scriptura sacra. Turres pigmëtorum.
 Veteres in hortis suis varias figuras deliniabãt & huic
 rei presciciebãt, quos Latini topiarios appellarũt, ita ergo
 fortasse pigmenta disponebantur. Alluditur prætereã
 ad figuram genarum. Labia porrò eius stillant verita-
 tem quæ amara est, ut myrrha. 14 Manus spõsi opera
 eius, viscera amor, quo nos profecutus est.

15 Crura sedulitas, quam in defungendo concionandi
 munere adhibuit & quotidie per suos adhibet.

16 Palatum, verbum eius.

COMMENTARIUS R. SE- lomonis in Cap. 5.

1 Veni in hortum meum, diebus templi dedicati.
 Col-

Collegi אריתי collegi, decerpsi. Idq; lingua talmudica, ut dum impleret אורה colligens canistrum. & biblica, אורה messuerunt eam, quotquot pertransibāt viam. hoc autem pertinet ad incensum, quod sigillatim adoleuerūt principes tribuum super altari exteriori, ut à maioribus traditum est, quæ res insolens apud posteros. & proinde dictum est, Comedi fauum meū cū melle meo. יערי cannam meam, ut loquatur de melle, quod crescit in cannis, de quo apud Samuelem, ביערה in canna seu culmo mellis. unde hūc locum Exodi, Posuit in carice, I. Sa. 14. I. In Fauo. Chaldeus trāsferit, posuit eum ביערא in calamo. solent, Exod. 2. inquit, hoc cortice abiecto mel sugere, at ego vehementiā amoris comedi culmum meū cum melle meo, cānam cum melle. Nā quanuis non quadraret ex officio incensum spontaneum: similiter nec hirci pro peccato, quos obtulerant principes, (oblatio enim pro peccato non est spontanea) utrumq; tamen suscepi, illo die. Bibi vinum meum. intelligit libamina. Cum lacte meo, dulciores erant & nitidiores lacte. Edite locij, in tentorio fœderis ō Aaronitæ sacerdotēsque omnes qui adestis ædi in secula duraturæ. Bibite & inebriamini dilecti, ō Israëlita quibus permittitur esus sacrificij pacificj, quod obtulistis in altaris dedicatione.

2. Ego dormio, cū essem quieta & tranquilla in æde priore, abhorruī à cultu Domini Dei veluti dormiens & alto correpta somno. Et cor meum vigilat, Deus terq; quaterq; fœlix. sic allegoricè exponitur in Pesiktá. Cor meū vigilat. Dominus Deus, qui est petra & soliditas cordis mei, pactioq; mea, vigilat ad

N 3 tuen-

tuendum & bene afficiendum me. Vox dilecti mei
 pulsantis, diuinitate sua vates sacros perfundit & eo-
 rum legatione utitur ad mane atq; vesperi commonen-
 dum. Aperi mihi, ne causam praebeas ut abs te abstra-
 har. Quia caput meum plenum est rore. oratio ho-
 minis, qui nocte adueniens pultat fores dilectae suae &
 ait se adductum amore eius nocte, tempore roris & plu-
 uiae, accedere. Mystice, ego plenus sum affectu & quie-
 te spiritus Abrahæ patris tui. eius enim opera habui
 perinde grata atq; rorem. En me, qui ad te venio onus-
 tus benedictionibus & donis ad rependendum opera
 honesta, si quidem ad me redeas. Cincinni mei gut-
 tis nocturnis. in manu quoq; mea plurima vindictæ
 genera, ut ulciscar deserentes & auersantes me. Ros de-
 signat tranquillitatem. Guttæ nocturnæ pluuiæq; noctis
 laborem & fatigationem. רסוסי Chaldaicè guttas signi-
 ficat. hinc illud, sicut guttæ super herbam, Chaldeus
 transtulit כרסוסי מלקו שא. Cincinni, קווצות cohesio-
 nes pilorum capitis, qui simul colligati sunt, quas vocat
 Plosz. Quia autem facta fuerat mentio roris & gut-
 tarum, statim meminit Salomon capitis & cincinnorū:
 quod his ros & pluuiæ soleant incubere. Præterea tam
 ros quàm guttæ in bonam partem intelligi possunt, ut
 merces quæ assignatur leuioribus præceptis, quæq; factis
 procliuiora facilioraq; sunt, sit tanquam ros, quæ verò
 grauioribus & molestioribus, tanquam guttæ noctis seu
 pluuiæ & imbres.

3 Exui tunicam meam. Iam didici aliam viuendi
 rationem, ut iam ultra ad te redire nō possim. In quam
 sen-

sententiam in Ieremia, ex quo tempore cessauimus adolere militiae caeli, &c. Illa enim viuendi ratio eorum oculis gratissima erat. Porro haec verba, Exui tunicam meam, abluī pedes meos, continent mulieris adulterae responsum, quae aperire viro suo renuit. Quonia autem ceperat dicere, Ego dormio, ut persisteret in metaphora ad finem periodi subiicit, Vox dilecti mei pulsantis. pulsare enim vulgò fores solent sub somni nocturni accubationem.

4 Dilectus meus misit manum suam ex foramine, quod erat ad ianuam, & vidi manum eius. Itaq; sic in me viscera mea contracta sunt, ut cupierim redire de integro in gratiam & dilectionē eius atq; aperire ei.

5 Surrexi ego ut aperirem dilecto meo, & manus meae stillarunt myrrhā. corde integro & anima expetibili, ut quae se ita ornat, ut viri sui amorem demereri possit odoris fragrantia. Myrrham transeuntem. spiritum manantem & diffusum in omnē partem.

6 Sed dilectus meus verterat sese. קמח recondiderat & occuluerat se. ut, קמח occultationes femorum tuorū. femur enim occultum est, sic quousque קמח, occultaberis & tegeris ob pudorem, quòd preuaricata sis in me. Anima mea exierat, cū ille loqueretur. & diceret, Non veniam in domum tuam, quia initio aperire noluisti.

7 Inuenerūt me custodes, qui circuunt urbem, ut comprehēdant fures, qui noctu grassantur. vulnerarunt me. cōciderunt me vulneribus. nam פצע, qua voce utitur, significat plagam, quam ferrum bellicum infligit.

fligit. naurerie vernacule. Peplum meū. ויורי orna-
 mentum quod extensum, expansumque erat super me.
 haecenus de muliere adolescentula quae maritum sibi à
 pueritia conciliatum & deflet & querit. Mysticè, di-
 lectus meus misit manum suam per foramē, immissa ul-
 tione, cum enim dixissem, abluisse me pedes & ideo me
 ei non aperturam, neque derelicturam cultum alienum,
 quem mihi iam delegeram, Misit manum suam, &
 ostendit indignationem suam rege Achaz, inducens in
 eum copias regis Syriae, qui illum percuteret abductis
 captiuis magno numero, & interfecto Phacea filio Ro-
 meliae. In Iuda verò eodem die centum & viginti milli-
 bus deletis. Viscera mea commota sunt. successit
 Ezechia filius eius, cōuersusque toto corde quæsijt Do-
 minum, totamque etatem suā ad pietatem reduxit: adeo
 ut nullū fuerit saeculum, quod cum hoc conferri possit,
 sicut explicatur in cap. פלה. Explorarunt à Dano ad
 Bersabeem usq; , nec inuenerūt populū terrae à Gabalo
 usq; ad Antiochiam, virum aut foeminā, qui non exer-
 citatus esset in lectionibus de purificatione & immun-
 dicia. unde Manus meae stillarunt myrrham. Si-
 militer de Iosia scriptum est, huic similis rex non fuit
 ante eum. quoniā enim vindictam in promptu habuit,
 qua Deus exercuit Menassem & Ammonem, ut hanc
 scripturam, Misit manum suam per foramen, con-
 firmaret, viscera eius in ipso conturbata sunt. Aperui
 dilecto meo, sed verterat sese. non reuocauit senten-
 tiam suam. in Ezechia enim scriptum est, diebus pro-
 cedētibus tollet quicquid in demo tua est, &c. & à filiis
tuis

Achaz.

Ezechia.

Iosia.

tuis quos generabis, Daniele scilicet, Hanania, Misaele & Azaria, &c. Similiter in Iosia, per Oldam prophetissam. En ego, adduco malum in locum istum & in habitatores. Etsi enim, uti scribitur, similis rex ante eum non extitit, tamen non auersus est Dominus ab ira furoris, qua vehementer exarserat in Iudam, prouocatus flagitijs Menassis, & testificatus, Etiam Iudam tollam à facie mea, quemadmodum sustuli Israël & reijciam urbem hanc. Anima mea exierat cum ipse loqueretur. egressa erat à me cum verbum hoc diceret. Quæsiui eum & non inueni. Si obijcias Ieremiã qui extabat & vaticinabatur Regibus Ioachimo & Zedechia in hæc verba, reuertimini ad me & reuertar ad vos, respõdebo, Dominum non significare se planè abrogaturum sententiam, sed mitigaturum vindictam & cõfirmaturum regnum eorum, ubi redijissent ab exilio, illis absq; eradicatione plantatis & edificatis absq; destructione. Inuenerunt me custodes Nabugonosor & exercitus eius. Qui circuunt urbem, ut persequantur iniurias Domino illatas. Tulerunt populum meum, adem sanctuarij. Custodes mœniorum. etiam angeli administratorij, qui custodes erant mœniorum eius. hinc illud, super muros tuos Ierusalem, incenderunt per eum lucem, quod alibi dictum est, ex alto ignem misit.

8 Adiuro vos ô gentes quæ paretis Nabugdonózor, quæq; vidistis quàm prompto animo Ananias, Azarias, & Misaël se foco igneo exposuerunt, Daniel lacui leonum, ne edicto regio de non orando Deo consentiret,

O

quæ-

quæq; qui etate erant Mardochei, temporibus Hama-
nis, pericula subierunt. Si inueniatis dilectum meum,
venturis temporibus, in die iudicij quo requiretur à vo-
bis ut de me testificemini, iuxta illud, dabunt testes suos
& iustificabuntur. Quid indicabitis illi. quid de me
testificabimini, nonne me ipsius causa apud vos multa
perpeffam? veniet Nabugdonozor & mihi testimonio
suo aderit. adueniet Eliphaz, Sophar & cæteri exte-
rarum nationum vates atq; testabuntur, quàm sedulò
legem impleuerim.

9 Quid excellentius dilecto tuo, quàm cæteris.
sic interrogabāt gentes Israëlē, Quid Deus vester præ
reliquis, ut ita ipsius nomine comburamini & suspen-
damini? Quia sic adiurasti nos, ut testificemur ei a-
morem tuum.

10 Dilectus meus nitidus. נצִיִּים significat elegātem
& nitidum, ut נצִיִּים nituerūt præ lacte, in Lamentatio-
nibus. Et rubicundus, cōmendatio formosi adolescen-
tis, cū candidus est, vultu eius intereā subrubente.
Vexillatus de myriadibus, multis admodū stipatus
exercitibus adeo ut exercitus eius myriades. sic verò
quamplurimos vocant, ut in Ezechiele, Myriadem sic-
ut foenum agri dedi te.

11 Caput fulget instar spherule obrizi. כֶּתֶם (quod
spherulam vertimus) significat peculium regum, quod
reponunt in ararijs suis, ut, mutabitur כֶּתֶם, spherula
aurea. Item לֶחֶם, globo aureo dixi spes mea es, & mo-
nile כֶּתֶם, auri. Cincinni eius densi. תִּלְתַּלִּים quasi
suspensi, vernaculè pendās. Nigri ut coruus. omnia

hæc

Ezec. 16.

Lam. 4.

hæc pulchritudinis argumenta sunt in iuvene.

12 Oculi eius tanquam columbi ad riuos aquarum. oculi eius ad fluenta aquarum pulchri sunt, sicut oculi columbini. Fluēta aquarum iucunda sunt aspectui, ac illò iuvenes exeunt deambulandi causa. Ita laudat lyricus quidã poëta, Oculi dilecti mei, cum ipse intuetur in fluenta aquarum, similes sunt pulchritudine oculis columbinis. Abluti oculi dilecti mei lacte. Siti super plenitudinem. hæc omnia indicāt venustatem sponsi. Non eminent plus æquo, nec demersi sunt, aut profundi, sed residēt in plenitudine orbis sui. Metapho- Calami & q.
rice enim plenitudo significat quod comparatum est ad culmi.

replēdam foueam, quæ alicuius rei receptandæ capax est. ut, lapides plenitudinum. Item, repleuisti eo plenitudinem lapidis.

13 Malæ eius tanquam area aromatica. Ibi enim in illis areis sunt plantæ aromatica & unguentaria. Turres pigmentorū. virgæ & ppagines aromatum, quibus pharmacopole opus suum condiunt & miscent.

14 Manus eius orbis aurei, veluti sphaera aurea. Impleti hyacynthis. Lapidis preciosi in aurum immissio vocatur impletio seu plenitudo. Nitor eboris. תשׁוּ crassitiē sonat, ut, pingues facti & תשׁוּ, incrassati sunt. Massa densa, vocatur תשׁוּ. Gallicemasse. Ebur seu יׁשׁ dens est elephantinus. Tecti. תשׁוּ ornati & adaptati sapphyris, ut, in Genesi תשׁוּ, cuius Chal- Gen. 38.
dea interpretatio וואיתקוּ & adaptata est. 15 Crura eius Columnæ marmoris fundatæ super bases obrizi. columna תשׁוּ marmoris. תשׁוּ enim idem quod

Est. I.

ut in libro Estera, super globis argenti & columnis ut marmoris. Aspectus eius, procerus sicut cedri Libani. Electus ut cedri. eximius inter filios, sicut cedri inter reliquas arbores.

15 Palatum eius dulcedines. verba eius dulcia.

16 Dilectus meus. ea est species dilecti mei, hac forma socij mei, & ob hac omnia amore eius agra sum.

Allegorica ex-
positio.

Dan. 7.

Allegoria ad Deum refertur hunc in modum. Dilectus meus nitidus & candidus ad dealbandas iniquitates meas. Nitidus & candidus, cum apparuit in Sinai, referebat speciem antiqui literarum professoris. Item cum iudicio praesidebit vestimentum habiturus est candidum niuis instar, pilumque capitis canum sicut lanam. Rubicundus ad ulciscendum inimicos suos, in quam sententiam Esaias. Quare ruber es vestimentis. Vexillatus de myriadibus. multi exercitus cingunt eum.

Exod. 20.

Caput eius aurum obrisum. principia verborum eius fulgent instar auri puri puri. hinc psalmus canit, Ostium verborum tuorum illuminat. Ostium illud habetur in Exodo. Ego Dominus Deus tuus, ubi ostenditur primum ius regni penes Deum esse, deinde decreta populo sanciantur. Cincinni eius densi. In singulis cincinnis cumuli multi lectionum. Nigri ut coruus. etenim supra ignem lucidum scintillabat obscurus & ater in Israëlis conspectu. Glossemate alio Cincinni eius densi indicant Dominum, cum ad mare rubrum visus est specie iuuenis acriter depugnantis. Oculi eius ut columbi ad riuos. sicut columbi oculos dirigunt ad * fenestras suas, ita oculi Domini prospectant aedes ecclesiarum

* Ad columba
riorum forami-
na.

tum

rum suarum & gymnasiorum, ubi scaturigines legis, quæ comparantur aquis. Abluti lacte. cum contemplatur iudicium, illustrant ius ex æquo & bono, iustum pro iusto habent, eiq; tribuunt secundum integritatem ipsius, contra damnant impiũ, eiusq; viuendi rationem retorquent in caput. Stantes super plenitudinem, in plenitudine vniuersitatis. Spatiantur in omnem terram contemplantes probos & improbos. Adde hanc de discipulis sapietum interpretationem. Deus tribuit illis oculos ad illustrandũ mundum, ut & oculi præbent hominibus lucem. Sicut autem columbi, si vel paululum abieris, emigrant ut sibi cibum quæritent, ita & illi abeunt è schola huius sapietis seu philosophi, in alterius, ad peruestigandos legis sensus. Ad riuos aquarum, ad academias, quæ sunt aquarũ legis emissiones. Abluti lacte. Heb. רוחצות feminini generis, quia oculus apud Hebræos femininũ est. Indicatur verò hi qui nitidos se reddunt lacte legis & declarant arcana mysteriaq; eius. siti super plenitudinem. accommodates verba ad modos seu tropos suos. De his hæctenus. Alia expositione, Oculi designant sectiones legis, lectiones & tractatus talmudicos, qui referunt columbos, qui incessu speciosi sunt, Ad riuos aquarũ, in ludis literarijs. Abluti lacte, nitidi facti lacte, uti iam exposui. Malæ eius. verba habita in monte Sinai, ubi illis ostentauit hilarem & lenem vultum. Labia eius rosæ, verba quæ locutus est in tentorio fæderis seu conuentus, pertinebãt ad placationem, veniam, odoremq; suauem, ut lex oblationis pro peccato, pro delicto sacrificij quotidiani, holocau-

locusti & pacificorum. Manus eius tabulæ, quas dextra sua dedidit, quæq; opus manuum eius sunt. Orbes aurei, significatur decalogus, qui tabulis continebatur, optabilior auro & obrizo copioso. R. Iosua filius Nehemiæ illas dixit prodigiosas, quòd adamantinæ essent & intereà volubiles. dici prætereà possunt ייבא seu orbes & q. volumina, quòd bonum in hanc uniuersitatem deuoluerint. Impleti hyacynthis. nam præcepta trecenta & tredecim numero decalogum implent. Viscera eius nitor eboris. * ea est lex sacerdotũ, quæ in medio quinque librorum legis edicta est, ut viscera quæ in medio corporis collocata sunt. Eboris tecti sapphyris, lex apparet leuis & blanda tanquam nitor eboris, cõstatq; subtilitatibus multis, rationibus à pari, à fonte & origine, à minori, à maiori. Fundatæ super bases auri. Columna hæc, ait R. Eleazar Hakkapar, supernè coronamentum & epystilium, infernè basin habet. Ita, inquit R. Bárghara, sectiones legis supernè coronam, infernè basin accipiunt, & coherent cum antecedentibus & subsequenteribus. Exempli causa, sectiones de anno septimo seu anno remissionis, de Iubileo, atque illa, cuius initium, Cùm vendideritis venditione, copulata sunt, ad demonstrandum, quàm molestè annus septimus transigatur à pauperibus, quemadmodum explicatum est in talmud, tractatu de æstimationibus & de tabernaculis. Similiter num. 27. sectio, cuius initium, præficiat Dominus aliquem multitudini, & cuius exordium, Præcipe oblationem meam panem meũ, in hanc sententiã. Tanti sper dum mãdas mihi de filijs meis (ut illis

* Leuiticus.

Leu. 25.

Leu. 25.

Nu. 28.

illis aliquem præficiam) etiam tu eis de me manda (ut curent oblationes meas) Et sic aliæ complures, ut proinde rectè scriptum sit, Crura eius columnæ marmoris fundatæ. Aspectus eius ut Libanus, qui attendit & intelligit verba eius, obuios habet flores & dactylos, ut hac in sylua quæ floret, atque ita qui verba legis meditatur, in illis sensus renouat. Electus, eximius sicut cedri, quæ ad ædificia, robora & altitudines deliguntur. Palatū eius dulcedines. verba eius suauia, ut, Stigma animæ nō ponetis in carne vestra. Et, Ego Dominus, qui fidelis sum ad rependendum mercedem. estne palatum isto suauius? Et, Ne corrumpatis opera vestra & recipietis præmium. Et, ubi conuersus fuerit impius ab impietate sua, iudicium & iustitiam ediderit, uiuendo uiuet, iniquitates eius illi ducentur innocentia, an ne est palatum aliquod isto dulcius?

COMMENTARII ABBEN

Ezræ In 5. Cap. & primum uocum explicatio.

1 Collegi myrrham meam. ארית, ut, in Lamæntationibus, ארוה collegerunt eam quicunq; illac pertransibant. Fauum meum. sic יער alio locò accipitur יערת הרבש fauus mellis. Cum lacte meo. sunt qui existiment חלב hic significare cādorem illum, quem uinum despumat, ut sonet quod in Ezechiele חלבון, in uino, inquit, cādido. Atqui id alienius est, cūm præsertim חלבון sit nomen loci, non autem adiectiuum. Itaq; חלב hic accipi debet pro lacte.

Exec. 27.

2 Pul-

2 Pulsantis. *Heb.* ארפתים *arctātis*, ut *Iud.* 19. מתרפקים
qui arctant se ad ostium. Integra mea. perfecta mea.
Cincinnati mei. *Heb.* קוצותי per *metathesim* explicari
 debet pro קצות, *extremitatibus pilorum. Guttis.* רסיסי,
deriuatur à themate, quod apud Ezechielem, לרום ad
conspargendum similam.

Eze. 46.

3 Inquinabo eos, nam טנה *lingua doctorum nostro-*
rum inquinare significat.

4 Ex foramine, per foramen, quod interiectum est
inter duas valuas.

Can. 7.

6 Verterat sese, חמק *scilicet significat abire, ut infra*
חמוקי, abitus femorum tuorum. sunt qui eadem signifi-
catione usurpēt illud Ieremia, usquequo תחמקין abi-
bis, sed sensu alieniore.

Ier. 31.

7 Peplum meum. רור *lingua Ismaëlica significat*
velum.

10 Vexillatus. רגול *significationē mutuatur à רגל,*
Vexillum.

11 Aurum. *Heb.* כתר *res est rotunda de monilium*
genere. פו autē, quod obrizum vertere solemus, signifi-
cat, lapides preciosos. Cincinnati eius. extremitas pilo-
rum eius. Densi. *Heb.* תלתיים *acerui, idem quod sim-*
plex תל, aceruus, cumulus, ut in Ezechiele, super mon-
tem editum תלול cumulatam.

Eze. 17.

12 Super plenitudinem. super adaptationem, ut,
implebis in eo מלאת plenitudinem lapidis.

13 Area. *Heb.* ערוגת, *hæc vox significat partē loci in*
horto. Turres. *Heb.* מגדלות *quidā deducūt à מגדול ma-*
gnus. at rectiùs est ut sit plurale à singulari מגדל turris.

14 Or-

14 Orbes. על גלילי כסף, sonat veluti sphaeras, ut על גלילי כסף, super orbes argenteos. Impleti hyacinthis, ornati & calati, ut in Exodo, ומלאה בו, implebis in eo, calabis in eo. Hyacinthis. Heb. חרשיוש, lapidis preciosi gen^s est, ut in lege, Tarsis, onix & iaspis. sunt qui scribāt esse colore caeruleo & caelesti. Viscera eius, venter eius. Nitior, נשח vas est confectum è dente elephantino candidi coloris. Ita autem vocatur, quia nitet, ut in Iere-
 mia. pinguefacti sunt & נשחו, nituerunt. Tecti. Heb. מעולפת, quo significatu in Genesi, ותחלף & texit se. saphyris. lapis est preciosus rubro colore, ut ex Iere-
 mia liquet, Rubuerūt osse præ gemmis, saphyrus seg-
 mentum eorum. similitudinem enim candoris iam his
 verbis præmiserat, sicut lac & tanquam nix. Errat au-
 tem, ut hoc obiter admoneam, qui illud Exodi, sicut o-
 pus לבנת הספיר exponit à לבן, albus. nã non est aliunde interpretatio quærenda, quàm ab hoc loco, Cape tibi
 לבנה, laterem, ut hæc adiectio, Sicut opus, satis ostēdit.
 Quo enim sensu iungere possis Opus cū candore? dicen-
 dum enim fuisset, sicut aspectus candoris, nō sicut opus.

15 Marmoris. Heb. שיש pro vsitatore שיש. marmor, quali norma repperies pro eodē aliquo sydere שיש & שיש

Lam. 4.

Lam. 4.

Exod. 24.

Declaratio dramatis.

I Veni, inquit Sponsus, in hortum meum, & messui myrrham meam, in hunc sensum, satiatus sum omni bono, nec mihi quicquam præter speciem tuam deest. prætereà ne timeas quia sodales meos, Pastores (ut dictum est principio per greges sodalium tuorum) vino

P ci-

cibisq; satiaui. Sponsa subiicit.

2 Ego dormio, etiam si dormiam, tamen cor meum veluti vigilat. Id bis dixit, primùm quidē per somnium, nunc verò ubi ad se in hortum suum venisset, quod iam illū obtestata fuerat, Excitare Aquilo. Vox dilecti mei pulsantis. hæc nuda loquitur. cæterum tota sectio clarior est quàm ut explanationis egeat.

9 Vexillatus de myriadibus. veluti vexillaris inter socios suos.

13 Malæ eius. barba eius. Turres. malæ eius circum eum sunt veluti turres.

14 Impleti hyacinthis. hoc pertinet ad pilum qui est super manus eius. Viscera eius nitor eboris. cingulus lumborum eius iuxta viscera eius cincta. Non enim nudus est.

15 Super Bases auri pedes & articulos eorū. Aspectus eius vt Libanus, qui visu est optatissimus.

Declaratio allegoriæ.

1 In hortum meum, inquit diuina maiestas, veni, nec tamen cuiusquam indigeo. quoniam vt est apud Psalmographum, mea est omnis bestia saltus. si re aliqua habeam opus, omnia mea sunt. Fauum meum cum melle meo, cibum apposui sodalibus meis, angelis. quo igitur pacto ais, & comedet fructum deliciarū suarum. Postquam autem Dominus subduxit se in sublime, Israëlita Babylonem emigrarunt, ubi Ecclesia Israëlica, Ego in hoc exilio dormio vti is qui in tenebris est, sed Cor meum vigilat, quia cupij redire in gratiam cum diui-

diuinitate, sicuti antea.

2 Vox dilecti mei. illud est, quod legitur. Excitauit Dominus spiritum Cyri regis Persarum. Quia caput meum plenum est rore. non habitauit in aede. allegoria explicatur apud Aggeum. Tempus ne est ut vos habitetis in domibus vestris laqueatis & haec domus deserta sit? Aut ros significabit lachrymas Israëliitarum qui ascenderunt ab exilio.

3 Exui tunicam meam, cum segnes erant Israëlitæ ad ascendendum & edificandum aedem Domini.

4 Ex foramine. è fenestra firmamēti. Hinc scribitur apud Ezrā, Vaticinabatur Agge⁹ & Zachar. fili⁹ Iddó.

5 Surrexi ut aperirē dilecto meo. haec est edificatio templi. Cogitabant quidē Deum habitaturū esse cum eis & ita eos Domini vates sperare iubebant, ut, habitabo in medio tui, siquidem rectā viam tenuissent, verumtamē ille non est ingressus cum eis, quia sequitur,

6 Quesiui illum sed non inueni. Exierat anima mea, cum ipse loquetetur. anima mea veluti excedit, cum recordor verbi, quod mecum antiquis diebus habebat.

7 Inuenerūt me custodes, Reges Græciæ. Percusserunt me, tulerunt peplum meum. reliquerūt me ^{posterī Alexā dri.} nudam præceptis, & ego interea inhaerebam Domino agrāq; eram amore, neq; colui Deos externos.

10 Dilectus meus elegans. opera enim eius pura puris. Et rubicūdus, prouocātibus eum ad iracundiā, iuxta id Esaia, quare rubra sunt vestimēta tua? Quod autē dicit, Vexillatus de myriadibus, tale est, qua-

le illud Danielis, millies millia ministrabant ei.

Psal. 18.

11 Caput eius aurum obrizum. thronus gloriae. Nigri ut coruus. iuxta illud, ponit tenebras latebram suam, circum se tabernaculum suum.

Hab. 1.

12 Oculi eius. uti scriptum est, in omni loco oculi Domini. Abluti lacte, hinc apud vatem, mundior oculis, quam ut videas malum.

13 Maxillae eius. intellige principes, qui assistunt vultui. Labia eius. angeli qui mittuntur ad homines, ut Gabriel.

Eze. 1.

14 Manus eius orbis aurei. rotae, de quibus in principio Ezechielis. porro ad hanc vocem hyacinthorum alludit idem Ezechiel, aspectus rotarum & opus eorum in speciem hyacinthi. Viscera eius. cingulus medius, in quo sunt similitudines Syderum.

* Læuū mūdi, dextrū, superū, inferū, anticū, posticū, vide lib. Ietsi-
rā.

15 Crura eius. corpus, ex quo procreatus est mundus. indicantur autem per $\omega\omega$ (quod vertunt marmor & etiam sex significat) termini * sex. Bases auri. terra, qua sententia dictum est in Iob, super quo bases eius demersae sunt. Aspectus eius ut Libanus. in Libano enim arbores innumerabiles sibi videre quis videatur. Itaque cum unam earum contemplatur, cogitat alteram non ei esse similem. verum ulterius progrediens incidit in mirabiliorem & praestantiolem. Ita opera Domini. Electus ut cedri. Ipse enim permanet & opera eius similiter, tantumque abest ut pereant, ut noua sint singulis crepusculis. usque adeo multa est veritas eius.

Iob. 38.

Lam. 3.

COMMENT. R. INNOMINATI.

I Respon-

1 Respondit autem mihi dilectus meus, Ego veni in hortum meum soror mea sponsa, &c. Messui, אריתי, de significatu collectionis. cui simile extat in scriptis doctorum nostrorum beata recordationis כמלא אורחוסלו veluti plenitudinem metit & cartallum eius. Fauum meum cum melle meo. יער est canna repleta melle. (saccharum). Hinc Chaldea paraphrasis חר, caricis siue iunci, est יער. Comedite amici. & letamini etiam vos ex letitia & gaudio nostro.

2 Ego dormio & cor meum vigilat. Ego aliquando dormiebam (ait dilecta socijs suis) cor autem meum vigilabat. Tum verò audiui vocem dilecti mei, qui pulsabat fores ostij ut ingrederetur ad me, dicebatq; Aperi mihi soror mea, socia mea. Cincinni mei, capilli mei. Guttis noctium רסיסי stilla, unde locum scripturae, רסיסועל סלקושא Chaldeus transtulit ובריבים עליו עשב stillas super herbam.

3 Ego autem respondi dilecto, Ecce me, modo Expoliaui me tunica mea, & quomodo induar illa, itaque torpui, neq; protinus adij.

4 Et dilectus meus misit manum suam per foramen & tetigit pessulum, eo ut aperiret. Quamprimum autem vidi eum, Viscera mea fremuerunt super me.

5 Myrrha transeunti. Myrrha, cuius odor longissime traducitur. Super palmis pessuli. in loco, quem tetigerat dilectus meus.

6 Et dilectus meus declinauerat atq; transierat, absconderat sese & transierat, abieratque sibi dicens

mibi, Ne aperias mihi nunc. Et anima mea liquefacta est, ut locutus est, verbum illud.

7 Peplum meum. *רדוד ornamentum operis ductilis & passu candidum, nitidum & purum.*

10 Vexillatus in myriadibus, in loco in quo sunt myriades hominum. *magnus est & insignis ultra omnes, veluti vexillum.*

11 Aurum optimum, *כתם פזו margaritum preciosum. Comæ eius cumulatae, capilli eius, qui faciunt cumulos, nigri sunt velut coruus. Quæ pulchritudo est hominis albi & rubicundi.*

12 Oculi eius columbæ, *similes sunt oculis columbarum, quæ inveniuntur iuxta riuos aquarum, quæ non dirigunt oculos nisi ad suos coniuges. Sic oculi dilecti mei non nisi spectant me. Loti sunt oculi dilecti mei lacte, residetes super plenitudine, ut impleant foveolam suam.*

13 Genæ eius habent fragrantem odorem sicut areolæ aromatum. *Turres genarum eius pigmenta aromatum.*

14 Tornationes auri. *Sicut rotulæ aureæ plenæ sunt Tarsis, qui lapides sunt preciosi, sic manus eius similes sunt ocellationibus (& variegationibus) auri confecti ad includendum Tarsum, Viscera eius eburnea. Venter eius similis est fragmento eboris operti sapphyris. יב, ebur, est os elephanti, תפחית tectum & opertum significat, ut, & texit se peplo & אביתו inuoluit se, in Genesi.*

15 Crura illius similia sunt columnis primarijs, quæ fundantur lapidibus aureis.

16 Talis

16 Talis est dilectus meus. huiusmodi est species dilecti mei, qualem dixi vobis. Et proinde agra sum amore.

1 Quo abiit dilectus tuus, respondent socię eius. Cùm eo vsq; pulcher sit dilectus tuus, dicit nobis, quo abierit, vt quæramus eum tecum. Cùm etiam nos cupiamus cernere eũ & ei adiungi. Illud est quod sequitur.

CAP. VI.

1 **D**Vellæ. Quò profectus est dilectus tuus ô mulierũ pulcherrima? quò sese vertit dilectus tuus? vt quæramus eum tecum.

2 *Sponsa.* Dilectus meus descendit in hortum suũ ad areas aromatis: vt pascat in hortis (oues) & vt colligat lilia.

3 Ego dilecti mei, & dilectus meus meus est, qui pascit in lilijs.

4 *Sponsus.* Pulchra ^a tu amica mea vt Tirsa, venusta vt Ierusalem, formidabilis vt ^b castra.

5 Auerte oculos tuos à cõspectu meo, quia ipsi ^c extulerunt me, pilus tuus vt grex caprarum, quæ prominent ex Galaad.

6 Dentes tui tanquam grex ouium, quæ ascenderũt è lauachro, quæ omnes gemellos pariunt, nec ^d orba est inter illas.

7 Tanquam fragmen malogranati ^e tempus tuum intra comam tuam.

8 Sexaginta sunt reginæ & concubinæ octoginta

^a Es.

^b vt vexilla-
ta sup. castra.

^c Insolentiorẽ
reddiderũt vt
vix mei sim
compos.

^d sterilis.

^e Tẽpora fa-
ciẽi tuæ.

f *virgines.* ginta atque *f* puellæ innumerabiles.
 9 Vna est columba mea, integra mea, vna est
 matri suæ, pura est genitrici suæ, viderunt eam
 filiæ & bearūt illam, Regina & concubina, atq;
 collaudarunt eam.

10 Quæ est hæc, quæ prospectatur vt aurora,
 pulchra vt luna, pura tanquam sol, formidanda
 vt acies vexillis insignitæ?

g *Nucum.* 11 *Sponsa.* In hortū *g* nucis descendi, vt videam
b *Vel vallis.* fructus *b* torrentis, vt spectem num floruerit vi-
 tis, (num) germinarint mali punicæ.

12 Me nesciente posuit me anima mea quadri-
 gas hammi nadib.

Interpretis obseruationes.

4 *Tirsa* regia erat Regum Israël ante Samariam 3.
 Reg. 14. Ierusalem longè pulcherrima urbiū orientis, in-
 quit Plinius lib. 5. nat. Hist. cap. 14. Cæterum hîc obser-
 ua mulieris præcipuas virtutes, venustatem erga mari-
 tum, erga reliquos maiestatem.

5 Describitur encomium Ecclesiæ. oculi eius sunt pi
 pastores & doctores, capilli multitudo in Ecclesia.

6 Dentes, qui in ea sunt firmiores nec indigent la-
 cte sed cibo solidiore.

7 Tempora quæ è comis fulgent & ad quæ coma
 propendet, qui & pudicitia & pudori student. in tem-
 poribus enim pudor cernitur maximè.

8 Allusio ad numerum uxorum regiarum & con-
 cubinarum Salomonis, quæ omnes mille erant numero.

3. Reg. 11.

3. Reg. II. Ecclesiæ malignorū multæ. alij Mahumeta-
ni sunt, alij Iudæi, pars Idololatra, pars Mauri, nonnulli
heretici, quidam semichristiani & horum omnium va-
riæ familiae & multiplices.

9 At una est, sancta, Catholica & Apostolica Ec-
clesia, quam Deus sponsa loco habet: vide Psal. 45.
Noster Epiphanius in epilogo Panarij hunc locum ita
tractat. Regina, inquit, sunt quæ iam antea in genealo-
giam nomina dederunt anima. Vt enim Regem comi-
tantur multitudines magnæ, Rex autem est caput, sicut
cum in corpore multa sunt membra, à capite unus homo
numerabitur, ita ab uno Rege tota multitudo quæ sub
Rege est ad unum reputabitur. Regina autem appellata
est generatio in Christo, non quod omnis generatio re-
gnarit, sed quod una quæ agnouit Dominum, per appel-
lationem, viri causa, regiam dignitatē ac ordinem ha-
beat. Verbi gratia, Adam & tota ipsius generatio Re-
gina numerabitur, principatus autem ipsius & patriar-
chatus qui regnauerunt cum his, qui cum ipso fuerunt,
propter cognitionem Dei & propter formationem, qua
formari primus dignus factus est, & quod primus pœ-
nitentiam ostendit, velut rerum cōsequētia habet, de-
inde post hunc Seth & uniuersa cum ipso humana na-
tura, & Enos, & Cainan & Malaleel & Iared &
Enoch & Mathussala & Lameth & Noe, his san-
ctis ex ordine in numero per generationes enumeratis,
quorum numerus apud Mattheum indicatur. Sexa-
ginta enim generationes & patriarchatus apud ipsum
habentur, per nomina præstātorum virorum, qui cog-
tionem

tionem Dei habuerunt. Ab Adam enim vsq; ad Christum sunt generationes 62. quæ hic 60. per compedium numerantur, ut cum 72. stirpes palmarum in lege 70. nominatur. Pellices autem sunt sectæ & hæreses. Ecclesia autem una est ab una fide genita per Spiritum Sanctum.

10 Inter alia sydera luna maximè noctu perspicua, interdiu Sol: sic Ecclesia in monte posita formidabilis diabolo & cæteris hostibus, ut vexillata sup. castra, id est, ut castrorum acies ordinata & instructa, uti noster interpretres eleganter transtulit. Nam Hebræi subaudiunt **נינו** castra.

11 De hoc versu controuertitur, cuiusnam verba sint, sponsine an, sponsæ. Hebræi existimant verba esse Domini, seu sponsi quærentis, num ager suus fructum afferat. Alij, quorum potiore sententiam existimo, verba esse sponsæ descendentes ut videat fructus qui rigantur in vallibus, torrentium defluuio, &c. nempe ut videat an Dominus secum mysteria sua, item & dona atq; gratias communicaturus sit. Hortus nucum conscientia est cuiusq; in Ecclesia.

12 Sponsa his verbis describit celeritatẽ, quam adhibuit in petendo nucum horto. Cæterum qui hic vocatur Hammi nadib, alias appellatur Hammi nadab. Nonnulli tamen appellatiuè exponunt pro populo spontaneo principisue, aut etiam populo principe. Lyranus respxisse ait Salo. ad Aminadab filium Aram abnepotem Iudæ patriarchæ. 1. Par. 2. socerum Aaronis Exo. 6. quem Hebræi scribunt ducem fuisse tribus Iuda in exitu ex Aegypto, & primum post Mosem in diuisas rubri maris
aquis

aquas ingressum esse citra hesitationem. Fuit & alius Aminadab frater Davidis Regis 1. Reg. 16. & 17.

COMMENTARIUS R. SE-
lomonis in 6. cap. Cant.

1 Quo profectus est dilectus tuus. *exterae gentes probro & contumelia afficiunt Israëlem, & quarunt, quò profectus est dilectus tuus, quare reliquit te desertam & viduam. Quò vertit se dilectus tuus. cum cõuertit se Dominus collocato spiritu suo super Cyrum, & facta restaurandi templi copia, ijs, qui illud edificare ceperunt, dicebant gentes, quò vertit sese dilectus tuus? Iam ne ad te redijt? Et quæremus eum tecum. In hanc sententiam Ezras, audierunt hostes Iudæ & Benjamin filios exulum templum deplorare, &c. accesseruntq; ad Zorobabelem, &c. Edificabimus vobiscum, nam quemadmodum vos, quærimus Deum vestrum & quæ sequuntur: at qui propositum illorum malignum erat, ut nempe impendiret opus templi. Ipsi autem respondent.*

2 Dilectus meus in hortum suum. *nos iussit edificare ædem suam, ut illic nobiscum sit. In arcam aromatis. locum in quo adoletur incensum. Ut pascat in hortis. & prætereà descendit ut pascat oves suas in hortis ubi dispersæ sunt (non enim ascenderunt ab exilio) & collocet diuinitatem suam super eas in synagogis & gymnasijs. Et ut colligat lilia. audit & attendit loquentes de lege sua colligens innocentiam eorum & inscribens eos libro memoriarum in cõspectu suo, ut scriptum est in Malachia. Tunc loquuti sunt timētes Domini, &c.*

Q 2

3 Quod

3 Quod autem obtestamini vos eum mecum quasi-
situras, sum equidem, fateor, dilecti mei, at vos ad eum
minimè attinetis, & propterea nobiscum non edificabi-
tis: hinc illud, Non vestrum est sed nostrum adifi-
care aedem Domini nostri, & paulò post, vobis non
est pars, aut iustitia, aut memoria in Ierusalem. Qui
pascit in lilijs, oves suas in pascuis placidis & com-
modis.

* R. Selomò
appellatimè p
beneplacito
intelligere vi-
detur.

4 Pulchra es socia mea, ut * Tirsa. Ecclesiã laudat
Dominus & ait, nonne propterea pulchra & elegãs es
socia mea, quoniã accepta es mihi? sic allegoricè exponi-
tur in siphre. Venusta es nunc ut initio in Ierusalem,
Formidabilis ut vexillata castra angelorum. Terro-
rem tuum immittam in eos, ut non dimicent aut inter-
turbent te ab opere, uti scriptum est apud Ezram.

* Obfirmare
me.

Psal. 9.

Es. 30.

5 Auerte oculos tuos à me. alluditur ad iuuenem,
qui sponsam suam oculis elegantem sibiq; iucundissi-
mam ita alloquitur, deflecte oculos tuos à me. nam dum
eos intueor animo apud me tumeo sumq; insolentior, spi-
ritusq; meus ita in me attollitur, ut non possim * consi-
stere. Extulerunt me. הרהיבוני inflarunt cor meum, ut
רהבם insolentia eorum seu superbia, labor & vanitas, &
רהב insolentia eorum cessatio. Allegoricè, fieri non po-
test, inquit Dominus, ut reducam vobis arcam, propi-
tatorium & cherubos, qui in aede priore me efficiebant
insolentiozem, utq; ostenderem summam meam erga
vos dilectionem, donec prauaricata es in me. Pilus tuus
ut grex caprarum. In paruulis, delicatulis & tenuio-
ribus, qui sunt inter vos, laus inest plurima.

6 Den-

6 Dentes tui. principes & fortes, qui in te sunt, omnes rebus bene agendis student. Vt grex ouium. ouis hac tota sacra est, lana eius accommodata est colori hyacinthino, caro oblationibus, cornua buccinationibus, crura fistulis, intestina fidibus, cutis tympano. Impij autem comparantur canibus, qui inepti sunt ad sanctificationem.

8 Sexaginta sunt Reginae. Abraham & qui prodierunt e femore eius, filij Ketura sedecim, Ismaelis & filiorum eius tredecim, Isaaci & posterorum eius triginta, filij Iacob duodecim, filij Esau sedecim, vide librum Paralip. Sic habes sexaginta dempta e numero Timna, quae fuit uxor Abrahæ. Et octoginta concubinae. Noë & filij eius ad Abrahamum usque per generationes uniuersas, quae arca exierunt, efficiunt octoginta numero. Quemadmodum autem reginae, quae sunt uxores regiae excellunt magnitudine concubinas, ita Abrahamus, quiq; ab eo orti sunt habentur maiores & praestantiores reliquis omnibus, ut ex his constat. Hagar enim regibus orta erat, similiter Timna filia erat principum & tamen facta est concubina ipsius Esau: praeterea quae est in Genesi uallis Saué. q. equata, indicat equatos esse omnes consilio uno & constituisse super se Regem Abrahamum. Et virgines absq; numero. in nationes multas hi omnes, quos enumerauimus, distributi sunt.

9 Vna est columna mea, at ex omnibus una mihi electa est columba perfecta, quae erga coniugem suum corde est sincero. Vna est matri suae. synagoga suae. multae quidem sunt familiae in scholis, at omnium mens spectat ad intelligendam legem, ut rectitudo eius &

veritas fert. Pura est genitrici suæ. Iacob cōspexit ipsum lectum integrum, absq; labe, atq; cōfessus laudauit Dominū, uti dictum est, adorauit Israël ad caput lecti. Viderunt eam filix, Israëlicam gentem in magnitudine sua & beatam prædicarunt. Quenam verò est illarum collaudatio?

10 Quæ est hæc quæ spectatur vt aurora. Spectans è loco edito in profundū vocatur תפוח. sic ædes sanctuarij editissima terrarum. Vt aurora, quæ progressu sensim collustrat, ita Israëlitæ in æde posteriore, principio Zerobabel Dux erat Iudæ & non Rex, erantq; nostri subditi Persis & deinde Græcis, sed postea Machabæi excusso iugo Reges facti sunt. Formidāda vt vexillata, formidanda fortibus suis militibus vt castra Regum quæ vexillis insignita sunt. His omnibus commendat Deus Ecclesiam Israëlis, Pulchra es socia mea vt tirsá. Sed hæc satis sint.

11 In hortum nucis descēdi. Hæc adhuc sunt verba diuinæ maiestatis, ecce veni ad te in ædem hanc posteriorem, Vt videam fructus torrentis, vt quis sit in te honestarum actionum humor videam. Num flourit vitis, an florere faciatis coram me discipulos sapiētum, Scribas & Doctores. Germinarint mali punicæ. an præcepta puritate plena existant. Sed quare cōparati sunt Israëlitæ nuci? nēpe quia nux tota lignea est, nec quid in eius medio sit, antè notum, quàm eam frangas, tum enim reperitur plena nucleis edulibus. Ita Israëlitæ humiles sunt, modestaq; eorū opera. Philosophi, qui inter illos sunt latent, nec illorum laudes vulgò magnopere

gnopere celebrantur. atqui si scrutêris, multos in eis inuenies sapiëntia thesauros. Sunt præterea multæ aliæ in hanc nucem allegoriæ. cadit in lutum nec tamẽ nucleus, quem putamine suo complectitur, maculam contrahit. Similiter Israëlitæ exulant inter profanos cadunturq; plagis multis: cùm tamẽ illorũ opera minimè dānentur.

12 Nesciui. Ecclesia Israëlica deplorans, nesciui, ait, cauere à peccato. cùm enim versarer in gloria & magnitudine incidi in odium gratuitum atq; seditionẽ. inualescente enim in Reges familia Macchabæorũ Hircanum & Aristobulum ambitione, alter eorum in me Romanũ Imperiũ induxit, & seruus illi factus ab eius manu regno inaugurari voluit. Illo ex tempore anima mea posuit me ut essem currus * super quos veherentur reliquarum gentium principatus. Hammi nadib. q. populi principis. Idẽ scilicet quod עם גרוב Ham nadib, Iod superfluẽte, ut in sequentibus vocibus שוכני habitator tibi, גוברתי futrum diei, רבתי multa populo. Anima mea posuit me, ego illos mihimet præposui, iuxta illud, docuisti eos super te, ut essent duces in ca-
 * Heb. ad vehendum super me principatus seu voluntates gentiũ.
 Hier. 13.

COMMENTARII ABBEN

Ezræ & primum vocum explicatio.

4 Ut Tirsa. nomen ciuitatis, quam inuenies in historia Achabi. Formidabilis ex qua terror in spectantes manat, ut alibi formidabilis & metuendus. Ut vexillata. ut castra habentia vexillum.

5 Extulerunt me, הרהיבוני potētiores sunt me, mihi
 robur

Es 51.

robur & dominationem adimunt, ut, quæ dolat רֹחַב ro-
bur. & Psal. 90. וְרוּחָם robur eorum labor & vanitas.

Dan. 3.

Iob. 8.

II Nucis, אֲנוּ nucem significare constat ex scriptis
maiorum nostrorum beatæ recordationis. Fructus tor-
rentis. אֲבִים sunt fructus, ut in Daniele, אֲנֹכִיהָ fructus
eius multus, & alibi, dum adhuc est בָּאֵבֶר in fructu suo
non excindetur. sunt qui interpretantur fructus prema-
turos, ab אֲבִיב spica, & אֲבֵן mense Iunio.

12 Hammi Nadib. duabus dictionibus. porro quidã
tradunt iod vocis Hammi seu עֵמִי aduētitiū esse per
paragogem, instar iod loci sequētis, בְּנֵי filius asinæ eius.
atqui accommodatius est, ut י in exemplo בְּנֵי, quod ci-
tant, paragogicum non sit.

Interpretatio dramatis.

2 Dilectus meus descendit in hortum suum,
nempe præmonitus à sponsa, uti iam exposui, Veniat
dilectus meus in hortum suum. porro cū surrexisset, se-
quuta est illum. is ubi eam vidit, pulchra es, inquit, so-
cia mea, pilus tuus & dentes tui etiam sicut fragmen
mali punici, hoc sensu, tu dilecta mea es prisca, nec mihi
cum alia commutaberis, quia ecce pilus tuus, dentes, tem-
poraq; tua certissimæ sunt tui notæ: nec rationi consen-
taneum est, ut cum alia confundare, cū præsertim una
sis in mundo nec ulla sit tibi similis. sunt quidem Salo-
moni sexaginta Reginae, concubinae octoginta, virgi-
nēsq; innumerabiles, verum tamen earū nulla ad tui si-
militudinem accedit. una enim es matri tuæ.

2 Dile-

Allegoria.

2 Dilectus meus descendit in hortum suum. *is qui ascenderat sursum (seq; subduxerat) vt pascat in hortis & colligat lilia. ipse enim habitat cum angelis qui iusti sunt.*

3 Ego dilecti mei. *etsi descendit dilectus meus, ait Synagoga Israëlica, in hortum suum, tamen ego illius sum & ipse meus est. cui diuinitas, Pulchra es. populū significans quem reduxit in æde posteriore.*

5 Auerte oculos tuos à me. *desierat enim propheta in templo secūdo, vt prædixit Daniel hac oratione, ad obsignādam visionem & prophetiam. vide commentaria mea ad librum Danielis. Pilus tuus. erant enim in æde secunda Nazarei. Dentes tui, fortes tui. Tempus tuū, sacerdotes. sexaginta. interpretes referunt 60. & 80. ad filios Noæ & filios Abrahamæ atq; Esaiū nepotis eius. Virgines innumerabiles, quibus nulla inest nobilitas aut stemma. Vna est, vt gens vna in terra.*

10 Quæ est hæc quæ spectatur, vt supra, quæ est hæc quæ ascendit è deserto. hoc pertinet ad Machabeos, quorū temporibus regnū vigeat in æde secūda. In hortum nucum descēdi. *subiicit Dominus allegoriā de Ecclesia Israëlica, cuius fructus nō antè apparet, quàm fracta sit. aduersum quod scriptum est, Incrassatus est Israël & recalcitrauit. Spectaui, vt cernerem an florisset vinea, an in Israële iusti essent, sincero & recto corde.*

12 Nesciui, Ego Ecclesia Israëlica non sensi, donec posuit me anima mea quadrigas Hammi nadib, hoc est,

R male

male animam meam affeci, tantisper dum currus alijs effecta sum. contrà quàm alibi scriptum est, Tunc super excelsa eorum incedes & inequitare faciam te excelsa terræ. Alluditur ad odium illud gratuitum, quod exortum est tempore ædis posterioris, ex quo enatum est exilium hoc, quo hodie Israëlita opprimimur.

COMMENT. R. INNOMINATI.

2 Dilectus meus descendit in hortum suum. pro more suo, &c.

3 Ego dilecto meo & dilectus meus mihi. Ne putetis coniunctum iri vobiscum dilectum meum, qui pascit in lilijs, cuius odor manat perinde ac si pastus fuisset inter lilia.

4 Pulchra es amica mea. Audierat dilectus verba, quibus sponsa ipsum laudauerat. Itaq; ipse etiam laude exornat eam. Sicut Tirsa, urbs nobilis & elegans, sicut Hierusalem. & proinde huic illam comparat & vicissim hanc illi assimilat. Terribilis, איומה à terrore nomen habet.

5 Auerte oculos tuos à me, cōuerte eos in partem mihi aduersam ne videas me. Insolentem fecerunt me: הרהיב, declarat elationem & elevationem. Quæ apparuerunt, גלש significat detrahi & descendere è loco superiore in inferiorem. Hinc Chaldeus בנכחו interpretatur בגלושוחיה. Capræ porriguntur in rectum connexionem, neq; disperguntur huc illuc.

6 Et orba non est in eis nulla earum deest è suo ordine.

7 Tan-

7 Tanquam fragmen mali punici, sicut segmen-
tum mali punici, quod formosum est, sic speciosa est ge-
na tua, id est, pudore offusa est.

8 Sexaginta sunt Reginæ. q. d. etsi sexaginta &
ocloginta fuerint siue cōcubinae siue virgines, aut absq;
numero, tamē una est columba mea, nobilissima omniū
in cunctis enim nulla ei est par.

9 Viderunt eam filiaē Hierusalem & beatissi-
mam prædicauerunt. & quidnam dicunt?

10 Quæ est ista quæ aspicitur sicut aurora, & c.
נִפְרָצָה quæ cernitur, quæ apparet, quasi aurora, quæ
progressu augetentem habet splendorem & lumen.

11 In hortum nucum descendi. Verba dilectæ ad
dilectum. descendere in hortum nucum aliquando cu-
piebam, ut conspicerem fructus vallium, illic ut accom-
modarem locum, in quo ambo oblectaremus nos.

12 Nesciui autem eò rectā peruenire & erraui de via
usq; adeo, ut anima & cupiditas mea, qua ducebar ad
illuc proficiscendum, traduxerit posueritq; me in medio
quadrigarum * populi incliti.

* Itā interpre-
tatio Ammi-
nadab.

CAP. VII.

1 **P**uella. Redi redi ô Sullamitis, redi,
redi & contemplabimur te. sponsa.
Quid spectabitis in Sullamitide,
tanquam chorum castrorum.

2 Puella. Quàm pulchri sunt a gressus tui in
calceis ô filia principis, b circuitus fæmorū tuo-
rum tanquam monilia, opus manuum artificis.

a Pedes.
b Ambitus
vertebræ.

R 2

3 Umbi-

- c Vinum mixtum nō deest. talis enim crater eximium colorem ingerit, suum cum vini specie miscens.*
- 3 Umbilicus tuus crater rotunditatis, nō deest *c* mixtio, venter tuus aceruus tritici, septus lilijs.
- d Facies,*
- 4 Ambo vbera tua tanquam duo hinnuli gemelli capreæ.
- e Vita,*
- 5 Collum tuum tanquam turris eboris: oculi tui piscinæ in Hesbon, iuxta portam Bathrabbim. *d* Nasus tuus sicut turris Libani, prospiciens faciem Damasci.
- f Hebræi aliter distinguūt rex alligatus est canalibus.*
- 6 Caput tuum super te tāquam Carmelus, & *e* coma capitis tui tanquam purpura *f* regis alligata canalibus.
- 7 Quàm pulchra es & quàm iocunda (ô) amor in delicijs.
- 8 Hęc statura tua similis est palme & mamme tuæ botris (palmarum).
- g (Odor) pomorum.*
- 9 Dixi, ascendam in hanc palmam, apprehendam ramos eius, & sint quæso vbera tua tanquā botri vitis & odor naris tuæ tanquam *g* poma,
- h Vinum bonitatis rectæ.*
- 10 Et palatum tuum *h* vinum optimum, quod *i* ad dilectum meū *i* ad rectitudines, quod loqui facit labia dormientium.
- i Rectæ et generosæ.*
- 11 *Sponsa.* Ego sum dilecti mei & ad me desiderium eius.
- l Commoremur,*
- 12 Age dilecte mî egrediamur rus, *k* pernoctemus in pagis.
- 13 Manè surgam⁹ ad vineas, videbimus, an floruerit vitis (an) aperta sit gemma (an) floruerint mali punicæ, Ibi dabo amores meos tibi.
- l. i. In præptu.*
- 14 Mādragoræ dederunt odorem, & *l* in portis

tis nostris omnes fructuum deliciae, nouae atque veteres: (haec omnia) *m* dilecte mi recondidi tibi. *m* Amorem meum, Kimhi,

Interpretis obseruationes.

I Verba filiarum Ierusalem reuocantium sponsam à cepto in hortum itinere. Hebraeorum alij verba esse volunt gentium dehortantium Ecclesiam à recto, quod iam ceperat, itinere. Alij Domini inuitantis populum ad egressionem ab exilio. Sullamith vulgò interpretantur Ierosolymitanam, à Salem, quae est Ierusalem. Existimarem potius hoc sponsae nomen deflexum à Salomone: ut quemadmodum sponsus dicitur Salomon tanquam pacificus, ita sponsa Sullamith, aut, ut in Mar. σαλώμη. q. Salomonis uxor & veluti pacifica. Sic ferè videas feminas dici de cõiugum nomine. Quid spectabitis in Sullamithide. verba sponsae respondētis sodalibus. Tanquam chorū castrorū. respōdet ipsamet sibi per subiectionē. videbitis me grauitate quadam castrensi, ut nō sit quod me curiosius contemmini, & tanquam chorū Maanaim. i. duum castrorū, qui apparuit Iacobo illic loci, cui id ex euētu nomē fuit Genes. 32. eò enim allusum puto.

2 Verba sociarum aut etiam sponsi. Gressus celeritatem vocat, quam apostoli & apostolici viri adhibent in denunciando euangelio. illi enim sunt veluti gressus seu pedes Ecclesiae ex Esa. 52. & Eph. 6. Femora autem referūt ad generationē, qua multos genuerūt Christo: & certè Elias in tisbi scribit: *רר* seu femur sumi pro ea parte hominis, in qua procreandi vis inest.

R 3

3 Vmbi-

- 3 Umbilicum ad doctrinam concilij seu synedrij.
- 4 Duo ubera ad duo testamenta, qua velut lac subministrant, suntq; velut gemelli. quia sunt eiusdem auctoritatis & ab eodem procedunt.
- 5 Collum designat Christum Abben Ezra. Nostris doctores, qui eminent. Turris autē fit mētio, quòd Christus vel doctores robur & praesidium praestent Ecclesiae. Naris sagacitatem & iudicium acre, quo Ecclesia pollet. Comparatur turri Libani, quia illa erat speciosissima, illa enim est quae dicitur saltus Libani 3. Reg. 7. qui dicitur spectare Damascum. Piscinae Hesbon erant clarissimae, vide Iud. 11. & Num. 22. Bath rabbim nomen portae in Hesbon, quòd eo multi conuenirent.
- 6 Pellucet & caput & coma Ecclesiae. caput Ecclesiae Christus, coma frequentia populi. Extrema verba huius versiculi ab Hebraeis & Graecis aliter quàm nostris intelliguntur. Illi enim distinguunt post וַיִּבְרַח purpura, & quae sequuntur legunt ut Graeci, βασιλεύς δεδεμένος ἐν παραδρομαῖς. Rex ligatus in ambulachris seu curricularis, aut ut Hebraei sentiunt, in canalibus, vel trabibus. hoc sensu, Rex, nempe Dominus tanto amore tui capitur ob caput tuum puniceum & comam tuam purpuream, ut cuperet alligatus esse canalibus domus tuae & impluuijs (quod fere nostri poëtae de Ioue per impluuium gremiū Danaes subeunte fingunt) ad tui corporis speciem assidue contemplādam. Nam vel illinc lubens formam tuam spectaret. Noster interpres simplicius legit כְּאַרְגָּמָן in regimine absq; distinctione vlla, in hāc sententiam. Coma tua seu reticulum tuum, è coma confectum

fectum, est veluti purpura regis alligata canalibus purpurariorum & tinctorum, quæ ut tum recentior est, ita & coloratior atq; aspectu pulchrior.

9 Cupij tibi adherere & cooptari in Ecclesiam, si hæc sint verba puellarum Sioniarũ. Quod si sint verba Domini, Dominus significabit se præsto affuturum Ecclesie, ac eam ornaturum.

10 Palatum Domini cõparatur vino bono, quod ita ad rectitudines, hoc est, quod rectè vultũ ferit & generosè, suamq; præstantiam in cyatho ostentat, ut intelligitur è cap. 23. Prouerbio. Porro, ne putes repente mutatam esse personam, obserua puellas Sionias adductas superiore sponsi commẽdatione & descriptione sponsum hîc habere dilecti loco.

11 Tota sum illius ut alteri me copulare nõ possim aut debeam. Nam & ipse mei tenetur desiderio.

13 Vineas vocat Ecclesias Domini Esa. 5. Videbim⁹ an Ecclesie bona opera proferant. Ibi communicabo tecum amores meos. In Ecclesia enim Dominus amoribus mentium potitur. Extra Ecclesiam verò odium Christi est, sed nec ibi reperitur Christus.

14 Odorem Mandragoræ, cuius radices humanam speciem referunt, de qua & plurima traduntur apud Cælium lib. 9. cap. 49. refer ad bona opera, omnia illa tibi õ sponse reseruauit, apud te mea opera deposui, certa quòd fidelis sis & iustus iudex, nõ solũ mihi, sed etiam 2. Tim. 4. illis qui diligunt aduentum tuum.

COM-

COMMENTARIVS R. SE-
lomonis in 7. cap. Cant.

1 Redi, redi ô Sullamith. *Mihi, ut etiam atq; etiã redeam pedẽq; à Domino deferã, aiunt. ô Sullamith ô quæ perfecta es erga eum, redi ad nos & cõttemplabimur te, cõstituem⁹ ex te principes & dominatores fidos, quos, ut alicubi scriptũ est, è populo vniuerso delegeris. Hæc deras seu allegorica interpretatio R. Tanhumã. Glossemate alio, Contemplabimur te, attẽdemus ad eam magnitudinem & dignitatem qua te debeamus p̄sequi. Quibus Ecclesia. Quid spectabitis in Sullamitide? quam dignitatem determinabitis mihi, quæ sit meæ magnitudini par, aut vexillis chori copiarum, quæ erant in deserto?*

2 Quã pulchri sunt gressus tui. *In ascensu festorum ô filia principis. Circuitus fæmorũ tuorũ tanquam monilia. conseruatio ornamentorum aureorum vocatur חלי כהם, monile aureũ. al haly lingua arabica. Id doctores nostri exposuerũt de foraminibus fistularũ, quibus libatur, quæq; iam inde factæ sunt à sex diebus orbis conditi rotundæ, ut fæmur. Interpretantur חלאים de significatu fodiendi, ut חליות הבור, ambitus cauus putei. Opus manuũ artificis. manuũ Dei opt. Max. hæc in talmud tractatu de tabernaculis. Porro encomiũ quo Israëlis Ecclesia Dominũ celebrabat, è summis ad ima progrediebatur, hoc exordio, Caput eius aurũ obrizum, sensim delabẽs ad crura eius, colũne marmoris, quòd ad volutatem eius demittatur diuina ip-
sius*

sus maiestas è summis ad infima. Cōtrà ipse præconium Ecclesie recēset ab imis ad summa, Quàm pulchri sunt gressus tui, nempe pedes, loco & ordine perueniens ad Caput tuū super te sicut Carmelus, quousq; eam ad se pertraxerit.

3 Umbilicus tuus crater rotūditatis. umbilicus tuus ut crater aquarum profundarum, in quibus se lauat, estq; vas confectum è lapidibus marmoreis. Sic etiā lingua Arabica vocatur סהר. Umbilicū autem, quoniam est veluti foramen rotundum, comparat crateri rotundo. hæc verò laudatio nihil attingit fæminæ pulchritudinem, ut superior. Illa enim superiore dilectus collaudabat eam, cum hæc sit sociarum ipsam ab operibus bonis cōmendantium & dicentium, consentaneum est, ut nobiscum cōiungāre. Allegoria autem refertur ad * sedem quadro lapide excisam, quæ in medio ^{tribunali iudi-} terræ seu umbilico sita est. Nō deest mixtio, nō cōsumitur inde potus, non inde separantur aut desunt ulla doctrinæ verba. Venter tuus aceruus tritici, quo omnes indigent. Septus lilijs, munitus & septus liliorū sepe. sufficit ei sepes tenuis, nec ullus ex vobis est, qui eam perumpat ingressus causa. Ecce spōsus ingreditur in thalamum, cor eius meditatatur thalamum & præ ardore sponsaliorum suorum ad mundādam eam accedit. Respōdet Ecclesia, guttam sanguinis, instar sinapi vidi & ecce versit vultum in partem aliam, nec momordit eum serpens neq; scorpio pupugit illum. sanè cum pertransijt viam, conspectis in vertice ficuum primitiuis, tetendit manum suam ut ea acciperet, immò verò in-

S quiunt

quiunt Israëli, extendit manum suam ad diripiendum.
Ecce septus est lilijs.

4 Duo vbera tua. duæ tabulæ, glossemate alio, Rex
& summus pontifex. Collum tuum, templum & al-
* sedes quã-
drata. tare quæ erecta editaq; sunt, item * sedes iudiciaria,
ibi ad robur confecta sunt & clypei loco, sicut turris
eboris.

5 Oculi tui piscine in Hesbon, quæ attrahunt a-
quas, ita oculi tui ad portam Bath rabbim. i. sapientes
tui qui sedent in portis Ierusalem urbis habentis Rab-
bim (multos seu multum populum) & occupantur in
ratione reuolutionum & syderum. Sapientia & eru-
ditio sunt oculi populorum, qui attrahunt, ut piscina,
aquas. licet præterea ברכה, quod pro piscina accepimus,
exponere columbas, usu thalmudico, qui accipit, in-
quiunt, columbos nidi, euolare facit primũ ברוכה, colũ-
bum, vernaculè couuée.

6 Nasus tuus. אפך vultus tuus, ut turris Libani.
Non possum אפך accipere pro nare siue spectes sensum,
siue allegoriam. quæ enim speciei laus, si habeas narem
magnam & eleuatam turris instar? Itaq; hac voce fa-
ciem intelligo. Idq; quia locutus est numero singulari,
non plurali. Nam de fronte ipse loquitur, quæ præcipua
est vultus inspectio, iuxta illud Esaïæ, inspectio vultus
eorum in illos loquitur. Intelligis enim ut in collaudan-
da ea progrediatur ab imis ad summa. Oculi tui piscine
in Hesbon, deinde frons tua ut turris Libani. à qua etiã
apud Ezechielem gentes commendant eam, frons tua
valida aduersum frontem omnium eorum qui veniunt,

Es. 3.

Ezec. 3.

ut

ut depascantur & seducant te. Ut turris Libani quę
Damascum spectat. hæc est domus saltus Libani (ut
legi in Midras) quam cõstruxit Salomon, à cuius fasti-
gio spectator numerare potest, quot dom⁹ sint Damasci.
Glossemate alio, facies tua spectat faciem Damasci,
contemplans ut portæ Ierusalem ad Damascum usque
exporrigantur. dilatanda enim est ad usq, Damascum.

6 Caput tuum super te tãquam Carmelus. hæc
sunt phylacteria quę ponũtur in capite, de quibus scrip-
tum, & viderunt omnes populi terrę, quod nomen Do-
mini inuocatũ sit super te, & à te metuent. Robur itaq;
& terror eorum est veluti rupes mōtium. Carmelus au-
tem significat montium fastigium. Et coma capitis
tui. רלח. cincinnatio capillorum Nazareorũ tuorum,
iuxta præscriptum suum æque pulchra est, atq; purpuræ
complicatio. sic autem appellatur, quia implicatio in ca-
pitis sublimitate tenuis est admodum. Rex alligatus
canalibus. Heb. ברהמים. nomen Dei alligatũ est cin-
cinnis, quia scriptum est, corona Dei sui in capite eius.
רהמים enim vernaculè significat les creins, sic vocant
pilos baltheorũ, quibus ligant cingulos. Expositione alia
Rex alligatus. Deus optimus ligatus est amore, man-
datis & beneplacito quibus coram eo accepti estis.

7 Quàm pulchra es & quàm iucũda. postquam
speciatim attulit commēdationem membri cuiusq;, iam
uniuersè omnia cõplectēs, quàm pulchra es, inquit, tota,
quàmq; suavis ut tibi amore adhærescam, quo oblecta-
re sese conuenit.

8 Hæc statura tua similis est palmæ. vidimus

venustatem staturæ tuæ temporibus Nabugdonozoris. omnes enim nationes incutuabant se & procidebant simulachro. tu verò consistebas staturâ erecta, ut hæc palma. Et mammæ tuæ botris. Daniel, Hananias, Misaël & Azarias, qui tibi aderant vberum loco, ex quibus sugeres, similes erāt botris, qui effundunt potum. Hi enim similiter redundabant lactando & docendo omnes nullum esse * timorem similem vestri. Hactenus collaudarunt eam gentes, deinceps verò sequuntur verba Domini ad exules Israëlicos, qui sunt inter gentes.

* Deum.

9 Dixi ascendam in hanc palmam. gloriator apud exercitus celestes de vobis, quod operâ vestra subuehat & sanctus habeat in his inferioribus. sanctificatis enim nomen meum inter gentes. Apprehendam ramos eius. præhendam ego & inharescam vobis. sunt autem רַמִּים rami. Et sint quæso vbera tua. nunc confirma verba mea ut non sequare cultum gentium, & boni atq; sapiētes, qui apud te sunt, in fide sua persistāt, & ijs respondeant qui seducere te voluerint, paruulōsq; tuos doceant.

10 Et palatum tuum sit sicut vinum bonum. mone responsionibus tuis ut sint sicut vinum generosum. Quod it ad dilectum meū ad rectitudines. ut ego vobis respondeam (clamat Ecclesia) testor me in fide mea permansuram, ut incedat palatum meum corā dilecto meo in dilectione rectitudinis, quæ ex corde est, absque dolo & fraude, sicut vinum generosum. Quod eloqui facit labia dormientium. eo delectantur vel patres in sepulchro & cōfitentur super portione

tione sua. **וּכְבַב** loqui facit & commouet, vernaculè
 Promer. præcipua autem verbi huius vis in loquēdo po- Forte fremir.
 sita est. Responsio sequitur.

11 Ego dilecti mei sum, & ipse etiam appetit me.

12 Age dilecte mi, egrediamur rus. verba Eccle-
 się Israëlicę, ô dominator mundi ne me eo pacto iudices,
 quo illos qui habitant in arcibus, in quibus inest rapina
 & incestus, sed quo habitatores pagorū, qui operā suā vi-
 ctum tolerāt, quiq; occupātur in lege, propter afflictio-
 nes. Pernoctemus in pagis. Heb. **בכפרים** hoc est, si no-
 minis allusionem spectes **בכופרים**, cum negatoribus &
 atheis, hoc sensu, age monstrem tibi quæso filios Esaii,
 quibus abundè suppeditasti bona, & tamen te tuamq;
 prouidentiam negant.

13 Mane surgemus ad vineas. Ecclesias & acade-
 mias. Videbimus an floruerit vinea. qui versa-
 ti sunt in scriptura. Aperta sit gemma. aperitur gem-
 ma cū flos excidit & vna interno scuntur. Huic com-
 parat eos, qui versantur in Misna seu contextu talmu-
 dico, à quibus in doctrina legis utilitatem capere proxi-
 mum est. Floruerint mali punicę, **הנצור** effloruerint,
 cū mala punica perfecta sunt & flos, quem circum se
 habent, cadit, efflorēt. i. florem amittunt. His comparat
 doctores talmudicos, qui sapientia sunt absoluta & in-
 genio ad docendum instructissimo. Ibi dabo amores
 meos. Ibi tibi ostendam gloriam meam & magnitudi-
 nem, honorem filiorum meorum filiarūmq;.

14 Mandragorę dederunt odorem. **ווראים** signi-
 ficat & sportam, sporta ficuum bonarum & malarum

Ier. 23.

spirarunt odorem, in quam sententiam dictum est. Ostendit mihi Dominus & ecce duæ *וּרְאִי* sportæ ficuum &c. Sporta una bonarum, &c. sporta altera ficuum noxiarum admodum, quæ non comeduntur, quales sunt præuaticatores Israël. Iam ambo dederunt odorem. uterque enim querit faciem tuam. Et in portis nostris omnes fructuum deliciae. * In manibus nostris est merces mandatorum complurium. Nouæ, etiam veteres, renouarunt enim scribæ cum veteribus quæ ad me scripseras. Recondidi tibi. nomini & cultui tuo recondidi ea apud me, aut glossemate alio, recondidi, ut tibi ostenderem me ea impleuisse.

* in promptu

COMMENTARI R. ABBEN
Ezræ In 7. cap. Cant.

1 O Sullamith. ô tu quæ es è Salem, hinc est Ierusalem, cuius notatio est, si interpretêris, timete Salem. Tanquam chorum castrorum. *מחולת* significat chorum, ut, tympanum & fistula *ומחול*, & chorus.

Ier. 31.

2 Circuitus fæmorum eius. Hebræi *חמקי* dicunt significare locum in quo fæmur vertitur, & sic exponunt illud Ieremię, *תחמקין* vertes te, & supra, *חמק* verterat se, trāsierat. Tāquā monilia. *חלאים* plurale est à sing. *כתם* & monile aureum. quale est *צבאים* capræ, à singulari *צבי*. Artificis. ita enim accipi debet *אמן*. quę significatio nota est.

3 Umbilicus tuus. *שררד* significat umbilicum, ut medicina erit *לשרד* umbilico tuo. Crater. *אגן* vasis rotundi genus, ut & posuit *באגנות*, In crateris. Rotundita-

ditatis. In Chaldaea interpretatione סהר, quæ vox hîc reperitur, lunam significat. & sic הטהרונים in Esaia ^{Es 3.} sunt specula ad lunæ similitudinem, atq; etiam ita vocatur apud Ismaëlitas. Mixtio. מוג mixtionem significat, ut constat ex lingua doctorû nostrorû, ut, מוג miscuit vinum suum. alij exponunt ex loci exigētia, ut paulò post explicaturus sum. Nam alibi in scriptura ei simile non reperitur. Septa, סוגה ut in scriptis doctorum nostrorum סויג. sepes.

6 Sicut Carmelus. carmelus quibusdam est mons in scriptura celebratus. sed illi falluntur, significat enim colorem quendã, ut in libris Paralip. ubi scriptû est, & carmel cum purpura. In canalibus. רהטים canales significat, ut in Genesi ברהטים in canalibus, in aque ductibus, ita appellantur loca, quæ eo facta sunt ut illic aquæ confluant. Et coma. רלת lingua Ismaëlica sonat extremitatem capilli.

9 Ramos eius. si esses illi similis. sunt autem סנסנים rami summi, in quibus est fructus.

10 In rectitudines. epithetum vini, ut ambulat in rectitudinibus. i. generosè. loqui faciens. רובב de significatu locutionis, atq; inde forte רבה oblocutio, de- ^{In Prouer-} ^{bijis.} tractio.

11 Appetitio eius. חשוקתו, ut in Genesi, & ad virum tuum חשוקתך appetitus tuus.

13 Amores meos. רורי amores meos, aut ut alijs placet, saliuam linguæ meæ.

14 Mandragoræ stirps, in speciem formæ humanæ.

Inter-

INTERPRETATIO ALTE-
ra, nempe Dramatica.

sup. cap.

10 Qui videt me, inquit sponsa, miratur & aiunt, que est hæc, quæ spectatur ut aurora. Quibus respondi me ad hortum nucis descendisse, deinde nesciuisse, cuius loci sententia est hæc, miror ut non senserim neq; perceperim me ad te quam celeriter peruenisse, ut quadrigas Hammi nadib, maximi scilicet, qui sit in populo meo, omnibus qui contemplantur, ad me conclamantibus, redi, redi, inquam, o Sullamith. Quibus ego, Quid spectabitis in Sullamitide, ut vos omnes exire oportuerit ad eam contemplandam non secus atq; certatim aut cum pompa duæ acies exeunt in occursum regis sui.

2 Circuitus femorum tuorum. Indicat Salomon femora sponsæ superinduta fuisse varijs monilium generibus.

3 Umbilicus tuus. verti mea quidem sententia debet per defectionem præpositionis, in umbilico tuo, ut hæc sit constructio, Balthus est in umbilico eius, cingulus in lumbis eius, in quo inest species lunæ. ubi autem comparauit eam cum luna, quatenus plena est, diuersitatem subiicit, tuæ huius lunæ lumen nunquam deficit, ut lux lunæ postquam perfecta est, extinguatur. Venter tuus aceruus tritici. foris enim apparet tanquam aceruus tritici, infernè crassus, supernè tenuis. Septus lilijs. aceruus iste non conspicitur, quòd lilia sint in circuitu eius.

5 Naris tua ut turris Libani. turris illa æqualis
erat

erat absq; obliquitate. Caput tuum super te sicut Carmelus. sicut color nomine Carmel, nēpe puniceus, & ut purpureus color est in ipsa nari. Rex alligatus canalibus. comparat capillos, quorum alter alteri subest, aquis canalium. Rex autem est caput, aut significatur, regem cupere vinciri & ligari funibus capillitij eius. hanc expositionem recensent principes Cedar qui amatoris indulgent.

6 Quàm pulchra es. in orbe nihil est suavius, pulchrius atq; dulcius desiderio & amore. 8 Hęc statura tua similis palmę et botris. Botri sunt racemi vineę, quę unà cum palma arbore sursum sublata est. Quę sequuntur, 9 Ascendā in hęc palmam, & prehendam ramos eius, verba sunt illorum qui cupiditate anguntur eius potiunda, prehensis vberibus eius & olfacta eius nare, quę odorem pomj spirat.

10 Et palatum tuū, salina quę sub lingua tua est, Pro. 23. similis est vino, quod rectā ambulat, & ad loquendum impellit dormientem. Usq; adeo animum exhilarat & cor excitat. 11 His respondi, inquit puella, Ego sum dilecti mei. solius, non vestra o qui mei cupiditate ducimini. Et ad me desiderium eius, ut exequatur voluntatem suam.

12 Sed nunc age Dilecte mi egrediamur rus per noctem in villis. In una aliqua villa, nec adeamus vrbes, ubi verò terris orta fuerit aurora, 13 Mane surgemus & in loco, quem suauitate odoris fragrantē comperiemus Dabo amores meos. quam phrasim usurpat Ieremias etsi contrariam in sententiā, dedi amorem

Quem suauolentem esse par est.

Ier. 12.

T ani-

animæ meæ. 14 Mandragoræ dederunt odorem, ac in portis nostris omnes fructuum deliciae, adiectus oris ad os. Concupiui, inquit Ecclesia, palam & aperte osculari os tuum, neq; vereor, ut proinde in hominum oculis sim despiciatui, unde subiicit. Quis dabit te ut fratrem mihi.

Allegoria.

1 Redi, Redi. hoc de vëturis tēporibus dicitur, cūm Dominus reducet captiuitatem Sion. Quid spectabitis in Sullamitide: huic loco quadrat, quod concionatur Esaias, montes & colles efferēt ante vos iubilationē.

Esa 44.

2 Quam pulchri sunt gressus tui. ascendent enim Israëlitæ ex omnibus locis, dicente scriptura, quænam istæ sunt, quæ ut nubes volant. Umbilicus tuus. * senatus maior, ut dimidium aræ rotundę. Venter tuus,

* 71. iudicū.

* 31. iudicū.

* senatus minor.

4 Duo vbera tua, duæ leges: Collum tuum, rex Christus.

Ioel. 3.

5 Oculi tui, propheta, qui initio erāt in Hesbon. i. certo numero, iam erunt plurimi, ut prædixit Ioël, postea effundam spiritum in omnem carnem & vaticinabuntur. Naris tua sacerdos maximus, iuxta illud, ponent incensum in nari tua.

6 Caput tuum super te sicut Carmelus. hic est

* Alius ab eo cuius liber extat inter sacros.

* Nehemias filius Vzielis de filijs Iosephi. Et coma capitis tui. is est Elias. Rex alligatus canalibus. Christus, qui est ligatus, quemadmodum traditum reliquerunt maiores nostri, qui quo die diruta est Ierusalem,

natus

natus sit.

7 Quàm pulchra es. restituetur enim Ecclesia Is-
raëlica ad pristinam suam magnitudinem.

8 Hæc statura tua similis est palmæ. significat
uniuersum populum Ecclesiæ iustum fore, & scribitur,
iustus ut palma florebit.

9 Et odor naris tuæ. sacerdos summus qui sacrificat
holocausta & adolet. 10 Palatum tuum, cantica.

11 Ego dilecti mei. pars enim Domini populus eius.

12 Age dilecte mi, ubi inspexeris vineas, hoc est, Is-
raëlitas, contemplaberis an vitis floruerit. Hinc exscrip-
serunt sapiētes nostri, quæ sequuntur, verba. Si Israëlitæ
egerint pœnitentiam redempti sunt. Sin minus, illis im-
ponitur rex, cuius decreta sint veluti decreta * Ha- * De hoc in
manis & redimentur. Vides ut Mandragoræ dederint Ester.
odorem, coniunctiq; sint hi sancti noui cum sanctis pa-
trum veterum, uti significatur fructuum delicijs nouis
& veteribus.

COMMENT. R. INNOMINATI.

1 Dixerunt autem mihi, qui me spectabant, Reuer-
tere, reuertere Sullamitis, id est, filia Ierusalem. Hie
rusalem enim quondam dicebatur Salem. Inde ergo Sa-
lemonia, siue Sullamith appellatur. Et intuebimur te.
spectabimus speciem & elegantiam tuã. Respondi ve-
rò, Quid videbitis. q. d. quam pulchritudinem poterit-
is in me conspiciere nunc, quemadmodum cōspiciebatis
in chorea castrorū. Eram enim ornata in medijs ca-
strorum virginalium choreis, & ibi videbatis meam

T 2

pul-

pulchritudinem. Nūc verò occupata sum eundo. Quid igitur pulchritudinis poteritis in me comtemplari?

2 *Ipsi autē responderunt, Quàm pulchri sunt gressus tui, hanc formositatem in te cernimus, Gressus tui in calceis. pedes tui formosi sunt in calceis tuis. Incipit autem eam celebrare à pedibus. Iuncturæ fæmorum tuorū חטוקי latebræ fæmorum tuorū. Sicut monilia. חלאים genera sunt gemmarum.*

3 *Umbilicus tuus. Umbilicus tuus similis est crateri argenteo rotundo, pleno vini rubicundi, quod est dilutū aquis. אגו craterem significat, ט, באגנות, ט. Toratilis סהר rotundus, quemadmodum luna. Chaldea paraphrasis lunā appellat סהרא. Nō deficit mixtio è patera, sed perpetuò plena est vino mixto, tūmque valde apparet elegans. Aceruus tritici, qui latus est infernè, angustatur autem vertice, estq; aceruus ille septus lilijs.*

4 *Sicut turris eburnea. יטו os est elephātinum. Oculi tui sicut piscinæ. sicut fontes aquarum, qui erant in Hesebon iuxta portam filiæ multitudinis. Hesebon locus est certus. Quia autem fontes habebat insignes, qui & celebrabantur ob pulchritudinem, proinde illis cōparantur oculi sponsæ. Nasus tuus sicut turris. Nasus tuus erectus est equaliter & directè sicut turris Libani. Ipse enim Libanus prospectat superficiem Damasci. Hæc autem turris illa tempestate nota erat.*

5 *Sicut Carmelus, sicut mons Carmelus, qui est montiū pulcherrimus. Et comæ capitis tui. רלת sunt pili tenues & subtiles, qui deorsum decumbunt.*

Rex

Rex alligatus canalibus, רהיטים trabes significat, ut sup. primo cap. trabes nostræ abięgnæ, iuxta quam significationem sententia est hæc. Etiam rex cupit alligari & astringi trabibus domus tuæ, ut assiduè contempletur pulchritudinẽ tuam. Sic interpretatur R. David kimhi. Prætereà licet sumere in significatione loci Geneleos, ברהיטים in canalibus, in aque ductu. Atq; ita vocabulum hęc declarabit tubos, qui extant in ædibus, ut aquas pluuias extrorsum mittant. In illis autem canalibus cupit rex vinciri atq; ligari, ut prospiciat speciem ipsius. Gen. 33.

6 Quam pulchra & quàm dulcis. Hactenus dilecta dilecto exposuit, quæ & qualia sibi dixissent, qui occurrerant, ubi ipsam fuissent contemplati. Nunc dilectus ei respondet & ait. Quàm pulchra es & quàm suavis ô dilectio, dum unà fruimur delitijs.

7 Et Vbera tua similia sunt duobus botris palmarũ.

8 Fructus eius. סנפניו ramos eius. Et sint vbera tua duo mihi similia duobus botris vineæ.

9 Et palatum tuum fragrat, sicut vinũ optimũ tendens recta ad dilectum meũ, sic palatum tuum ascendit ad dilectionem meam, & eripit mihi mentem, velut vinum generosum. in illum enim, qui illud potat, recta incedit. Loquens palatum tuum, labia dormientium. רוכב loquens.

10 Ego dilecto meo. respondet dilecta dilecto.

11 Veni & exeamus in agrũ & pernoctabimus in villis, in loco ubi non est hominum turba & multitudo, prope scilicet vineas, ut possimus mane surgere &

deambulare in vineis, ut latemur quo voluerimus tempore.

13 Mandragoras videbimus, nū odorem dederint. Dilecte mi seruauit tibi? amorem meum non reuelauit alteri proco, sed recondidi & pudicum seruauit tibi.

CAPVT OCTAVVM

& postremum.

1 *Sponsa* Quis det te tāquam fratrem mihi, sugentem vbera matris meæ, inuenirem te foris, oscularer te nec tamen (propterea) despicerer.

a Doceres me, alijs.

b Aromatico.

2 Ducerem te, inducerem te in domum matris meæ (quæ) *a* doceret me, propinarem tibi de vino *b* pigmentato, de musto malogranati mei.

3 Leua eius sub capite meo & dextra eius complectitur me.

c Spōsum meū.

d Delicias vel adherescens.

4 Adiuro vos filia Ierusalem, quid excitabitis & quid expergefacietis *c* amorem, donec velit?

5 *Puella.* Quæ est hæc ascendens è deserto, *d* innixa dilecto suo. *sponsa.* sub pomo excitaui te, ibi

e Dolores de te sensit.

e enixa est te mater tua, Ibi enixa est (quæ) genuit te.

f Annulum signatorium in corde tuo.

6 Pone me tanquam *f* signaculum super cor tuum, tanquam signaculum super brachium tuum. Nam validus, tāquam mors, amor, durus est, tanquam sepulchrum, Zelus, carbones eius carbones ignis flammæ *g* Domini.

g prægrandis.

7 Aquæ multæ non possunt extinguere amo-

rem

rem, nec flumina obruent eum. Si dederit quis omnes opes domus suę pro hoc amore, contemnendo contemnetur.

8 *Sponsus.* Soror est nobis parua, & mammæ ei nō sunt: quid faciemus sorori nostræ in die quo fermo fiet de h̄ ea. si murus est, ædificabimus super eam i palatium argenteum.

*h̄ Elocãda sup.
& tradenda
nuptiis
i Arcem.*

9 Quod si ianua est, arctabimus super eam tabulam cedrinam.

10 *Sponsa.* Ego sum murus, & mammæ meæ tanquam turres, tum fui in oculis eius tanquam inueniens pacem.

11 Vineam fuit Salomoni in Baal hamon, dedit vineam suam custodibus, quisq; affert pro fructu eius mille argenteos.

12 Vineam meam, quæ mihi (commissa est) coram me (est). mille tibi ô Salomon & ducenta custodientibus fructum eius.

13 *Sponsus.* ô quæ habitas in hortis, socij attendunt ad vocem tuam, audire fac me.

14 *lz* Fuge dilecte mi a similans tete capreolo *lz* Decurre aut propera. aut himnulo ceruorum, super montes aromatū.

Interpretis obseruationes.

1 Formula optãdi Hebraica, utinam, esses mihi tanquam frater quem possem ubique & quouis tempore deosculari. Quãuis enim te in propatulo oscularer, etiã si id fiat præter consuetudinem & decorum, non me tamen puderet. Nostri putant esse votum veteris Ecclesie,

sua,

sia optantis aduentum Christi, per matrem intelligentes totam synagogam. Possit referri ad totam Ecclesiam optantem summam cum Christo coniunctionem.

vinum pigmentatum,

2 Ducerem te ad meos & eos hortarer ad te dignè excipiendum, quin etiam mater mea vniuersalis Ecclesia doceret me qua ratione esses à me excipiendus, quãq; lautè tractandus. R. Selomo, Chaldeus: & noster interpretres absq; ulla relativi defectiōne in secūda persona vertunt, doceres me quibus scilicet artibus sis cōcilian-
 dus. vinum autem pigmentatum seu aromaticum, quod Latinis myrrhina, Græcis αρωματὶς, odore conditum erat, conficiebaturq; unguentis & odoramentis, lege Plinium Nat. Hist. lib. 14. cap. 17.

3 Hunc versum enunciatiuè vertimus, quia supra cap. 2. ubi occurrit cum iisdem accentibus & verbis, ita omnino accipiendus erat. Alij intelligunt optatiuè, leua eius supponeretur capiti meo & dextra eius oscularetur me.

4 Iam tertio adiurantur omnes, ne interturbent coniunctionem & quietem Christi cum Ecclesia. Noster interpretres existimauit per amorem intelligi dilectam seu sponsam, atqui hæc Ecclesia ait de sponso.

5 Gentes mirantur speciem Ecclesie ascendentiẽ de deserto ignorantie, &c. ad Christum, eoq; iam connixæ. porro noster interpretres תרפא vertit delicijs affluens innixa super dilecto suo: ut exprimeret utrumq; significatum, quem de hoc verbo tradunt Hebræi, quorum alij exponunt pro deliciante, alij adhaerente & socia. Hæc autem versiculi prior pars est veluti interiecta per

pa-

parēthesim, in sequētibus enim sponsa verba sua recipit & cōtinuat. Sub pomo, sub qua confederamus, ô sponse, excitavi te ad amorem mei. Ita loquitur, quia pomus consecrata est amatorijs, ac in bucolicis seu pastoritijs amoribus huius fit mētio: aut, ut quibusdam nostrorum placet, agnoscit culpam qua Christum è somno excitavit sub pomo, in paradiso voluptatis. Excitavi te, inquit, è dulci somno & quiete diuinitatis tuæ, ut has mortalis humanæq; vitæ subires miseras. Statim enim Heua mater viuentium omnium (inde enim nomen accepit) promissionem consequuta est de futuro semine, Christo Domino. Gen. 3.

6 Effice ut tibi in corde & brachio tuo sim, nempe in promptu sigilli loco. sic in fine Aggei, accipiam te ô Zorobabel & ponam te tāquam signaculū seu annulum signatoriū. i. te habebo charissimū, cōiunctissimum, mihi eris semper in procinctu & conspectu. Nam zelus, quo ardeo, est validior sepulchro, studiū tui vindicandi, aut ut alijs placet, inuidia aduersariorū, qui me persequuntur, ardentissima est. Malim אהבה amorem & קנאה zelum idem valere, ac significare singularem affectum, quem vocamus zelotypiam in coniugibus.

7 Si quis dederit omnes opes siue hæreditarias, siue labore & industria partas pro hoc amore, ut hunc amorem à me obtineat mihiq; eripiat, is contemnetur. hoc enim perperam & incassum tentauerit. Hoc ait ut doceat Deum huiusce amoris authorem esse, non externam aliquam causam.

8 Per hanc sororculam Hebræi intelligunt synagogam
V in-

ineuntem, cuius initia tenuia admodum fuere, ut habes Ezech. 16. quæ & mammis carebat, quia non abundabat sapientibus, qui alios docerent. Noſtri quia putant eſſe verba ſponſi, (quod eſt omnium veriſſimum) ſuos angelos alloquentis, per ſororem hanc parvam accipiunt gentes, quibus nulla mamma, id eſt, teſtamentum, atq; ita conſultare Dominum quid huic facturus ſit. ſi Hebreos ſequimur, quæ hîc dicuntur accômodabimus etiam ad noſtram Eccleſiam ineuntem, cuius & tenuia fuere principia.

9 Respondet Dominus ad ſuperiorum deliberationem, ſi murus eſt, &c, ſi perſtat in fide quam ſuſcepit eam magis ac magis ornabimus atque muniemus, quin etiam aditum eius tabulis cedrinis nûquam putreſcentibus ſtabiliemus. Nam etiam hæc in bonum explicari debent, non in malum ut R. Selomo cenſuit. Alij malunt eſſe verba gentium.

10 Ego gratia & doctrina, quam mecum communicavit ſponſus, facta ſum murus, cui facile ſuperſtruas aurum, argêtum, lapides preciosos, mammas etiam habeo quæ lac ſitientibus miniſtrent. tûmq, euasi veluti amica quæ amico mirum in modum placet.

11. 12 Sponſa commēdat amorem ſuum cōparatione. Tibi fuerit vinea ô Salomon & eam locaueris agricolis, ut inde decem mille argenteos recipias, at vinea mea coram me eſt, non eam alteri ſum cōmiſſura, ipſa eam curabo, fructû longè ampliorem inde ſperans. Hebrei tamen, item & noſtri cōſtanter per Salomonem etiam ad literam hîc Chriſtum ſignificari tradunt. atq; ut ſu-

præ

prà, montes Bather, ita & híc Baal hamon similiáque conficta esse per quandem allusionē. Custodes verò esse prophetas, apostolos & reliquos, quorum est ecclesiam Dei regere. R. Salomon in malum sumit referens ad quatuor Monarchias.

13 Horti sunt Ecclesiæ particulares quas Dominus exornat & excolit multis varijsq; donis. socij angeli vel propheta, apostoli, apostolicíq; viri. Quamquam nonnullorum sententiâ ita appellentur pseudopropheta, qui se simulant socios Christi cum nihil sint minus.

14 Tanta celeritate propera ut fugere videâre & recipere te, me tecum unâ trahens, in calum, ubi degunt beati & immortales spiritus, vel in Ecclesiæ sedē, quæ olim quidē fuit Hierosolymis, hodiè verò ubiq; terrarum, præsertim autem in thronis Apostolicis, quorum caput Roma sanguine B. Apostolorum Petri & Pauli dedicata, ut ad satietatē præsentia, cõspectu, amplexu, amoribus deniq; tuis frui valeam. Híc, quatenus humana cõditio feret, in calo autem, completa absolutaq; coniunctione, in qua sempiterna hominis fœlicitas scripturis promissa maximè existit.

COMMENTARIUS R. SE- lomonis in 8. cap. Cant.

1 Quis det te tanquam fratrem mihi. ut venias consolatum me, quemadmodum Ioseph fratres suos, qui Gen. 50. tamen de illo male erant meriti. scriptum enim, & consolatus est eos. Inuenirem te foris, oscularer te. inuenirem vates tuos nomine tuo loquentes, amplecterer

V 2 &

*Et oscularer eos, sat sciens me ab illis non habendam
despicatui. Dignus enim est amor tuus ut dilecta tua
circumeat ad assequendum * illum.*

* Amore scil.

2 In domum matris meæ, ædem sanctuarij. Do-
ceres me ut solitus es facere in tabernaculo conuentus
seu fæderis. Propinarem tibi è vino pigmentato
libamina. E' musto, vino dulci.

3. 4 Sinistra eius sub capite meo. Adiuro vos.
Iam Ecclesia Israëlica conuertit suum ad gentes sermo-
nem, etiam si lugeam & plorem, tamen dilectus meus
firmiter sustinet manum meam, mihiq; in exilio meo
fulcrum est, & proinde adiuro vos, Quid excitabitis
& quid expergefaciatis. nihil enim proderit vobis.

5 Quæ est hæc. Deus terq; quaterq; fœlix & cõfessus
eius de Ecclesia Israëlis ita inter se colloquuntur, quenã
est hæc, quamq; illustris quæ è deserto ascendit tam præ-
stãtib; donis prædita? illic euecta est dono legis & præ-
sentia diuinitatis, atq; apparuit dilectio & fauor eius
omnibus & etiam num in exilio adhærescit dilecto suo.
Innitens dilecto suo. *סרחקת* sociata dilecto suo, pro-
fitens se eius sociam & cõiugem, nam *קרח* hoc significat
Ismaëlicè, hinc *Raphakta*, socia. sub pomo excitaui
te. hæc ita loquitur petens dilectionem dilecti sui: sub po-
mo excitaui te, recordare queso ut ad radices montis Si-
nai, qui tanquam pomus imminebat capiti meo, excita-
uerim te. Hæc locutio est amantis fœminæ quæ puella
nupsit, quæq; dilectum excitatum noctu inter dormitan-
dum amplectitur atq; deosculatur. Ibi enixa est te ma-
ter tua. Iam diximus Dominum Ecclesiam sæpe vo-
care

care matris nomine. Ibi facta est tibi matris loco. Enixa est tibi *חבלהך* de significatu *חבלי*, torminū parientis, hoc sensu, obuenerūt tuā causā dolores. Tibi, ex te, ut alibi, filij mei *יצאונו* exierunt mihi, ex me.

6. Pone me tanquam signaculum. ob ipsum amorem consigna me in corde tuo, ne mei obliuio te capiat, intelligas quā sollicita res sit amor, nec minus, quā mors, uehemens. amor, scilicet, ille quo te depereo apud me est ex aduerso mortis qua ego interimerer * *su-* * Propter te. per te. Durus tanquam sepulchrum zelus, & * impetus quo emulantur & laceffunt me gentes tua * *Conflatus.* causa. etenim *קנאה*, zelus, ubiq; significat impetum cordis ad ulciscēdā iniuriam, en fremir vernacule. Ignis flammæ Dei. Ignis uehementis qui excitatur vi flammæ infernalis. Accentus *Zaleph kadol*, qui superscribitur uocabulo *רשפי*. carbones, docet dictionē *אש*, ignis, construi in genitiuo cum *שלהבת יה*, flamma Domini, ut sit sensus, ignis flammæ Domini.

7. Aquæ multæ non possunt extinguere amorem, quia meminerat carbonum, in iisdem persistens iam hæc subijcit, Aquæ multæ, populi. Et flumina, Duces eorum atq; Reges, non obruent eum, vi, terrore, blanditijs & persuasionibus. Si dederit quis omnes opes domus suæ. ut cum amore tuo commutet, Contemnendo contemnent eum. usque adeo omnes, Deus & sacer eius senatus, testificantur Ecclesiam Israël dilectō suo coniunctam esse.

8. Nunc soror est nobis in inferioribus quæ consueta & coniuncta atq; appetens est uersari nobiscum,

parua autem est, quoniam se infra reliquas omnes gentes deicit, in quam sententiam legitur. Non ex multitudine vestra, &c. quòd se ipsi summittant, אַחֵרָה, quam vertunt sororem, est de agnominatione seu paronomasia אֵיחָוִי. futura rerum lacerarum quæ non sunt assuta. Et mammæ non sunt ei. sensum repete ex hoc loco, vbera* parata sunt, quod dictum est de seruitute ægyptiaca, cum tempus redemptionis appeteret. Ita, Mammæ non sunt ei, hoc est, nondum appetijt tempus annorum eius. Quid faciemus sorori nostræ, In die quo sermo fiet de ea. quo gentes demurmurabunt in eam, cõsiliâq; agitabunt de ea delenda, iuxta illud Exodi, Agite deleamus eos è gente.

9 Si murus est ædificabimus: si fortis est fide & timore ut aduersum eas sit veluti murus abeneus quem nemo perripat, nempe si affinitatẽ cum illis non inierit, aut decepta ab illis non fuerit, aut ipsa inter eam non frequentauerint, ædificabimus super eam palatium argenteum. erimus ei urbis munita loco, corone, & pulchritudinis, atq; ædificabimus ei urbẽ sanctam & templum prætereà eximium. Quòd si ianua sit quæ circa cardinẽ suum voluitur, quæq; pulsata aperitur, hoc est, si ipsa ita eis pateat ut per eam illæ ingrediantur & ipsa per illas, Arctabimus super eam tabulam cedri-nã. ponemus in eius ostio asseres ligneos, qui putrescunt, quosq; vermis rodit & vorat. Hic Ecclesia Israëlis.

10 Ego sum murus, validus amore dilecti mei. Et Mammæ meæ tanquam turres. hæ sunt synagogæ & scholæ quæ lac ad legis verba Israëlitis suggerunt,

Tunc,

Excc. 16.
* Aptata.

Exod. 23.

Tunc, cum hæc dixissem, fui tanquam inueniens pacem. tanquam sponsa quæ inuenitur pacifica, quæq; nanciscitur pacem in mariti sui æde.

11 In Baal hamon vinea. hæc est Ecclesia Israëlica, de qua scribitur, vinea Domini sabaoth domus Israël. Es. 5.
In Baal hamon, in Ierusalem quæ est multa populo & hamon, multitudine frequenti. Baal autē significat planitiem, ut, ex Baal Gad. i. planicie Gad in campestribus 10s. 11.
Libani. Dedit vineam suam custodibus. commisit potestati durorū dominorum Babylonij, Medi, Græci & Romani. In Midras huius libri comperi nonnullas rationes de his custodibus siue imperijs quatuor. Quisq; affert pro fructu eius. quicquid poterant ab illis exigere census, tributa, vectigalia, omnia extorquebant ut in domos suas afferrent.

12 Vineam meam coram me, die iudicij adducet eos Dominus in ius atq; dicet, Vineam meam, &c. etsi, inquit, dediderim eam in manibus vestris, mea tamen erat, & ad me peruenit quicquid vobis de fructu eius rapuistis, neq; me latuit quod ab ea corrasistis, Ipsis interea respondentibus, Mille tibi Salomon, mille argenteos, quos ab illis capimus, omnes tibi reddimus, Et ducenta custodiētibus fructum eius, & præterea adiungimus multa è nostro & damus principibus atq; sapientibus illorum, iuxta illud, pro ære afferam aurum: de retributionibus verò discipulorum sapientum scriptū est in Esaia, Corā Domino sedentibus erit negotiatio eius Esa. 23.
(Tyri) eamq; tradā. Possumus etiam referre hæc Ducēta, ad ius quod accrescit ex sancto, quo redditur fors
&

*Et prætereà quinta eius pars. similiter nos, inquit, re-
pendimus Domino super sancto Israëlis, primitias pro-
uentus eius, sortem & quintam eius partem. Nam du-
centa sunt quinta pars millenarij.*

13 *Quæ habitas in hortis. tu quæ dispersa es, ait
Dominus Ecclesie Israëlicæ, in exilio, pascēs alios in hor-
tis & habitans in synagogis atq; gymnasijs, Socij attē-
dunt ad vocem tuam. angeli ministerij socij tui, filij
Dei, tui similes attendunt & accedunt ad audiendam
vocem tuam in synagogis, Audire fac me & postea
sanctificāt, ut scriptū est in Iob, dum laudāt simul stellæ
matutina, id est, Israëlitæ & personant omnes filij Dei.*

14 *Fuge dilecte mi ab hoc exilio & ab eorum me-
dio redime nos. Et assimila tete capreolo, maturans
redemptionem & collocans diuinam tuam præsentiam
super mōtes aromatū. montem Moriam & ædem
sanctuarij, ut breui in diebus nostris ædificetur. Amen.*

**COMMENTARI R. ABRA-
hami Abben Ezræ in 8. cap. Cant. Cant.
& primum vocum interpretatio.**

2 *Doceret me, Heb. תלמרני, verbum femineum ad
matrem. doceret me mater. (alijs tamen masculinum est
secundæ personæ, doceres me ô sponse).*

5 *Innitens. מתרפקת sociata. non habet simile in scrip-
tura, sed hoc significat Ismaëlica lingua. Enixa est te.
Heb. חבלתך de significatione cōceptus, ut, ecce יחבל
concipit iniquitatem. non etiam alienum ut significet
pātere è significatione חבלי, dolorum parturientis.*

6 Car-

6 Carbones eius. hoc sonat רטפיה ut Iob 5. & filij
 רטר, carbonis (nempe scintilla) extulerunt volatum.
 Flammæ Domini. Hebraicè שלהבת יה, quæstio est
 inter Masorethas, sítne dictio unica, an duæ: probabile
 est duas esse, adiunctione nominis Dei auxesim signifi-
 cante, ut montes Dei. ש autem vocis שלהבת essenziale
 est, ut in Ezechiele, scintilla שלהבת flammæ. est enim Exec. 21.
 vox quadrata constans quatuor literis.

9 Arctabimus super eam. נצור enim accipi debet,
 ut hoc loco, וצרת & obsidebis eam. Deut. 20.

10 Tanquam inueniens. מוצאת feminini generis,
 ad normam היוצאת, quæ exit. deducitur autem à מצא
 & a more suo † occultatur. † Quiescit. tamē secus fit in nostris codicibus.

11 Baal hamon. nomen loci ubi plurimæ erāt vineæ.
 porrò qui steterit in hac * æditione, fortasse mirabitur,
 quare hic usus sit lingua * Ismaëlica, nempe quoniam
 tanta est doctrinæ nostræ breuitas, ut è lingua sancta
 nihil habeamus quàm quod scriptũ est in Biblijs, quodq;
 vates necesse habuerũt dicere. Quo enim non opus ha-
 buerunt vel de nomine nobis ignotum est. Quoniã au-
 tem lingua Ismaëlica finitima est admodum linguæ san-
 ctæ (coniugationes enim, literæ Iehu & seruiles, item ni-
 phal & Hithpaël atq; constructio seu syntaxis eodem
 modo in utraq; habent, ut & elementorũ numerus, atq;
 adeò plusquam mediæ linguæ illius pars, linguæ sanctæ
 inuenitur simillima) ideò dictiones Biblicæ quibus nul-
 lum cõiugatum extat in scriptura, sed in lingua Ismaë-
 lica, inde fortassis suam explicationem mutuari debent.
 Quanquam hoc caret dubitatione. Hactenus inter-

X pre-

pretatio Cantici Canticorum, quatenus difficultas vocum ferebat.

ALTERA INTERPRETATIO
nempe dramatis & literæ.

- 1 Quis dedit tanquã fratrem mihi. ducere te atq; introducere in domum matris meæ spectantibus omnibus.
- 2 Doceret me. Ipsa doceret me quo pacto tibi propinare debeam vinum pigmentatum, potionem, quæ magis est pigmentata & condita quàm vinum. Malo granati mei. salivæ quæ sub lingua est, aut sententia erit simpliciter ad literam accipienda. En autem dilectum & puellam simul, & proinde subiicitur.
- 3 Sinistra eius sub capite meo.
- 5 Quæ est hæc. hoc sponsa ait dilecto suo, ipsis simul in vinea, quæ dicitur hortus, iacentibus. Vidiisti me o sponse aliquando puellam, quæ ascenderit è deserto ac quæsierit iungi cum dilecto suo, quemadmodum ipsa feci, præ vehementia mei erga te amoris. Ideo autem excitavi te, quia commemorabas nomen pomi arboris. est enim mei veluti similis, & præterea non concepit mater tua, neque de te alibi concaluit, quàm sub pomo, ut proinde odor tuus veluti pomus, quæ est inter arbores sylvarum, spiret. ut & dixit initio se expetere & exoptare assidere umbræ eius, atq; ut sinistra eius capiti suo supponeretur.
- 6 Nunc autem dilecte mi Pone me tanquã signaculum in corde tuo. desige me in corde tuo. Quemadmodum adhærescit annulus signatorius digito, sic adherere

dhære fac me tibi, ut sim in brachio tuo.

7 Contemnendo contemnent eum, sensus est, homines naso eum suspendent.

8 Soror nobis parua. vnus è filijs matris meæ, inquit puella, suspectã habuit me, & dixit fratribus suis, nobis soror est, quam præfecerunt custodia vinearum, cùm ipsa esset illo tempore paruula. Quid faciemus sorori nostræ. die, quo sermo fiet de illa collocanda.

9 Si murus est, si seruauit pudicitiam & virgo est, edificabimus super eam palatium argenteum. Sententia est, edificium nobile superstruemus muro è materia argentea, ut ille reliquos muros gloria & dignitate superet, hoc est, comparabimus illi monilia aurea, torques sponsa dignos. Quod si ianua est, quæ iam aperta sit, arctabimus super eam, adducemus eam in munitiõnem & claudemus eam ne videatur, antitheticõs ad palatium argenteum. nam quicumq; videt super muro palatium argenteum, accedere propius ad illud contemplandum solet.

10 Ego murus & mammæ meæ creuerunt & aptatæ sunt. sensus est is, etiam si mammæ meæ firmæ sint, sum tamen virgo. Tum fui in oculis eius, suspectã habentis me, tanquam inueniens pacem. Initio enim exarserat in me, iam verò nacta sum pacem cum illo. Cæterum mirabuntur aliqui & dicent. Quid? si mammæ eius tanquam turres, grandes igitur. Atqui id non est ita accipiendum, verum ubi ipsa comparata est muro, māmæ eius erunt sicut turres, quæ sunt ad murum exigua magnitudine.

11 Vineam fuit Salomoni. reuertitur sponsa ad laudandum animum suum & uehementiam amoris sui, aitq; Vineam fuit Salomoni, in hanc sententiã. Ecce Salomon Rex vineam suam eò locauit, ut redderent sibi custodes, qui illam conduxerant, pro eius fructu, mille argenteos.

12 At ego non ita me exhibui, quin potius vinea mea coram me est, reuersa autem iocans, Cape, inquit, ô Selomó mille tuos, cum interea custodes, qui cõduxerunt, lucrum ducentorum fecerint. Ego pecuniam nolo, non sortem, non accessionem, sed ut sit vinea mea coram me, ut in ea coniungar cum dilecto meo, quod mihi est quauis pecunia optatius. Excipit dilectus.

13 Cùm tu habitas in hortis qui sunt in medio vineæ, ne sustollas vocem tuam. siquidem socios habeo qui & ipsi ad vocem tuam attendunt. Nunc verò audire fac me & dicito mihi,

14 Fuge dilecte mî veluti cogitans me cum illis esse, ne me, quòd tecum hîc sim, suspectum habeãt. uti initio admonuisti, Circui, assimila tete dilecte mî capræ aut ceruorum hinnulo. Atq; hic sit interpretationis secundæ finis.

EXPOSITIO TERTIA nempe allegorica.

I Quis det te tanquam fratrem mihi: quoniam cultores Dei, quique mādāta eius obsequentissimè obseruant sunt in exilio, efflagitant ipsi ut palam iussa Domini exequi possint, atque ut redeat diuina maiestas quem-

quemadmodum initio.

2 De vino pigmentato, hæc est vini libatio. sinistra eius. holocaustum matutinum & vespertinum. Subijcit autem Salomon spiritu sancto afflatus, Adiuro vos, ut non excitetis, quousque finis aduenerit.

5 Quæ est hæc ascendens è deserto, cum erant Israëlita in deserto, ait Salomon, & terram ingressi sunt, in primis adiuravi eos, deinde quæ est hæc ascendens, hoc est, quemadmodum in tuo ab Ægypto exitu olim, ita hodie tibi mira ostendam. cum enim ascendent Israëlita è desertis gentium, Christum, qui est dilectus, ita alloquentur. Scito quod sub pomo excitauerim te, quod vinctus & dormiens fueris, nec te nisi precibus meis soluerim, iuxta hanc Prouerbiorum sententiam. Mala aurea in figuris argenteis verbum enunciatum iuxta modos suos. verba autem mea atque orationes te veluti genuerunt.

6 Pone me tanquam signaculum, hæc sunt verba Ecclesiæ Israëlicæ ad Diuinam maiestatem, fac adhæream tibi in perpetuum.

7 Aquæ multæ, gentes quæ comparantur aquis, secundum illud, extrahet me ex aquis multis, & iterum, aquæ fluminis ingentes. similia multa in scriptura. Si dederit quis, ut Hamã impius, ludibrio erit, quoniã non poterit euertere legem Israëlis. Dominus ipse custos est legis suæ, sicut scriptum est, custodies ea, nempe verba Domini, verba munda. hoc enim refertur ad præcedentem versiculum.

8 Soror nobis paruula. cum copulabitur Ecclesia

X 3

Israë-

* Hæc dicuntur de Iudæis clausis, de quibus Historia cuiusdam Eldadi à nobis versa.

* Tribus Ruben & Gad et dimidiam Menassis, quas abduxit Tesglathphalasar. 4. Reg.

Israëlica dicet adhuc reliquam esse * sororem ultra flumina Ethiopia? aut id pertinebit ad * duas tribus & dimidiam. In die quo sermo fiet de ea. In die consolationis, hinc illud, loquimini ad voluntatem Ierusalem.

9 Si murus est, si seruauit se nec transgressa est legem, parabimus illi locum & palatia argento plena atque in illius semita deambulabimus. Quod si ianua est, si non seruauit mandata, sed se prostituit omnibus, arctabimus super eam, prohibebimusq; ne ad nos veniat. Respondet ipsa & ait.

10 Ego murus. legem meam custodiui, tam quæ scriptis consignata est, quàm quæ ore tradita. Mammæ meæ tanquam turres, fuerunt illi (sponso). Tunc erunt omnes Israëlitæ in pace.

* 12. Tribus 11 Vineam fuit Salomoni. nempe Israëlitæ, quibus omnibus imperauit Salomon. In Baal Hamon, nam totus Hamon * .i. populus illi paruit. ipse verò eò rediit ut vineam traderet custodibus, regibus Israëlis. Mille argentei, decem tribus quæ habuerunt custodes (non reges naturales). Singuli centum argentei singulas tribus indicant.

12 Vineam meam, spiritus sancti numine prædicit Salomon totam hanc vineam, quæ olim fuit, iterum de integro sub suam ditionem venturam. Mille tibi Salomon, dicetur Christo qui eius est filius & vocatur Salomon. Mille tibi Selomo reddunt, nempe decem tribus. Iuda autem & Benjamin quæ per ducenta intelliguntur, iam cesserunt custodientibus fructum vineæ seu posteris Dauidici generis.

13 Respondens diuina maiestas, ò quæ habitas, inquit, in hortis, ò Ecclesia Israëlica, quàm expetunt angeli audire Cantica tua? cui Ecclesia, si tibi ita videatur dilecte mi, Fuge ab angelis & descende Ad montes aromatum, ad mōtes Sionios. Ibi enim Dominus mandauit benedictionem & vitam semper duraturam. Psal. 133.

COMMENT. R. INNOMINATI.

1 Quis mihi det te fratrem meum, utinam fuisses mihi frater, quia osculata fuisset te ubicunq; mihi occurrisses, neq; despicerent homines me. Solent enim homines despiciere amasiam, quæ palam & publicè amicum osculatur.

2 Ibi me docebit. Mater mea docuisset me, quomodo ostendere deberem tibi amorem meum.

3 Læua eius sub capite meo, nunc in tertia, nūc in secunda persona de dilecto loquitur.

4 Adiuro vos. alloquitur amica socias. Adiuro vos ne excitetis amorē, quousq; ipse velit euigilare per sese. Nam dum recordor amoris, ego animo languo.

5 Quæ est ista quæ ascendit: semel amicus amicam reperiens in deserto, sic eam affatus est. Quanam est ista, quæ ascēdit è deserto. Innixa. vox Hebræa pro loci opportunitate exponi debet, innitens siue fruens dilecto suo. Respondet autem dilecto, aitq;, Sub arbore primo inueni te à principio, cum amor noster cæpit, Genitrix tua, quæ te peperit. q. d. nescio quod me tibi temperat astrum, in sydere amoris mei genitrix te enixa est & perferens tormina te peperit.

6 Lam-

6 Lampades eius, רטפיה carbones eius. flammæ Dei. q. d. flammæ ingentis & violentæ. Et sic scriptura, dum vult exaggerare sententiam, adiungit dictionem, Dei vocabulo. Hic locus exemplo est. Sic, caligo Dei in Psalmis. Robustus venator corâ Domino, in Genesi, Domine iustitia tua sicut mōtes Dei apud Davidem. Vrbs magna Domino, in Iona.

8 Soror nobis parua. Semel aliquando, inquit dilecta socijs, dixit dilectus socijs suis, Soror una est nobis quæ est paruula. loquebatur autem de me, quæ ipsius sum dilecta. Adhuc autem parua est & ubera non habet. Quid faciemus sorori nostræ in die quo sermo fiet cum ea. q. d. Timeo ego ne fortè homines eam decipiant, ut cùm creuerit, loquatur ad ipsius * cor & affectum, decipiantq; eam.

9 Si muro est indigens, ædificemus super eam murū argenteum. Et si ostio ipsa indiget, firmemus super eam tabulam cedrinam, נצור sumitur, ut cùm נצורה עיר, ciuitas munita dicitur.

10 Ego murus, innotuit mihi quod dicebat dilectus meus de me, & respondi illi. Ego murus & ubera mea sicut turres, q. d. magna sum & ecce ubera mea grādia sunt sicut turres & tamen ego similis sum muro forti & validior quam ut persuadear ab alijs præter te. Tūmq; fui in oculis ipsius, ubi sic respondiſsem, velut inueniens pacem.

11 Vineam fuit Salomoni. Verba dilecti. Vineam habuit Salomon Rex in Baal Hamon. dedit autem vineam custodibus mercenarijs, ut eam seruarent & comedere-

* vota, libidinem.

mederent fructum eius, afferrentq; in mercedē fructus ipsius mille argenteos.

12 Verum nolo ego sic facere, sed vinea mea coram me est, nolo ego seruare eam & edere fructum ipsius. Mille tibi Salomon, Mille argētei, ait dilectus, quos refers è locatione vineæ tuæ, sint tibi. Non mihi placet talis merces. Et ducenti custodibus fructus eius. Qui dederint mihi mercedem pro esu fructus vineæ meæ, sibi illam habeant. Talis locatio mihi non est collibita, ut dem vineam meam alienis.

13 Quæ habitas in hortis. dilectus dilectam affatur, ô dilecta mea, quæ habitas in hortis, cuius vocem socij optant audire, fac audiam vocem tuam, ac ostende mihi amorem tuum.

14 Respondet dilecta, Fuge dilecte mi, nunc super montes aromatum, qui sunt in loco solitario, ac ibi audire faciam te vocem meam & ostendā pulchritudinem meam. Nam locus hic est publicus, in quem multi conueniunt.

Finis Cantici Canticorum & Commentariorum ipsius multiplicium.

Deo laus, honor, gloria.

Y

AD LECTOREM DE
hoc opere Epigramma.

*Quisquis adest Lector diuino captus amore,
Hunc legat, & lecto gaudeat ipse libro.
Namq; illum clarè, posito velamine, cernes,
Quem Salomon miris texerat inuolucris.
Nosse cupis Christū & Sponsam quæ vincula nectant?
Hæc velut in speculo pagina sacra refert.
Isacidis quondam tenebrosi limina vatis
Tangere non licuit: (tam citò fallit amor.)
Nunc lege securus, iam nulla pericula subsunt,
Si modò tu scopulos, hoc duce, nosse velis.
Hebrai latices quem non fecere disertum?
Hic autem Hebraeis fontibus haurit aquam.
Adde & priscorum flores cum pondere lectos:
Sic (credo) cæptum nil remoratur iter.
Hunc igitur cantum nunc perlege tutus ubique:
Flagrabitq; sacro pectus amore tuum.*

Jacob. Estourneau.

B

PARISIIS,
EXCVDEBAT MARTINVS IUVENIS,
1570.

0-1

